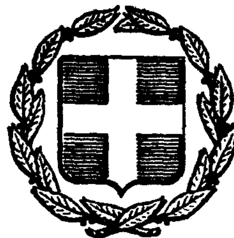

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗι 12 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977 | ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ | ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 347

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1034

Περὶ τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ τοῦ 'Αναλυτικοῦ καὶ 'Ωρολογίου Προγράμματος τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἔχοντας ὑπόψη :

1. Τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Ν. 309/1976 «περὶ ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῆς Γενικῆς 'Εκπαιδεύσεως».

2. Τὴ γνωμάτευση τοῦ Κ.Ε.Μ.Ε. ἀριθ. 54/1977.

3. Τὴ γνωμάτευση τοῦ Συμβουλίου 'Επικρατείας ἀριθ. 912/1977 μὲ πρόταση τοῦ 'Υπουργοῦ 'Εθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἀποφασίζουμε :

Ἄρθρο 1.

Σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

«Σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἶναι νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν τῆς πρώτης σχολικῆς ἡλικίας, ἤτοι νὰ πλουτίσῃ τὰς ἐμπειρίας των, νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς των ἱκανότητας, νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου, νὰ καλλιεργήσῃ τὴν παρατηρητικότητα, τὸν στοχασμὸν καὶ τὴν εὐαισθησίαν των, νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν ἠθικήν των συνείδησιν καὶ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς θρησκευτικῆς, ἐθνικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς αὐτῶν» (ἄρθρον 11 Ν. 309/1976).

Ἄρθρο 2.

Διδασκόμενα μαθήματα.

Τὰ διδασκόμενα στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο μαθήματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Θρησκευτικά.
β) 'Ελληνικὴ γλώσσα.
γ) 'Ιστορία.
δ) Σπουδὴ τοῦ περιβάλλοντος.
ε) Φυσικὰ καὶ Χημεία.
στ) Γεωγραφία.
ζ) 'Αριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία
η) 'Αγωγὴ τοῦ Πολίτη.
θ) Τεχνικά.
ι) Μουσικὴ 'Αγωγή.
ια) Φυσικὴ 'Αγωγή.

Ἄρθρο 3.

'Αναλυτικὸ Πρόγραμμα Μαθημάτων.

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ:

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Θρησκευτικοῦ συναισθήματος τῶν μαθητῶν, ἡ ἑδραίωση τῆς πίστεως στὴ Χριστιανικὴ Θρησκεία καὶ ἡ ἐνίσχυση τῆς ἐνεργητικῆς συμμετοχῆς τους στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ:

Α' καὶ Β' ΤΑΞΕΙΣ:

1. Προσευχές : Πρὶν ἀρχίσουν τὰ μαθήματα. Μετὰ τὴ λήξη τῶν μαθημάτων. Πρωινὴ προσευχή. Βραδινὴ προσευχή. Πρὶν ἀπὸ τὸ φαγητό. Μετὰ τὸ φαγητό. Γιὰ τοὺς γονεῖς κ.τ.λ. Γιὰ τὸν ἀσθενῆ συμμαθητή.
Ἄλλες προσευχὲς τῶν μαθητῶν αὐτοσχέδιες μὲ τὴν εὐκαιρία σοβαρῶν γεγονότων.
2. Ποιήματα καὶ τραγούδια Θρησκευτικὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὅλη θρησκευτικὴ ζωὴ καὶ τὰ διάφορα γεγονότα ποὺ διδάσκονται εὐκαιριακά.
3. Διδασκαλίες ἁπλὲς μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν ἑορτῶν :
Γέννηση τοῦ Κυρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, ἡ Βάπτισή του, Κυριακὴ τῶν Βαΐων, Πάθη καὶ 'Ανάσταση τοῦ Χριστοῦ, οἱ Ἅγιοι, μὲ ἀφορμὴ τὶς τοπικὲς ἑορτὲς καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις.
4. Σχολικὲς θρησκευτικὲς ἑορτές, ἐκκλησιασμός, ἐπισκέψεις σὲ ἐξωκκλήσια, συμμετοχὴ σὲ φιλανθρωπικὲς ἐκδηλώσεις τῆς τάξεως.

Γ' ΤΑΞΗ:

Α' 'Ιστορίες ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη :
α) 'Η ἱστορία πρὶν ἀπὸ τοὺς Πατριάρχες.
1. 'Η δημιουργία τοῦ κόσμου. 'Ο Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο.
2. 'Ο παράδεισος, ἡ παρακοὴ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἡ ἔξωσή τους ἀπὸ τὸν παράδεισο.
3. 'Ο κατακλυσμὸς καὶ ὁ Πύργος τῆς Βαβέλ.
β) Οἱ Πατριάρχες : 1. 'Ο 'Αβραάμ, 2) 'Ο 'Ισαάκ, 3) 'Η ἱστορία τοῦ 'Ιωσήφ.
γ) 'Η ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ 'Ιησοῦ τοῦ Ναυῆ :
1. 'Ο Μωυσῆς: Κλήση γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ λαοῦ του. 'Η ἔξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἡ διάβαση τῆς 'Ερυθρᾶς θάλασσας, ἡ ζωὴ τῶν 'Ισραηλιτῶν στὴν ἔρημο καὶ ἡ Νομοθεσία.
2. 'Ο 'Ιησοῦς τοῦ Ναυῆ.

δ) Οἱ Κριτές: 1. Ὁ Γεδεών. 2. Ὁ Σαμψών. 3) Ὁ Ἠλί. 4) Ὁ Σαμουήλ.
ε) Ἡ Ρούθ.
στ) Οἱ Βασιλεῖς: 1. Ὁ Σαούλ. 2) Ὁ Δαυΐδ, 3) Ὁ Σολομώντας.
4. Ἡ κατάλυση τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῆς Βαβυλώνας.
ζ) Οἱ Προφῆτες: 1. Ὁ Ἠλίας, 2) Ὁ Ἠσαΐας, 3) Ὁ Δανιήλ, 4) Ὁ Ἱερεμίας, 5) Ὁ Ἰωνᾶς,
η) Ὁ Ἰώβ.

Β'. Θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ τραγούδια: Ὅσα περιέχονται στὸ ἀναγνωστικὸ τῆς Γ' τάξεως καὶ στὸ πρόγραμμα τῆς Μουσικῆς.

Γ'. Προσευχές: Ὅσες ἀναγράφονται γιὰ τὴν Α' καὶ Β' τάξη, ἀλλὰ πλατύτερα καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ νόημα τῆς διδασκαλίας, τῆς ζωῆς καὶ γενικὰ τῆς δράσεως τῶν θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δ'. Ἁπλὲς διηγήσεις γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἑξῆς ἑορτῶν:
1. Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.
2. Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.
3. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.
4. Τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ πολιούχου Ἁγίου τῆς ἕδρας τοῦ σχολείου.

Δ'. ΤΑΞΗ

Α' Ἱστορίες ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη

Ὅσα ἀναφέρονται στὴ Θεοτόκο:
1. Γέννηση καὶ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. 2) Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου (ἀπολυτίκιο). 3) Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.
Ὅσα ἀναφέρονται στὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο: 1) Γέννηση τοῦ Προδρόμου. 2) Ζωὴ καὶ κήρυγμα τοῦ Προδρόμου στὸν Ἰορδάνη ποταμό.
3. Ἡ ἀποκεφάλιση τοῦ Προδρόμου.
Ὅσα ἀναφέρονται στὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό:

α) Ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου: 1) Ἡ Γέννηση (ἀπολυτίκιο καὶ κοντάκιο τῆς ἑορτῆς). 2) Ἡ προσκύνηση τῶν Μάγων. 3) Ὁ Ἡρώδης καὶ ἡ φυγὴ στὴν Αἴγυπτο. 4) Ὁ Ἰησοῦς 12 χρονῶν στὸ ναό. 5) Ἡ βάπτιση τοῦ Κυρίου (ἀπολυτίκιο). 6) Ἡ ἐκλογὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου.

β) Ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου:
1) Ὁ γάμος στὴν Κανά. 2) Ἡ θεραπεία τῶν δέκα λεπρῶν. 3) Ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου τῆς Βηθεσδᾶ. 4) Ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου τῆς Καπερναούμ. 5) Ἡ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ τῆς Ἱεριχῶς. 6) Ἡ θεραπεία τοῦ «ἐκ γενετῆς τυφλοῦ». 7) Ὁ χορτασμὸς τῶν «πεντακισχιλίων». 8.) Ὁ Ἰησοῦς περπατεῖ ἐπάνω στὴ θάλασσα. 9) Ἡ θεραπεία τοῦ δούλου τοῦ ἑκατόνταρχου. 10) Ἡ θεραπεία τῆς Χαναναίας. 11) Ἡ ἀνάσταση τοῦ γιοῦ τῆς χήρας στὴ Ναΐν. 12) Ἡ ἀνάσταση τῆς θυγατέρας τοῦ Ἰαείρου. 13) Ἡ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου.

γ) Ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου:
1) Ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέα. 2) Ἡ παραβολὴ τοῦ προβάτου ποὺ χάθηκε. 3) Ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου. 4) Ἡ κλήση τοῦ Ζακχαίου. 5) Ὁ Ἰησοῦς εὐλογεῖ τὰ παιδιά. 6) Ὁ διάλογος τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Σαμαρείτιδας. 7) Ἡ παραβολὴ τοῦ ἄφρονα πλουσίου. 8) Ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνη καὶ τοῦ Φαρισαίου. 9) Ἡ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη. 10) Ἡ παραβολὴ τῶν κακῶν γεωργῶν τοῦ ἀμπελώνα. 11) Ἡ παραβολὴ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου. 12) Ἡ παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων. 13) Ἡ παραβολὴ τοῦ μεγάλου δείπνου (Λουκᾶ 14,16-24).

δ) Ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου:

1. Ἡ μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου. 2) Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα. 3) Ὁ Ἰησοῦς συγχωρεῖ τὴν ἁμαρτωλὴ γυναίκα. 4) Ὁ Ἰησοῦς ἐλέγχει τὴν κακία τῶν Φαρισαίων. 5) Τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο καὶ ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα. 6) Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος καὶ ἡ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
7. Ἡ ἀγωνία τοῦ Κυρίου στὴ Γεσθημανὴ καὶ ἡ σύλληψή του. 8) Ἡ δίκη τοῦ Κυρίου. 9) Ἡ ἄρνηση τοῦ Πέτρου, ἡ μετάνοιά του καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰούδα. 10) Ὁ Κύριος μπροστὰ στὸν Πιλάτο. 11) Ἡ Σταύρωση τοῦ Κυρίου («Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου»). 12) Ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου (οἱ δύο πρῶτες στροφὲς ἀπὸ τὶς τρεῖς στάσεις τῶν Ἐγκωμίων). 13) Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου («Χριστὸς ἀνέστη», «Τὸ φαιδρὸν τῆς Ἀναστάσεως» κ.τ.λ. «Πάσχα ἱερόν» κ.τ.λ).

Β' Προσευχές, ποιήματα καὶ θρησκευτικὰ ἄσματα. Ὅπως στὴν Γ' τάξη καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Κ. Διαθήκης.

Ε' ΤΑΞΗ:

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία:

1. Ἡ ἵδρυση καὶ τὸ ἔργο τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας:
α) Ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ ἵδρυση τῆς πρώτης Ἐκκλησίας (Πράξεων β 1-15, β 33).
β) Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν (Ἀγάπες, κοινὰ συσσίτια, κοινοκτημοσύνη) (Πράξεων β 44-47, δ)34-37).
γ) Ἡ θαυματουργικὴ θεραπεία τοῦ χωλοῦ ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη (Πράξ. γ 1-11) καὶ ἡ θαραλλέα ἀπολογία τους (Πράξη /δ 1-20).
δ) Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος (Πράξ. στ 1-15, 8-15, ζ 1-57).
ε) Ὁ πρῶτος διωγμὸς στὰ Ἱεροσόλυμα. Διάδοση τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν Παλαιστίνη (Πράξ. η 1-26).
στ) Ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Αἰθίοπας (Πράξεων η 26-40).

2. Οἱ Ἀπόστολοι:

Ὁ Παῦλος. Καταγωγὴ-παιδεία-κοινωνικὴ θέση-διώκτης τοῦ χριστιανισμοῦ (Πράξ. 8 3-5). Ὁ Παῦλος γίνεται χριστιανὸς (Πράξ. θ 1-22), (κβ 11-16 καὶ 24-31).
Ὁ Παῦλος στὴν Ταρσὸ καὶ στὴν Ἀντιόχεια (Πράξ. ια 19-24). Πρώτη περιοδεία τοῦ Παύλου (περιληπτικά). Δεύτερη περιοδεία τοῦ Παύλου. Ὁ Παῦλος στοὺς Φιλίππους. Ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα. Λυδία. Φυλάκιση τοῦ Παύλου (Πράξ. ιστ 11-40). Ὁ Παῦλος στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴ Βέροια (Πράξ. ιζ 1-14, Α' Θεσ. β 1-12). Ὁ Παῦλος στὴν Ἀθήνα. Ὁμιλία στὸν Ἄρειο Πάγο. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Δάμαρις (Πράξ. ιζ 16-21). Ὁ Παῦλος στὴν Κόρινθο (Πράξ. ιη 1-17). Τρίτη περιοδεία τοῦ Παύλου (περιληπτικά). Σύλληψη, φυλάκιση, ἀποστολὴ στὴ Ρώμη, θάνατος (Πράξ. κα 17-26). Πέτρος, ὁ κορυφαῖος ἀπόστολος (διδασκαλία-θαύματα-θάνατος). Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τῆς Ἀγάπης. Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος.
Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι. Οἱ εὐαγγελιστὲς Μάρκος καὶ Λουκᾶς. Ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ.

3. Ἡ διοίκηση τῶν πρώτων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.
Ὁ Κλῆρος: Διάκονοι-Πρεσβύτεροι-Ἐπίσκοποι-Ἐπαρχιακὲς Σύνοδοι. Οἱ Ἀποστολικὲς Ἐκκλησίες. Ἐπικοινωνία καὶ σχέση μεταξύ τους.

4. Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν (64-313 μ.Χ).
Οἱ Μάρτυρες. Νέρωνας-Δομιτιανός-Τραϊνὸς-Ἀδριανός-Δέκιος -Διοκλητιανός-Μαξιμιανός.
Ὁ Ἅγιος Δημήτριος (ἀπολυτίκιο). Ὁ Ἅγιος Γεώργιος (ἀπολυτίκιο). Ἡ Ἁγία Βαρβάρα. Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη. Ἡ Μονὴ τοῦ Σινᾶ.

5. Οἱ Ἰσαπόστολοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη.

6. Αἱρέσεις-Σύνοδοι.
Ἄρειος. Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἅγιος Σπυρίδωνας, Μακεδόνιος. Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Οἱ λοιπὲς Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι.

7. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Βασίλειος, Γρηγόριος, Χρυσόστομος-ἀπολυτίκιο Τριῶν Ἱεραρχῶν.

8. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ Ἡράκλειος:
Τὰ ἔργα τους καὶ τὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέρονται στὸ χριστιανισμό. (ἀπολυτίκιο ὑψώσεως Τιμίου Σταυροῦ).

9. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος.
Ἀνάπτυξη τοῦ νοήματος σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ παρουσίαση χαρακτηριστικῶν τμημάτων.

10. Μοναχικὸς βίος. Ἀσκητές.
Μέγας Ἀντώνιος. Τὰ μοναστήρια (γενικά).
Τὰ σπουδαιότερα μοναστήρια (Πάτμου, Ὁσίου Λουκᾶ, Μετεώρων, Ἁγίου Ὄρους, Μεγάλου Σπηλαίου κ.τ.λ.).

11. Ἡ περίοδος τῆς Εἰκονομαχίας:
α) Εἰκονομαχία. Εἰκονολατρεία. Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία.
β) Ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων. Θεοδώρα (Κυριακὴ Ὀρθοδοξίας).

12. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.

13. Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων καὶ Σλαύων:
Μεθόδιος καὶ Κύριλλος.

14. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση στὴ Δύση. Ὁ Λούθηρος καὶ ἡ διδασκαλία του. Ὁ Καλβίνος καὶ ὁ Σβίγγλιος.

15. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας:
Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Τὰ μοναστήρια στὴν περίοδο αὐτή, τὸ ἔργο τους καὶ τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά. (Μονὲς Κωνσταντινουπόλεως, Δημητσάνας, Ἁγίας Λαύρας κ.τ.λ.). Διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση.

16. Μεγάλες μορφὲς τῆς νεώτερης ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας:
Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Χρυσόστομος Σμύρνης καὶ ἄλλοι νεομάρτυρες.

17. Τὰ Πατριαρχεῖα. Ἡ σχέση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

ΣΤ' ΤΑΞΗ:

Α' Λειτουργική:

Ἱεροὶ Ναοί: Ναὸς καὶ τὰ μέρη του. Οἱ ρυθμοὶ τῶν ναῶν. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτούς. Τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ὁ συμβολισμός τους. Τὰ κυριότερα ἄμφια.

Ἑορτές: Κινητές-ἀκίνητες, Δεσποτικὲς-Θεομητορικές.
Οἱ σπουδαιότερες ἀπὸ τὶς ἑορτὲς τῶν Ἁγίων καὶ ἰδιαίτερα τῶν πολιούχων. Ἱερὲς ἀκολουθίες (Ἑσπερινός, Δοξολογία, Θεία Λειτουργία, Παράκληση). Περιληπτικὴ ἑρμηνεία καὶ σημασία τῶν κυριότερων μερῶν τῆς Θείας Λειτουργίας. Τὰ κυριότερα λειτουργικὰ βιβλία.

Β' Κατήχηση:

Χριστιανισμός, Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἡ Ἱερὴ Παράδοση πηγὲς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Οἱ ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες-Ἄλλες γνωστὲς θρησκεῖες (Ἰουδαϊσμός, Μωαμεθανισμὸς κ.τ.λ.). Τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως. Ἡ ἑρμηνεία του. Ἠθικὸς Νόμος, Δέκα Ἐντολές, συμπλήρωση τῶν Δέκα Ἐντολῶν μὲ τὴν Κοινὴ Διαθήκη. Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία (περιληπτικά).

Τὰ Μυστήρια.
Προσευχές: Τί εἶναι προσευχή. Ἔννοια τῆς προσευχῆς. Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ καὶ ἡ ἑρμηνεία της. Διάφορες προσευχὲς μὲ τὴν εὐκαιρία σημαντικῶν γεγονότων. «Βασιλεῦ Οὐράνιε.....».
Ἀνάγνωση καὶ ἑρμηνεία τῶν Εὐαγγελικῶν Περικοπῶν κάθε Κυριακῆς. Ἑρμηνεία στὴ δημοτικὴ γλώσσα.

3. ΓΕΝΙΚΑ:

1. Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία τῶν μικρῶν τάξεων ἀποτελεῖ ὀργανικὴ συνέχεια τῆς οἰκογενειακῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν.
2. Ὁ δάσκαλος συνδέει κατάλληλα τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις μὲ θρησκευτικὸ χαρακτήρα μὲ τὴ σχετικὴ ὕλη τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος.
3. Ἡ θρησκευτικὴ ὕλη διαπλέκεται μὲ τὴν ὕλη ἄλλων μαθημάτων.
4. Τονίζονται ἰδιαίτερα οἱ σχέσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μὲ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ ἡ μεγάλη συμβολή της στὴν ἐπιβίωση καὶ ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.
5. Τὰ διάφορα θρησκευτικὰ στοιχεῖα συνδέονται μὲ τὴν προσωπικότητα, τὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ (Χριστοκεντρικὴ ἀρχή).

Β' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ.

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος εἶναι νὰ βοηθήσει τὰ παιδιὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸν ὀρθὸ μηχανισμὸ καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ὥστε ἡ ἀλληλεπίδραση γλώσσας καὶ νοήσεως νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ καὶ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἔτσι ἡ σωστὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ ἐπικοινωνία τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ περιβάλλον του.

Εἰδικοὶ σκοποὶ τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Νὰ ὀργανώσει τὸ γλωσσικὸ ὑλικὸ ποὺ φέρνει μαζί του τὸ παιδὶ καὶ νὰ τὸ πλουτίσει ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητές του.

β) Νὰ συνηθίσει νὰ ἀκούει, νὰ ἐρωτᾶ καὶ νὰ ἀπαντᾶ σωστά, ὥστε νὰ ἀσκηθεῖ στὸ διάλογο καὶ στὴ συζήτηση καὶ ἔτσι νὰ γίνει καλύτερη ἡ ἐπικοινωνία του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

γ) Νὰ ἀσκηθεῖ στὴν ὀρθὴ προφορικὴ ἔκφραση, γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκφράζει μὲ ζωντανὸ προφορικὸ λόγο τὶς ἐμπειρίες καὶ τὰ βιώματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

δ) Νὰ ἀσκηθεῖ προοδευτικὰ στὴ γραπτὴ διατύπωση τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων του, ὥστε ἀπὸ τὴν πρώτη σχολικὴ ἡλικία νὰ συνηθίσει στὴ γραπτὴ δημιουργικὴ ἔκφραση.

ε) Νὰ ἀσκηθεῖ στὴν ἀβίαστη καὶ φυσικὴ μεγαλόφωνη καὶ σιωπηρὴ ἀνάγνωση καὶ στὴν κατανόηση τῶν κειμένων ποὺ διαβάζει.

στ) Νὰ γνωρίσει βαθμηδὸν τὰ κατάλληλα γιὰ τὴν ἡλικία του ἔργα τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας.

2. ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Γενικά:

1. Τὰ διάφορα βιώματα τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὴν οἰκογενειακή, τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀφόρμηση κατὰ τὴ διδασκαλία τῆς πρώτης ἀναγνώσεως.

2. Ὡς ἀναγνωστικὰ κείμενα μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦνται ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ καὶ ἐλεύθερα κείμενα, εἰκονογραφημένα ἀναγνώσματα, ταινίες μὲ φράσεις ποὺ συνοδεύουν εἰκόνες πραγμάτων, φυτῶν, ζώων καὶ διάφορων περιστατικῶν, ἀποκόμματα διαφημίσεων, περιοδικῶν, κ.τ.δ.

3. ΓΡΑΦΗ

Γενικά:

1. Ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ γραφὴ διδάσκονται παράλληλα.
2. Στοὺς μαθητὲς δὲν ἐπιβάλλεται ὁρισμένος γραφικὸς χαρακτήρας.

4. Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΓΕΝΙΚΑ

α) ΣΚΟΠΟΣ:

Βασικὸς σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως εἶναι ἡ κατανόηση τῶν κειμένων. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια, ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀναγνωστικῆς δεξιότητας καὶ ἡ εὐκολία ποὺ προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου τῶν διάφορων ἀναγνωσμάτων, ἰσοδυναμεῖ μὲ πρόοδο πνευματική.
Ὁμιλοῦμε γιὰ ἀναπτυγμένη ἀναγνωστικὴ ἱκανότητα, ὅταν ἡ ἀνάγνωση εἶναι φυσική, ρέουσα καὶ ἐκφραστική.

β) ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ Γ', Δ', Ε' καὶ ΣΤ' ΤΑΞΕΩΝ

Ὡς ἀναγνωστικὴ ὕλη χρησιμοποιεῖται τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς τάξεως καὶ ἐπικουρικὰ ἢ εὐκαιριακὰ ἄλλα κατάλληλα ἀναγνώσματα (ἀνθολόγια, ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα, περιγραφές, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις κ.τ.λ.).

5. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

α) ΣΚΟΠΟΣ:

Ὁ σκοπὸς τῆς καλλιέργειας τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ γενικὸ σκοπὸ τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος, γενικά.

Ἡ διαφοροποίηση τοῦ τομέα αὐτοῦ στὴ διδακτικὴ πράξη καὶ ἡ διατύπωση εἰδικῶν ἐπιδιώξεων ὀφείλεται :

Στὴ σημασία ποὺ ἔχει ὁ προφορικὸς λόγος γιὰ τὴν ζωὴ καὶ γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ προφορικὸς λόγος ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς φυσικῆς καὶ ζωντανῆς γραπτῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως, ποὺ εἶναι μία ἀπὸ τὶς κυριότερες ἐπιδιώξεις τοῦ σχολείου.

Στὴν ἀνάγκη νὰ καταβάλλει, γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὁ δάσκαλος, ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως τοῦ μαθητῆ.

Στὴν ἀνάγκη νὰ βοηθήσουμε τὸ παιδὶ νὰ ὑπερνικήσει τυχὸν ἐκφραστικὲς καὶ γλωσσικές του ἀτέλειες ἢ γλωσσικὰ ἐλαττώματα.

β) ΥΛΗ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ Α′ καὶ Β′ ΤΑΞΕΩΝ

Ἡ καλλιέργεια τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως δὲν μπορεῖ νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ὕλης καὶ τῆς μεθόδου στὶς Α′ καὶ Β′ τάξεις.

Ἡ Β′ τάξη, θεωρεῖται ὡς προέκταση, τῆς Α′ τάξεως. Σ' αὐτὴ διευρύνονται οἱ γνώσεις καὶ ἀσκοῦνται πιὸ πολὺ οἱ μαθητὲς στὶς δεξιότητες ποὺ ἀπέκτησαν στὴν πρώτη τάξη, στὶς ὁποῖες, καθὼς εἶναι φυσικό, κάθε μαθητὴς ἐξοικειώνεται μὲ διαφορετικὸ τρόπο, ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο καὶ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀτομικῆς του ἀναπτύξεως. Αὐτὸ ἰσχύει ἰδιαίτερα γιὰ τὴ δεξιότητα τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως, ποὺ ἡ τελείωσή της ἀπαιτεῖ μακρόχρονη καὶ συστηματικὴ καλλιέργεια.

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ διδακτικὴ ἐνέργεια στὰ πλαίσια τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως δὲ σκοπεύει νὰ μεταδώσει στοὺς μαθητὲς γνώσεις, ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ ἰδιαίτερη κατηγορία, ἀλλὰ νὰ καλλιεργήσει καὶ νὰ ἀναπτύξει περισσότερο μιὰ δεξιότητα, ποὺ τὸ παιδὶ ἔχει ἤδη ἀποκτήσει στὴν προσχολικὴ του ἡλικία σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμό, γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἄμεσες ἀνάγκες τῆς ζωῆς του. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὸ πρόγραμμα ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀναφέρονται μόνο οἱ πηγὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες, μπορεῖ ὁ δάσκαλος κάθε φορά, νὰ ἀντλεῖ τὴν κατάλληλη ὕλη γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ καλλιέργεια τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως.

γ) ΤΟΜΕΙΣ Η ΜΟΡΦΕΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ

Γιὰ νὰ ὑποβοηθηθεῖ κατὰ τρόπο γόνιμο ἡ ἀνάπτυξη τοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ μαθητῆ, εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπεριληφθοῦν στὴν ὀργάνωση τῆς σχετικῆς διδακτικῆς ἐργασίας ὅλες οἱ μορφὲς τῆς προφορικῆς ἐκφράσεως.

Πέντε εἶναι οἱ βασικοὶ τομεῖς ἢ μορφὲς γλωσσικῆς ἐκφράσεως, ποὺ πρέπει νὰ καλλιεργηθοῦν συστηματικά.

Αὐτὴ ἡ διάκριση δὲ σημαίνει, πὼς ἡ ἐργασία σὲ κάθε τομέα θὰ γίνει χωριστὰ σὲ ἰδιαίτερες διδακτικὲς ἑνότητες.

Ἡ ἑνοποίηση τῶν τομέων αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ἑνιαῖο χαρακτήρα τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου.

(1) Τομέας γενικῆς γλωσσικῆς συμπεριφορᾶς.

(α) Βασικὴ ἐπιδίωξη : Τὸ παιδὶ πρέπει νὰ μάθει νὰ χρησιμοποιεῖ τὸν προφορικὸ λόγο ὡς μέσο τῆς προσωπικῆς του ἐκφράσεως, κατανοήσεως καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς συνανθρώπους του καὶ ὡς μέσο ποὺ τοῦ προσφέρει τὴ δυνατότητα νὰ δίνει καὶ νὰ παίρνει πληροφορίες.

Ὀφείλει ἀκόμη νὰ πληροφορηθεῖ ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν προφορικὸ λόγο, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τρόποι γιὰ ἔκφραση καὶ ἐπικοινωνία, ὅπως εἶναι ἡ γραφή, ἡ ἰχνογράφηση, ἡ κίνηση, ὁ χορός, τὸ τραγούδι.

(β) Πηγές : Οἱ ἐμπειρίες καὶ τὰ προσωπικὰ βιώματα τοῦ μαθητῆ, ἡ σχολικὴ ἐργασία, οἱ δραστηριότητες τοῦ παιδιοῦ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο, παραμύθια, παιγνίδια.

(2) Σημασιολογικὸς τομέας.

(α) Βασικὲς ἐπιδιώξεις : Ἡ διεύρυνση τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῶν μαθητῶν μὲ τὴν ὀνομασία τῶν ἀντικειμένων, τῶν φαινομένων, τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων καὶ τῶν διάφορων ἐνεργειῶν ἀνθρώπων, ζώων κ.τ.λ. Ἡ κατανόηση τῶν συνδυασμῶν καὶ τῶν ἐννοιολογικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λέξεων.

(β) Πηγές : Οἱ ἐμπειρίες καὶ οἱ γνώσεις τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοὺς διάφορους τομεῖς τῆς σχολικῆς ἐργασίας.

Ἐμπειρίες καὶ γνώσεις τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὴ ζωὴ τους στὴν οἰκογένεια, στὸ σχολεῖο καὶ στὴν κοινότητα στὴν ὁποία ἀνήκουν καὶ ἀπὸ τὸ φυσικό τους περιβάλλον.

Παιγνίδια καὶ δραστηριότητες τῶν μαθητῶν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

(3) Τομέας συντακτικῆς πλοκῆς τῆς γλώσσας.

(α) Βασικὲς ἐπιδιώξεις :

Νὰ εἶναι σὲ θέση τὸ παιδὶ νὰ ἐφαρμόζει συνειδητὰ τὶς βασικὲς μορφὲς προτάσεων τῆς μητρικῆς του γλώσσας.

Νὰ διευρύνει τὴ δυνατότητά του νὰ συνθέτει προτάσεις.

(β) Πηγές :

Ἐλεύθερες ἀνακοινώσεις, ἐλεύθερος διάλογος μέσα στὴ σχολικὴ ἐργασία καὶ στὶς σχετικὲς δραστηριότητες ὅπως εἶναι οἱ ἀφηγήσεις γεγονότων, διηγήσεις παραμυθιῶν, παιγνίδια διάφορων ρόλων.

(4) Τομέας προφορᾶς.

(α) Βασικὲς ἐπιδιώξεις :

Καλλιέργεια τῆς ἱκανότητας νὰ διακρίνουν οἱ μαθητὲς θορύβους, ἤχους καὶ φθόγγους.

Ὀρθὴ ἄρθρωση τῶν φθόγγων.

Συνειδητὴ χρησιμοποίηση τῆς μητρικῆς γλώσσας.

(β) Πηγὲς ὕλης : Ἡ ἀκρόαση, τὰ παιγνίδια σιωπῆς, οἱ ἀπαγγελίες, παρατηρήσεις ἀπὸ τὶς ἐκδρομὲς καὶ τὶς ἐπισκέψεις καὶ γενικὰ ἡ ὅλη σχολικὴ ἐργασία.

(5) Τομέας γλωσσικῶν ἐφαρμογῶν :

(α) Βασικὴ ἐπιδίωξη : Νὰ κατανοήσει τὸ παιδὶ ὅτι ἡ γλώσσα, πέρα ἀπὸ τὴ μεγάλη πρακτική της χρησιμότητα, εἶναι καὶ μέσο πνευματικῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ψυχαγωγίας.

(β) Πηγὲς ὕλης : Παραμύθια, ποιήματα, ἀκροάσεις εἰδικῶν μορφωτικῶν καὶ λογοτεχνικῶν ἐκπομπῶν, εἰκονογραφημένα ἔντυπα κ.τ.λ.

6. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

α. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς εἶναι ἡ προοδευτικὴ ἐξοικείωση τῶν μαθητῶν στὴ σωστὴ γραφή, καὶ τὸ συντακτικὸ μηχανισμὸ τῆς δημοτικῆς γλώσσας ὥστε νὰ γίνουν ἱκανοὶ νὰ κατανοοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν σωστὰ τὸ γραπτὸ καὶ προφορικὸ λόγο.

β. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Ἁπλὰ γραμματικὰ στοιχεῖα

ΤΑΞΗ Α′

1. Ἔννοια προτάσεως. Ἀνάλυση ἁπλῆς προτάσεως σὲ λέξεις, συλλαβὲς καὶ φθόγγους (Φθόγγοι- δίφθογγοι - συνδυασμοί- φωνήεντα καὶ σύμφωνα- συμπλέγματα). Διαφορὰ σ καὶ ς. Τελικὰ σύμφωνα (ς, ν) διπλὰ γράμματα. Ἀλφάβητο. Χρήση κεφαλαίων γραμμάτων.

2. Οἱ τόνοι- σημασία τοῦ τόνου. Ἄτονες λέξεις (ὁ, ἡ, οἱ). Πνεύματα- θέση τόνου καὶ πνεύματος. Στίξη. Προφορὰ καὶ στίξη. Κυριότερα σημεῖα στίξεως, (τελεία, κόμμα σὲ λέξεις ἀσύνδετες, ἐρωτηματικό, θαυμαστικό, διαλυτικά).
3. Ἄσκηση τῶν μαθητῶν στὴν ὀρθὴ γραφὴ τῶν πιὸ συνηθισμένων λέξεων καὶ τῶν βοηθητικῶν ρημάτων μέσα σὲ μικρὲς καὶ ἁπλὲς προτάσεις.

ΤΑΞΗ Β'

1. Ἐπανάληψη τῶν γραμματικῶν στοιχείων ποὺ διδάχτηκαν στὴν Α' τάξη.
2. Συλλαβὲς (μονοσύλλαβες, δισύλλαβες, τρισύλλαβες, πολυσύλλαβες, λέξεις).
3. Ἄφωνα γράμματα. Συλλαβισμὸς στὴν ἁπλούστερη μορφή του. Ὀνομασία συλλαβῶν (λήγουσα, παραλήγουσα, προπαραλήγουσα).
4. Ἐγκλιτικὲς λέξεις. Τὸ ὁριστικὸ ἄρθρο.
5. Διάκριση κύριων καὶ κοινῶν οὐσιαστικῶν. Γένη, ἀριθμοί, πτώσεις.
6. Κλίση ἀρσενικῶν ἰσοσύλλαβων σὲ -ας καὶ -ης καὶ θηλυκῶν σὲ -α καὶ -η, μέσα σὲ προτάσεις. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο.
7. Τὸ ρῆμα. Ἔννοια τοῦ ρήματος. Ὁ τόνος τῶν ρημάτων (λήγουσα, παραλήγουσα).
8. Σχηματισμὸς βοηθητικῶν ρημάτων ἔχω καὶ εἶμαι στὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς.
9. Κλίση ρημάτων ἐνεργητικῆς φωνῆς α' συζυγίας (ω) μὲ τὴν ἀντίστοιχη προσωπικὴ ἀντωνυμία στὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς. Τὸ ἐπίθετο.

Παρατήρηση

Τὰ παραπάνω γραμματικὰ στοιχεῖα τῶν Α' καὶ Β' τάξεων διδάσκονται σὲ συνάρτηση μὲ τὸ γλωσσικὸ μάθημα καὶ ὄχι σὲ τακτὲς διδακτικὲς ὧρες.

ΤΑΞΗ Γ'

1. Ἐπανάληψη τῶν στοιχείων ποὺ διδάχτηκαν στὴ Β' τάξη. Συλλαβὲς — συλλαβισμὸς — χρόνος συλλαβῶν. Τόνοι. Ὀνομασία τῶν λέξεων ἀπὸ τὸν τόνο τους. Κυριότεροι κανόνες τονισμοῦ. Σημεῖα στίξεως.
2. Τὰ ἄρθρα. Κλίση ἄρθρων.
3. Γένη - ἀριθμοὶ – πτώσεις οὐσιαστικῶν - κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά.
4. Κλίση ἀρσενικῶν σέ: -ας- ης ἰσοσύλλαβων καὶ ἀνισοσύλλαβων
σέ: -ες -ους -ος
5. Κλίση θηλυκῶν σὲ -α -η -ω -ού
6. Κλίση οὐδετέρων σὲ -ο -ι -ος
7. Ἔννοια ἐπιθέτου. Βαθμοὶ ἐπιθέτων. Σχηματισμὸς παραθετικῶν.
8. Ἔννοια ρήματος. Κλίση ρημάτων α' καὶ β' συζυγίας στὸν ἐνεστώτα, παρατατικὸ καὶ μέλλοντα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.
9. Ἐπιρρήματα.
10. **Ἀντωνυμίες (προσωπικὲς- δεικτικὲς- κτητικές).**

ΤΑΞΗ Δ'

Σύντομη ἐπανάληψη τῆς ὕλης ποὺ διδάχτηκε στὴ Γ' τάξη.

1. Φθογγολογικὸ

Πρόταση- Λέξεις- Συλλαβὲς- Συλλαβισμὸς- Τόνοι- Κανόνες τονισμοῦ- Πνεύματα- Ἄτονες λέξεις- Σημεῖα στίξεως.

2. Τυπικὸ

Α' Οὐσιαστικὰ

1. Ἄρθρα- Ἀριθμοὶ- Πτώσεις- Οὐσιαστικὰ (κύρια-κοινά).

2. Κλίση ἀρσενικῶν σέ : -ας -ης ἰσοσύλλαβων καὶ ἀνισοσύλλαβων
-ες -ους ἀνισοσύλλαβων
-ος -της
3. Κλίση θηλυκῶν σέ : -α -η -ού -ω Ἀρχαιόκλιτα σὲ -η
4. Κλίση οὐδετέρων σέ : -ο -ι -ος ἰσοσύλλαβων
-μα -σιμο -ξιμο -ψιμο
-ας -ως

Β' Ἐπίθετα

1. Ἐπίθετα σέ : -ος -η -ο καὶ -ος -α -ο
-ος -ιὰ -ὸ
-ὺς -ὴς
2. Ἀνώμαλα ἐπίθετα
3. Βαθμοὶ ἐπιθέτων

Γ' Ρήματα

1. Ρήματα : Πρόσωπα- Ἀριθμοὶ- Φωνὲς- Ἐγκλίσεις. Χρόνοι τοῦ ρήματος.
2. Κλίση ρημάτων α' καὶ β' συζυγίας σὲ ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ὁριστικῆς, τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς.

Δ' Ἀριθμητικὰ

Ε' Ἀντωνυμίες

(Ὁριστικὲς- Αὐτοπαθεῖς- Ἀναφορικὲς- Ἐρωτηματικὲς- Ἀόριστες)

ΣΤ' Ἄκλιτα μέρη τοῦ Λόγου

1. Προθέσεις
2. Ἐπιρρήματα
3. Κυριότεροι Σύνδεσμοι- Ἐπιφωνήματα

Ζ' Ἐτυμολογικὸ

Παραγωγὴ καὶ σύνθεση λέξεων

Η' Συντακτικὸ

Ἁπλὴ πρόταση μὲ ρῆμα, οὐσιαστικό, ἐπίθετο, ἀντωνυμία.

Προτάσεις μὲ τοπικοὺς ἢ χρονικοὺς προσδιορισμούς.

ΤΑΞΗ Ε'

1. Φθογγολογικὸ
Φωνήεντα καὶ σύμφωνα
Διαίρεση καὶ ὀνομασία συμφώνων - Δίφθογγοι
Συλλαβὲς- Συλλαβισμὸς
Τόνοι. Κανόνες τονισμοῦ. Ἄτονες καὶ ἐγκλιτικὲς λέξεις.
Τὰ πνεύματα, Θέση τόνου καὶ πνεύματος
Ὀρθογραφικὰ σημεῖα καὶ σημεῖα στίξεως.

Πάθη φθόγγων. Πάθη φωνηέντων (ἔκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποκοπή) καὶ συμφώνων.
2. Τυπικὸ
Α' Ἄκλιτα
1. Προθέσεις.
2. Ἐπιρρήματα
3. Σύνδεσμοι
4. Ἐπιφωνήματα

Β' Ἄρθρο

1. Γένη- Ἀριθμοὶ- Πτώσεις- Ἄρθρο καὶ κλίση τοῦ ἄρθρου.

Γ' Οὐσιαστικὰ

1. Οἱ σημασίες καὶ τὰ εἴδη τῶν οὐσιαστικῶν
2. Τὸ γένος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν
3. Ἡ κλίση τῶν οὐσιαστικῶν
α) Κλίση Ἀρσενικῶν σὲ -ας -ης ἰσοσύλλαβων
-ας -ης ἀνισοσύλλαβων
-τής μὲ διπλὸ πληθυντικὸ
-ὲς - οὺς ἀνισοσύλλαβων
-ος

β) Κλίση θηλυκῶν σὲ : -α -η -ω -οὺ 'Αρχαιόκλιτα σὲ -η -ος

γ) Κλίση οὐδετέρων σέ : -ο -ι -ος ἰσοσύλλαβων
-μα -σιμο- -ξιμο- -ψιμο -ας
-ως ἀνισοσύλλαβων

δ) 'Ανώμαλα οὐσιαστικά

Δ' 'Επίθετα

Κλίση ἐπιθέτων

1. 'Επίθετα σὲ : -ος -η -ο
2. 'Επίθετα σὲ : -ος -α -ο
3. 'Επίθετα σέ : -ος -ιά -ὸ
4. 'Επίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ : -ὺς καὶ -ής
5. 'Επίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σέ : -ης ἀνισοσύλλαβα.
6. 'Επίθετα σέ : -ής- ής -ές
7. 'Ανώμαλα ἐπίθετα.

Παραθετικὰ ἐπιθέτων

1. Βαθμοὶ ἐπιθέτων
2. Σχηματισμὸς παραθετικῶν
3. Παραθετικὰ ἐπιρρημάτων

Ε' 'Αριθμητικὰ

1. 'Αριθμητικὰ ἐπίθετα καὶ κλίση αὐτῶν
2. 'Αριθμητικὰ οὐσιαστικὰ

ΣΤ' 'Αντωνυμίες

1. 'Επανάληψη τῶν ἀντωνυμιῶν ποὺ διδάχτηκαν σὲ προηγούμενες τάξεις.

Ζ' Ρήματα

Γενικὰ

1. Διαθέσεις καὶ φωνὲς
2. 'Εγκλίσεις καὶ χρόνοι
3. 'Αριθμοὶ καὶ πρόσωπα

Στοιχεῖα σχηματισμοῦ

α) Θέμα- Κατάληξη- Χαρακτήρας

β) Αὔξηση

γ) Βοηθητικὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ (ρήματα ἔ χ ω καὶ ε ἶ μ α ι)

δ) Σχηματισμὸς ρημάτων α' καὶ β' συζυγίας κατὰ πρόσωπα, σὲ ὅλους τοὺς χρόνους καὶ ἐγκλίσεις τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς.

3. 'Ετυμολογικὸ

α) Παράγωγα οὐσιαστικὰ

β) Παράγωγα ρήματα

γ) Παράγωγα ἐπίθετα

4. Συντακτικὸ

Προτάσεις καὶ βασικὰ εἴδη προτάσεων.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

1. Φθογγολογικὸ

'Επανάληψη τῆς ὕλης ποὺ διδάχτηκε. Πάθη φωνηέντων ποὺ δὲ διδάχτηκαν.

2. Τυπικὸ

Α' Οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα

Ἔλεγχος τῆς ἐμπεδώσεως τῶν στοιχείων ποὺ διδάχτηκαν, μὲ κατάλληλες ἀσκήσεις.

Β' 'Αριθμητικὰ καὶ ἀντωνυμίες

'Εμπέδωση μὲ ἀσκήσεις.

Γ' Ρήματα

1. 'Εμπέδωση μὲ ἀσκήσεις πάνω σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις τῶν ρημάτων τῶν δύο συζυγιῶν καὶ φωνῶν.

2. Συνηρημένα ρήματα

3. Τὰ θέματα. Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα. Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου. 'Ο σιγματικὸς ἀόριστος. 'Ο ἄσιγμος ἀόριστος. 'Ανωμαλίες σχηματισμοῦ ἐγκλίσεων τοῦ ἄσιγμου ἀορίστου. Τὸ θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς.

4. Ρήματα ἐλλειπτικὰ- ἀπρόσωπα- ἀνώμαλα.

Δ' Οἱ μετοχὲς (μετοχὴ παθητικοῦ ἐνεστώτα).

3. 'Ετυμολογικό :

1) 'Επανάληψη καὶ ἐμπέδωση τῶν παραγώγων.
2) Σύνθεση. Σύνθεση μὲ ἀχώριστα μόρια.
3) Σύνθεση τῶν λέξεων (σημασία τῶν συνθέτων).
4) Σημασία τῶν λέξεων (κυριολεξία καὶ μεταφορά).

4. Συντακτικό :

1) 'Απλὲς - σύνθετες προτάσεις.
2) Κύριες - δευτερεύουσες προτάσεις.

γ' ΓΕΝΙΚΑ :

1. Στὶς Α' καὶ Β' τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἡ ἀπόδοση τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν λέξεων δὲ συνδέεται ἀναγκαστικὰ μὲ γραμματικοὺς κανόνες, ἀλλὰ ἔχει καθαρὰ μηχανικὸ χαρακτήρα.

'Η ἀρχικὴ αὐτοματοποίηση τῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἀναγκαία, μέχρι νὰ ἀρχίσει ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς.

2. Οἱ λέξεις καὶ οἱ φράσεις ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ ὀρθογραφικὴ ἄσκηση τῶν μικρῶν μαθητῶν, παίρνονται ἀπὸ τὸν αὐθόρμητο λόγο τους καὶ γενικὰ ἀπὸ τὰ βιώματά τους καὶ εἶναι, κατὰ προτίμηση, συνηθισμένες καὶ εὔκολες.

3. Οἱ ὀρθογραφικὲς ἀσκήσεις γίνονται σὲ κείμενο, ποὺ τὸ περιεχόμενό του ἔχει σχέση μὲ τὰ παιδικὰ διαφέροντα, ποὺ ἐκφράζει ζωηρὲς συναισθηματικὲς καταστάσεις τῶν μαθητῶν ἢ ποὺ ἀποτελεῖ περίληψη τοῦ ἀναγνωστικοῦ κεφαλαίου, ποὺ ἐπεξεργάστηκαν τὰ παιδιά. Γενικὰ τὸ κείμενο ποὺ δίνεται γιὰ ὀρθογραφία, πρέπει νὰ εἶναι ἁπλό, μικρὸ στὴν ἔκταση καὶ ἀνάλογο μὲ τὴν ὀρθογραφικὴ ἱκανότητα καὶ τὶς γραμματικὲς γνώσεις τῶν παιδιῶν.

7. Η ΕΚΘΕΣΗ

α) ΣΚΟΠΟΣ :

Σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῆς ἐκθέσεως εἶναι νὰ βοηθεῖ τὸ παιδὶ νὰ ἐκφράζει γραπτὰ τὶς σκέψεις, τὶς ἐντυπώσεις, τὰ συναισθήματά του καὶ γενικὰ τὸ ψυχικό του περιεχόμενο μὲ σαφήνεια, ἀκρίβεια, ὀρθὴ διατύπωση καὶ εὐχάριστη γλωσσικὴ μορφή.

Εἰδικότερες ἐπιδιώξεις :

α) Στὶς μικρότερες τάξεις (Α',Β' καὶ Γ') ὁ δάσκαλος ὑποβοηθεῖ τὸ μαθητὴ νὰ μορφοποιήσει σὲ συγκεκριμένη προφορικὴ καὶ γραπτὴ ἔκφραση τὰ βιώματα, τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὶς σκέψεις του μὲ φυσικότητα καὶ γλωσσικὴ διατύπωση ἀνάλογη μὲ τὶς δυνατότητες τῆς ἡλικίας του.

β) 'Απὸ τὴν Δ' τάξη ὁ μαθητὴς μὲ τὴν κατάλληλη βοήθεια μπορεῖ νὰ ἐκφράσει καθετὶ ποὺ κυριαρχεῖ μέσα στὴν ψυχή του, μπορεῖ ἀκόμη νὰ συναρμολογήσει τὶς διάφορες παρατηρήσεις του καὶ νὰ τακτοποιήσει τὶς σκέψεις του ὥστε νὰ προκύψει ἕνα, κατὰ τὸ δυνατό, συγκροτημένο σύνολο μὲ ἐσωτερικὴ συνοχὴ καὶ ὀρθὴ ἐκφραστικὴ διατύπωση.

β. ΕΚΛΟΓΗ ΘΕΜΑΤΩΝ

α) Γιὰ τὶς τάξεις Α' καὶ Β' γενικὰ ἰσχύουν ὅσα ἀναφέρονται στὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν προφορικὴ γλωσσικὴ ἔκφραση.

β) ΤΑΞΕΙΣ Γ' καὶ Δ'

Στὶς τάξεις αὐτὲς τὰ θέματα ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ φυσικό, τὸ σχολικό, τὸ οἰκογενειακὸ καὶ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ: 'Η τάξη, ὁ κῆπος τοῦ σχολείου, ὁ δρόμος ὅπου βρίσκεται τὸ σχολεῖο ἢ ὅπου κατοικεῖ ὁ μαθητής, ἡ ἐκδρομὴ στὸ δάσος, στὴν πεδιάδα (τὴν ἄνοιξη ἢ τὸ φθινόπωρο), στὴ θάλασσα, τὰ διάφορα γεγονότα τῆς σχολικῆς καὶ τῆς κοινωνι-

χῆς ζωῆς, ποὺ ἐντυπωσιάζουν ἰδιαίτερα τὸ μαθητὴ (ἡ πλημμύρα, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι, τὸ πολὺ δυνατὸ κρύο κ.τ.λ.), οἱ σχολικὲς και οἰκογενειακὲς ἑορτὲς καὶ τὰ ἔκτακτα περιστατικὰ τῆς σχολικῆς ζωῆς. Ἀκόμη: Ἡ ἑλληνικὴ φύση, ἡ ἀγροτικὴ ζωή, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἡ γεμάτη κινδύνους ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν, ἀποτελοῦν μεγάλης ἀξίας ὑλικὸ γιὰ τὴν ἐκλογὴ εὐχάριστων θεμάτων ποὺ μεταβάλλουν τὴν ἔκθεση σὲ ἕνα εἶδος ψυχικῆς ἐξωτερικεύσεως, ποὺ γοητεύει τὸ παιδί. Γενικά: κάθε ζωηρὴ βιωματικὴ κατάσταση τῶν μαθητῶν εἶναι πάντοτε μιὰ κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ γραπτὴ ἔκθεση.

ΤΑΞΕΙΣ Ε' καὶ ΣΤ'

Στὶς τάξεις αὐτὲς τὰ θέματα τῆς ἐκθέσεως ἀντλοῦνται ἀπὸ τὶς ἴδιες πηγές. Ἡ διαφορὰ βρίσκεται στὴ διαπραγμάτευση τοῦ ὑλικοῦ. Στὶς τάξεις αὐτές, ἡ ἀνάπτυξη τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἱκανότητάς τους γιὰ μεθοδικότερη ἐπεξεργασία τῶν θεμάτων, ἐπιτρέπει ἀσφαλέστερες παρατηρήσεις καὶ βαθύτερες σκέψεις, ποὺ ὁδηγοῦν σὲ ὀρθὲς συγκρίσεις καὶ γενικεύσεις. Οἱ μαθητὲς μποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν ἕνα γεγονός, ἕνα ἀντικείμενο, μία φυσιογνωμία, πολλὲς φορὲς μάλιστα μὲ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία. Δὲν περιορίζονται στὰ φαινόμενα καὶ στὴν περιγραφή τους, στὶς ἐντυπώσεις καὶ στὶς ἀντίστοιχες συναισθηματικές του ἐπιδράσεις, ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ συναρμολογήσουν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ σὲ μιὰ ἑνότητα, σκέπτονται, ἀξιολογοῦν, κρίνουν, βγάζουν συμπεράσματα. Ἐνεργοποιοῦν δηλ. ὅλες τὶς ζωντανὲς δυνάμεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιᾶς τους.

Τὰ θέματα, λοιπόν, τῶν ἐκθέσεων στὶς τάξεις αὐτές, πρέπει νὰ ἀπευθύνονται συγχρόνως στὸ συναίσθημα καὶ στὴν κρίση τῶν μαθητῶν. Μερικὰ παραδείγματα : «Ἕνα τοπίο τὴν ἄνοιξη καὶ τὸ φθινόπωρο». «Ἕνα πουλὶ κελαδεῖ τὴν ἄνοιξη. Πῶς αἰσθάνεστε ὅταν ἀκοῦτε τὴ γλυκιὰ μουσική του, τί σκέφτεστε γι' αὐτὸ καὶ τί θὰ τοῦ λέγατε, ἂν σᾶς καταλάβαινε ;» «Μία ἐφημερίδα γράφει, ὅτι ἕνας μαθητὴς τῆς Ε' Δημοτικοῦ, μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του ἔσωσε ἀπὸ βέβαιο πνιγμὸ ἕνα μικρότερο μαθητή. Πῶς σᾶς φαίνεται αὐτὴ ἡ πράξη του καὶ τί θὰ λέγατε στὸ γενναῖο αὐτὸ παιδί ;» «Οἱ μαθητὲς ἑνὸς Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Κύπρου μᾶς ἔστειλαν μιὰ ἐπιστολὴ καὶ περιγράφουν σ' αὐτὴ τὴ ζωή τους, τὶς ἀγωνίες τους, καὶ τὴ νοσταλγία τους γιὰ τὴ μητέρα Ἑλλάδα. Θὰ τὴν διαβάσετε προσεκτικὰ καὶ ἔπειτα θὰ ἀπαντήσετε ὁ καθένας χωριστά. Ἡ καλύτερη ἔκθεση θὰ σταλεῖ ὡς ἀπάντηση ὅλων μας» κ.λπ.

Γ' ΙΣΤΟΡΙΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ κατανόηση τῶν πολιτικῶν γεγονότων καὶ πολιτιστικῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν καὶ παρὸν τοῦ Ἔθνους, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ συναισθήματος τῆς φιλοπατρίας καὶ ἡ προετοιμασία γιὰ ἐνσυνείδητη καὶ ἐλεύθερη συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας καὶ τῆς εὐρύτερης κοινότητας τῶν Ἐθνῶν.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΗ Γ' : 1. Οἱ μυθολογικὲς παραδόσεις γιὰ τὸ γενάρχη τῶν Ἑλλήνων.

2. Ὁ Ἡρακλῆς. Ἡ παιδικὴ καὶ ἐφηβική του ἡλικία. Ἡ συνάντηση τοῦ Ἡρακλῆ μὲ τὴν Ἀρετὴ καὶ τὴν Κακία. Οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλῆ. Τὸ λιοντάρι τῆς Νεμέας, ἡ Λερναία Ὕδρα, οἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες καὶ ἡ κόπρος τοῦ Αὐγεία. Ἡ Ἄλκηστη. Ὁ θάνατος τοῦ Ἡρακλῆ.

3. Ὁ Θησέας. Παιδικὴ καὶ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Θησέα. Ὁ Θησέας πηγαίνει στὴν Ἀθήνα. Ἐξόντωση τῶν ληστῶν (περιληπτικὴ καὶ χωρὶς ἀναφορὰ στὶς φρικαλεότητες τοῦ Προκρούστη καὶ τοῦ Πιτυοκάμπτη). Μετάβαση τοῦ Θησέα στὴν Κρήτη καὶ ἐξόντωση τοῦ Μινώταυρου. Γυρισμὸς στὴν Ἀθήνα καὶ θάνατος τοῦ Αἰγέα. Βασιλεία τοῦ Θησέα καὶ θάνατός του.

4. Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Τὸ χρυσόμαλλο δέρμα. Πελίας καὶ Ἰάσονας. Οἱ Ἀργοναῦτες στὴν Κολχίδα. Ἁρπαγὴ τοῦ χρυσόμαλλου δέρματος. Περιπετειώδης ἐπιστροφὴ τῶν Ἀργοναυτῶν.

5. Ὁ Τρωικὸς πόλεμος. Ἡ ἀφορμὴ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Οἱ κυριότερες ἑλληνικὲς πόλεις ποὺ πῆραν μέρος στὸν πόλεμο. Ἡ συγκέντρωση τῶν στόλων στὴν Αὐλίδα. Ἡ θυσία τῆς Ἰφιγένειας καὶ τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν Τροία. Ἡ πολιορκία τῆς Τροίας καὶ ὁ δεκάχρονος πόλεμος (Ἀχιλλέας, Πάτροκλος, Ἕκτορας καὶ ἄλλοι ἥρωες). Ὁ Δούρειος ἵππος καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Τροίας (Ὁ Αἰνείας). Ὁ γυρισμὸς τῶν Ἑλλήνων.

6. Οἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσέα κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἰθάκη.

Ὁ Ὀδυσσέας στὴ χώρα τῶν Κικόνων καὶ τῶν Λωτοφάγων. Ὁ Ὀδυσσέας στὴ χώρα τῶν Κυκλώπων. Ὁ Ὀδυσσέας στὸ νησὶ τῆς Καλυψῶς. Ὁ Ὀδυσσέας στὸ νησὶ τῶν Φαιάκων. Ὁ γυρισμὸς τοῦ Ὀδυσσέα στὴν Ἰθάκη. Ἡ πίστη τῆς Πηνελόπης καὶ ἡ φιλοστοργία τοῦ Τηλέμαχου. Ὁ Ὀδυσσέας στὰ ἀνάκτορα (ἐξόντωση τῶν μνηστήρων. Ἡ ἀναγνώρισή του).

ΤΑΞΗ Δ'

Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία : 1. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Ὁ ἑλληνικὸς χῶρος (ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, νησιά, Μεσόγειος), οἱ πρῶτοι πολιτισμοί, ἡ ἀκμή τους καὶ τὰ μνημεῖα τους, ποὺ σώζονται σήμερα (Αἰγαῖος καὶ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς περιληπτικά). Μετακινήσεις καὶ μεταναστεύσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν φυλῶν. Κάθοδος τῶν Δωριέων. Οἱ ἀποικίες.

2. Οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις. Σπάρτη

Ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτεία. Ὁ Λυκοῦργος καὶ ἡ νομοθεσία του. Ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Ἡ Ἀθήνα. Ὁ βασιλιὰς Κόδρος. Ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτεία. Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνα καὶ συμπλήρωσή της ἀπὸ τὸν Κλεισθένη. Ὁ ὅρκος τῶν ἀρχαίων ἐφήβων τῆς Ἀθήνας. Ὁ Σόλωνας καὶ ὁ Κροῖσος. Οἱ ἄλλες Πόλεις. Οἱ Ἕλληνες τῶν ἀποικιῶν. Ἡ θρησκεία, ἡ γλώσσα, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, οἱ ἀγῶνες, τὰ μαντεῖα καὶ οἱ ἀμφικτυονίες. Παράγοντες τῆς ἑνότητας τῶν Ἑλλήνων.

3. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας καὶ οἱ Πέρσες. Ἡ Ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀμυντικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Οἱ ἐκστρατεῖες τοῦ Μαρδόνιου, τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη. Ἡ μάχη στὸ Μαραθώνα. Ὁ Μιλτιάδης. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη. Ἡ μάχη στὶς Θερμοπύλες. Ὁ Λεωνίδας. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ Ἀριστείδης. Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν. Ὁ Παυσανίας. Ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἡ μάχη στὴ Μυκάλη. Ὁ Κίμωνας. Ἀπελευθέρωση τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας.

4. Ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων ὕστερα ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀθήνας. Ὁ Περικλῆς. Ὁ χρυσὸς αἰώνας τοῦ Περικλῆ. Ἀνάπτυξη καὶ ἄνθηση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (γράμματα, θέατρο, καλὲς τέχνες, Φειδίας, Ἡρόδοτος, Αἰσχύλος. Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Σωκράτης, Πλάτωνας κ.ἄ.). Οἱ ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις στὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς ἀποικίες. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος (περιληπτικά). Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἀγησίλαος. Ἡ ἡγεμονία τῆς Θήβας (σύντομα). Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας. Ὁ Μακεδονικὸς ἑλληνισμός. Ἡ Μακεδονία καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας. Ὁ Φίλιππος. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ ἀγωγή του. Ὁ Ἀριστοτέλης. Κοινὸ συνέδριο τῶν Ἑλλήνων στὴν Κόρινθο, ἕνωση καὶ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ Κράτους. Οἱ νίκες στὸ Γρανικό, Ἰσσὸ καὶ Γαυγάμηλα. Ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο καὶ Ἰνδική. Ἐπιστροφὴ στὴ Βαβυλώνα. Θάνατος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί: Αἰγύπτιοι, Φοίνικες, Ἑβραῖοι, Βαβυλώνιοι, Ἀσύριοι καὶ Πέρσες (περιληπτικά). Οἱ Διάδοχοι. Τὰ νέα Κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (Ἀλεξάνδρεια κ.τ.λ.).

ΤΑΞΗ Ε':

Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Ἱστορία: 1. Ἡ Ρωμαϊκή αὐτοκρατορία καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἔκταση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Πύρρος. Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων. Κατακτητικοὶ πόλεμοι τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν Ἑλλήνων στοὺς Ρωμαίους. Ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς κατακτητές. Ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμός.

2. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (πόλεμοι, ἔργα, κτίσιμο τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ οἱ διάδοχοί του.

3. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

4. Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

5. Τὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος. Ὁ ἑλληνικὸς καὶ χριστιανικὸς χαρακτήρας του.

6. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ τὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ εἰρηνικά του ἔργα (συνοπτικά).

7. Ἡράκλειος. Οἱ ἡρωικοὶ ἀγῶνες του ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος. Τὸ νικηφόρο τέλος τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἡ Ὕψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

8. Ὁ Μωαμεθανισμὸς (σύντομα)

9. Ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Οἱ ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Ἀράβων.

10. Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι στὴ χερσόνησο τοῦ Αἵμου καὶ ὁ κίνδυνος γιὰ τὸ Βυζαντινὸ κράτος.

11. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

Οἱ κυριότετοι αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους (Βουλγάρων, Ἀράβων κ.τ.λ.) Ὁ Βασίλειος Β'.

12. Οἱ Σταυροφορίες καὶ οἱ συνέπειές τους (περιληπτικά).

13. Ἡ Φραγκοκρατία στὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ διάσπαση τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ.

14. Τὰ σπουδαιότερα Ἑλληνικὰ κράτη ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (περιληπτικά).

15. Ἡ ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἡ ἀποκατάσταση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Παλαιολόγοι.

16. Οἱ Τοῦρκοι. Ἡ πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ οἱ κίνδυνοι γιὰ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μωάμεθ ὁ Β' καὶ Κωνσταντῖνος ὁ ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος. Πολιορκία καὶ ἅλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

17. Τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ (Παιδεία, καλὲς τέχνες, λογοτεχνία, ὀργάνωση). Τὸ Βυζάντιο ὡς προπύργιο τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

18. Οἱ κυριότερες ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις. Ἡ Ἀναγέννηση στὴν Εὐρώπη.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

Ἑλληνικὴ Ἱστορία τῶν Νεώτερων Χρόνων: 1) Ἡ Τουρκοκρατία στὴν Ἑλλάδα. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνικὲς χριστιανικὲς κοινότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό. Φαναριῶτες. Μεγάλοι διερμηνεῖς. Ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ξηρᾶς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ (Κλέφτες, Ἀρματωλοί, Σουλιῶτες, Μανιάτες, Σφακιανοί) Ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτιλία.

Ἀνάπτυξη καὶ ὀργάνωση τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Κρυφὸ Σχολειό, διάφορες σχολές, διδάσκαλοι τοῦ Γένους). Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

2. Ἡ προεπαναστατικὴ περίοδος. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἔθνους. Τὰ κυριότερα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων (1770 Λάμπρος Κατσώνης, Γεώργιος Ἀνδροῦτσος). Ὁ Ρήγας Φεραῖος.

Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ τὸ ἔργο της. Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ- Πασᾶ. Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.

3. Ἡ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἡ ἔναρξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὶς διάφορες περιοχές.

α) Μολδοβλαχία. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἱερὸς Λόχος. Πελοπόννησος. Ἁγία Λαύρα–ἅλωση τῆς Καλαμάτας. Στερεὰ Ἑλλάδα, Νησιά, Μακεδονία. Ἀντίποινα τῶν Τούρκων- ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχη.

β) Τὰ κυριότερα γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως. Μάχη τοῦ Βαλτετσίου καὶ ἅλωση τῆς Τριπολιτσᾶς. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Ἀθανάσιος Διάκος. Χάνι τῆς Γραβιᾶς. Ὀδυσσέας Ἀνδροῦτσος. Ἀγῶνες στὴ θάλασσα. Κωνσταντῖνος Κανάρης. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ μάχη στὸ Πέτα. Μάρκος Μπότσαρης, ὁ ἡρωικὸς θάνατός του. Σύμπραξη Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου γιὰ τὴν κατάπνιξη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀγῶνες στὴ θάλασσα. Ἀνδρέας Μιαούλης. Ἐκστρατεία τοῦ Ἰμπραὴμ στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπόβαση στὴν Πελοπόννησο. Μανιάκι - Παπαφλέσσας. Δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν πολιορκημένων. Ἡρωικὴ ἔξοδος. Γεώργιος Καραϊσκάκης. Μάχη Φαλήρου. Θάνατος Καραϊσκάκη. Ὁ Φιλελληνισμὸς στὴν Εὐρώπη. Φιλέλληνες ἀγωνιστές. Λόρδος Βύρων. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου. Ἐκδίωξη τοῦ Ἰμπραήμ. Οἱ ἐθνικὲς συνελεύσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας. Τὸ ἔργο του. Τὸ τέλος του. Τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Διδάγματα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (ἀρετὲς καὶ ἐλαττώματα).

4. Οἱ διαδοχικὲς ἐπεκτάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Δωδεκανήσου.

Ἕνωση τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Κρητικὴ ἐπανάσταση καὶ ὁλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου. Ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Μακεδονικὸς ἀγώνας: Παῦλος Μελᾶς. Ἡ Ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους (1912-1913).

Ἡ Ἑλλάδα καὶ ὁ πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος. Ἐκστρατεία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ ἔπος τοῦ 1940. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Ἔθνους στοὺς ξένους κατακτητές. Ἡ ἀπελευθέρωση καὶ ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου στὴν Ἑλλάδα. Ἡ δοκιμασία τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν περίοδο 1944-1949 καὶ ἡ σημασία ἐθνικῆς ἑνότητας γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς Πατρίδας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ Α'.

Ἐπειδὴ ἡ ὕλη τῶν Δ', Ε' καὶ ΣΤ' τάξεων εἶναι ἀναγκαστικὰ ἐκτεταμένη, μπορεῖ ὁ δάσκαλος κατὰ τὴν κρίση του καὶ τὶς τοπικὲς συνθῆκες νὰ συμπτύξει ἢ νὰ ἀναπτύξει ἀνάλογα τὴν ὕλη αὐτή, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲ θὰ παραλείψει κανένα ἀπὸ τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα, ποὺ συνθέτουν τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ τόπου μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ Β'.

Οἱ ἑνότητες «Μέγας Κωνσταντῖνος», «Ἰουστινιανὸς» καὶ «Ἡράκλειος» διδάσκονται διεξοδικὰ στὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ἐνῶ στὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας, γιὰ νὰ μὴ διασπαστεῖ ἡ ἱστορικὴ συνέχεια, γίνεται ἁπλὴ ἀναφορὰ στὰ ἱστορικά τους στοιχεῖα.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1. Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια παρουσιάζεται στοὺς μαθητὲς ἀνεπηρέαστη ἀπὸ κάθε ἄλλη σκοπιμότητα.

2. Γιὰ τὴν ἑδραίωση τῆς ὀρθῆς ἱστορικῆς σκέψεως τῶν μαθητῶν ὁ δάσκαλος τοὺς ὑποβοηθεῖ νὰ κατανοήσουν, ὄχι μόνο τὴ χρονικὴ ἀλληλουχία, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτιώδη ἀλληλεξάρτηση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

3. Κατὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας οἱ μαθητὲς ὁδηγοῦνται κατάλληλα ἀπὸ τὸ δασκαλό τους στὴν ἀξιολόγηση καὶ τὸν ὀρθὸ χαρακτηρισμὸ τῶν ἱστορικῶν προσώπων καὶ τῶν πράξεών τους.

4. Δίνεται έμφαση σὲ γεγονότα ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ Ἔθνους, ποὺ ἀναφέρονται στὸν πολιτισμὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ποὺ τονίζουν τὴν ἀγαθὴ ἐπίδραση τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ Ἔθνους.

5. Ὑπογραμμίζονται τὰ στοιχεῖα καὶ γεγονότα ποὺ δείχνουν τὴν πλατιὰ ἀκτινοβολία καὶ τὴν παγκοσμιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὶς ἐπιδράσεις του στὴν ἐξέλιξη καὶ στὴ διαμόρφωση τοῦ πραγματικοῦ πολιτισμοῦ.

6. Γίνεται ἔξαρση τῶν μεγάλων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν περιστατικῶν, ποὺ μποροῦν νὰ συμβάλουν θετικὰ στὴν ἠθικὴ μόρφωση, στὸν ἐθνικὸ φρονηματισμό, στὴν καλλιέργεια ἐλεύθερου φρονήματος καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατικῆς συνειδήσεως τῶν μαθητῶν.

Δ' ΣΠΟΥΔΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Φυσικό, κοινωνικὸ καὶ πολιτιστικὸ περιβάλλον :

(Πραγματογνωσία, Πατριδογνωσία, Λαογραφία, Ἱστορία, Προστασία τοῦ Περιβάλλοντος, Κοινωνικὴ Ἀγωγὴ καὶ Κυκλοφοριακὴ Ἀγωγή).

1. **Σκοπός** :

Σκοπὸς τοῦ μαθήματος εἶναι νὰ βοηθήσει τὸ μαθητὴ νὰ κατανοήσει τὸ φυσικό, κοινωνικὸ καὶ πολιτιστικὸ περιβάλλον, στὸ ὁποῖο ζεῖ, ὥστε νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ὁμαλὴ προσαρμογὴ καὶ ἔνταξή του σ' αὐτὸ καὶ νὰ συμβάλει ἔτσι στὴ μελλοντικὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του.

2. Διδακτέα ὕλη :

Α' ΤΑΞΗ

α) Τὸ σπίτι καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ μαθητῆ:

Μὲ τί ἀσχολεῖται ἡ οἰκογένεια. Σχέσεις τῶν μελῶν της. Διάφορες οἰκογενειακὲς ἐκδηλώσεις. Τὸ φαγητό. Ὑγιεινὴ τοῦ φαγητοῦ. Ὑγιεινὴ τοῦ ὕπνου. Συγγενικὰ πρόσωπα. Ἐπισκέψεις σὲ συγγενικὲς κατοικίες. Κανόνες καλῆς συμπεριφορᾶς. Ἔπιπλα καὶ σκεύη. Ἡ χρησιμότητά τους. Οἰκογενειακὰ κειμήλια. Διαρρύθμιση τῆς κατοικίας. Τεχνίτες καὶ ὑλικὰ γιὰ τὴν κατασκευή της. Ἡ ἀλληλεξάρτηση στὴν κοινωνία. Σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπινου μόχθου. Καθαριότητα τῆς κατοικίας. Θέρμανση, ἐνδυμασία. Ἀτομικὴ καθαριότητα καὶ ὅροι ὑγιεινῆς διαβιώσεως. Τὸ θερμόμετρο. Ζῶα τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προστασία τῶν ζώων. Τὸ προαύλιο, ὁ ἀνθόκηπος, ὁ λαχανόκηπος.

β) Τὸ διδακτήριο : Αἴθουσα, γραφεῖο, βοηθητικοὶ χῶροι, προαύλιο, διάφορες ἐγκαταστάσεις, σχολικὸς κῆπος. Ὑπεύθυνη καλλιέργειά του ἀπὸ τοὺς μαθητὲς κ.τ.λ. Σχολικὰ ἔπιπλα. Εἰκόνες ἱστορικῶν προσώπων, δωρητῶν κ.τ.λ.

Σχηματικὴ παράσταση τοῦ διδακτηρίου στὸν πίνακα, στὸ τετράδιο καὶ στὴν ἀμμοδόχο.

Καθαριότητα καὶ καλαισθησία τοῦ σχολείου. Δάσκαλοι καὶ μαθητές : Οἱ σχέσεις τους. Καθήκοντα τοῦ μαθητῆ. Συμπεριφορὰ τοῦ μαθητῆ στὸ σχολεῖο καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό. Τὰ παιγνίδια τῶν μαθητῶν καὶ οἱ σχετικοὶ κανόνες. Ἡ σχολικὴ ζωὴ τῶν μαθητῶν καὶ οἱ κανονισμοί. Ἡ ἐξωσχολικὴ ζωή, τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πειθαρχία τῶν μαθητῶν. Οἱ κακὲς καὶ οἱ καλὲς συνήθειες. Ἀτομικὴ καθαριότητα καὶ καθαριότητα τῶν μαθητικῶν εἰδῶν. Ἀερισμὸς τῶν αἰθουσῶν. Ὑγιεινὴ διαβίωση στὸ σχολεῖο. Ἡ ὑγιεινὴ στάση ὅταν ἐργάζονται. Μετάβαση στὸ σχολεῖο καὶ ἐπιστροφὴ στὸ σπίτι. Ὁδηγίες γιὰ τὴν κυκλοφορία. Τί πρέπει νὰ προσέχει ὁ μαθητὴς ὅταν βρίσκεται στὸ δρόμο. Τὰ σήματα τῆς κυκλοφορίας. Ἡ σωστὴ συμπεριφορὰ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ὁδηγῶν. Αὐτοκίνητα μὲ προτεραιότητα : Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἀσθενοφόρα γενικά, ὀχήματα πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας. Ἐθνικοθρησκευτικὲς καὶ ἄλλες σχολικὲς ἐκδηλώσεις. Ἀσθένεια συμμαθητῆ. Ἔμπρακτη ἄσκηση στὴν ἀλληλοβοήθεια. Σχολικὲς ὁμάδες καὶ δραστηριότητες.

γ) Ἡ γειτονιὰ τοῦ Σχολείου. Ἡ ἐκκλησία, ὁ ἱερέας καὶ ἡ συμπεριφορὰ μέσα στὴν ἐκκλησία. Τὸ κοινοτικὸ ἢ δημοτικὸ κατάστημα καὶ οἱ τοπικὲς Ἀρχές. Δημόσια καταστήματα καὶ Ἀρχές. Ἡ πλατεία, ἱστορικοὶ τόποι καὶ μνημεῖα. Τὰ πάρκα. Οἱ σπουδαιότεροι δρόμοι. Ἡ καθαριότητα τῶν δρόμων καὶ τοῦ χωριοῦ. Οἱ μαθητὲς βοηθοῦν στὴν καθαριότητα τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προστασία τοῦ πρασίνου. Ἡ μόλυνση τοῦ νεροῦ καὶ τῆς ἀτμόσφαιρας. Οἱ ἀδικαιολόγητοι θόρυβοι καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Σχηματικὴ παράσταση τῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀγορᾶς, τῆς πλατείας, τῆς γειτονιᾶς κ.τ.λ. Διάφορες συνοικιακὲς ἐκδηλώσεις.

δ) Οἱ ἐποχὲς τοῦ ἔτους. Ἄνθρωποι, ζῶα καὶ φυτὰ στὶς τέσσερις ἐποχὲς τοῦ ἔτους. Ἐνδυμασία, θέρμανση. Ὑγιεινὴ τῆς ἐνδυμασίας. Ἡμέρα καὶ νύχτα. Τὸ ρολόι. Διάφορες ἐπισκέψεις. Χιόνι καὶ χιονάνθρωπος.

ε) Ὁ οὐρανός. Ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι, τὰ ἄστρα. Ὁ ὁρίζοντας καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Ὁ προσανατολισμός.

Β' ΤΑΞΗ

α) Ἡ πόλη ἢ τὸ χωριό. Συνοικίες, δρόμοι, πάρκα. Ἐκκλησίες, κοινοτικὰ καὶ δημόσια καταστήματα καὶ Ἀρχές. Ἱστορικοὶ τόποι καὶ μνημεῖα. Οἱ κυριότεροι δρόμοι, φωτισμός, ὕδρευση, μέσα συγκοινωνίας. Τὰ σήματα τῆς κυκλοφορίας. Ἡ σωστὴ συμπεριφορὰ πεζῶν καὶ ὁδηγῶν. Αὐτοκίνητα μὲ προτεραιότητα : Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἀσθενοφόρα γενικά, ὀχήματα πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας. Ἐξωραϊστικά, βιομηχανικὰ καὶ ἄλλα ἔργα προόδου. Στοιχεῖα ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ (λαϊκὸ καὶ ἀνώτερο πνευματικό). Ὁ ὁδοκαθαριστής, ὁ ταχυδρομικὸς διανομέας, ὁ κηπουρός. Ἐθνικοθρησκευτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις τῶν κατοίκων. Ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τοῦ σχολείου σ' αὐτές. Οἱ ἀπόκριες καὶ οἱ χαρταετοί. Ἡ ἀγορά. Τὰ σπουδαιότερα καταστήματα. Τὰ ἐπαγγέλματα καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπινου μόχθου. Μονάδες βάρους, χρόνου, ἀποστάσεως. Συναλλαγὲς τῶν κατοίκων καὶ νομίσματα.

Διάφορες μετρήσεις καὶ σχηματικὲς ἀναπαραστάσεις.

β) Ἀρχὲς τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἐξωσχολικὴ ζωὴ τῶν μαθητῶν, οἱ ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δικαιώματά τους. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πειθαρχία.

γ) Δημόσιοι κῆποι. Δένδρα καὶ ἄνθη. Δενδροφύτευση κοινόχρηστων χώρων.

δ) Τὸ χωράφι, τὸ περιβόλι, τὸ ἀμπέλι στὶς τέσσερις ἐποχὲς τοῦ χρόνου. Ὁ ὑδρονομέας, ὁ ἀγροφύλακας, ὁ δασοφύλακας, ὁ μυλωνάς. Ὁ γεωργός, ὁ βοσκός, ὁ ξυλοκόπος, ὁ γεωπόνος. Θερισμός, κλάδεμα κ.τ.λ. Ζῶα καὶ φυτὰ τοῦ χωραφιοῦ.

ε) Πεδιάδα, βουνό, δάσος, ποτάμι, λίμνη, θάλασσα. Ζωικὸς καὶ φυτικὸς κόσμος. Ὁ βαρκάρης, ὁ ψαράς, ὁ ναύτης, τὸ κολύμπι. Μέσα συγκοινωνίας στὴν ξηρά, στὴ θάλασσα, στὸν ἀέρα. Στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸν τοπικὸ πολιτισμό : ἱστορίες, αἰνίγματα, παραδόσεις καὶ θρύλοι. Τοπικὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, γεγονότα καὶ πρόσωπα. Διάφορες σχηματικὲς ἀναπαραστάσεις. Τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ : Λιμάνια, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, ἀεροδρόμια, ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα, ἐργοστάσια καὶ ἐγκαταστάσεις ἀξιοποιήσεως τῶν προϊόντων καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους.

στ) Οἱ ἐποχές. Ἀσχολίες τῶν κατοίκων. Προϊόντα κάθε ἐποχῆς. Ὁ τρύγος. Χοροὶ καὶ τραγούδια. Ἤθη καὶ ἔθιμα. Ἡ συλλογὴ τοῦ ἐλαιόκαρπου. Πρωτοβρόχια, ὄργωμα, προετοιμασία σχολικοῦ κήπου. Χριστούγεννα καὶ Πρωτοχρονιά. Διάφορες ἐκδηλώσεις. Προμηνύματα τῆς ἀνοίξεως. Πρωτομαγιά. Θερισμός. Παραθερισμός, τουρισμός. Οἱ ἐκδρομές. Οἱ ἐξετάσεις καὶ οἱ θερινὲς διακοπές. Οἱ ἁπλὲς γεωγραφικὲς ἔννοιες. Διάφορες σχηματικὲς ἀναπαραστάσεις.

ζ) Ἡ κατοικία : Ἡ ὑγιεινὴ διαβίωση στὸ σπίτι καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτό. Ἡ καθαριότητα τοῦ χώρου. Ἡ ἀγάπη τοῦ πρασίνου. Οἱ ἀδικαιολόγητοι θόρυβοι καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ἡσυχίας τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1. Ἐπιβάλλονται τακτικὲς ἐπισκέψεις στὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀνάλογα μὲ τὸ κέντρο διαφέροντος ποὺ ἀπασχολεῖ τοὺς μαθητές.

2. Τὸ σχολεῖο εἶναι ἀνοιχτὸ στὴν κοινωνία καὶ πρέπει νὰ μετέχει στὴ ζωὴ τῆς κοινότητας.

3. Χρησιμοποιοῦνται ὅλα τὰ κατάλληλα μέσα γιὰ τὴν ἐνημέρωση τοῦ παιδιοῦ σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ στὸ εὐρύτερο περιβάλλον.

4. Ἡ διαπλοκὴ τῆς ὕλης σὲ κέντρα διαφέροντος δὲν ἀκολουθεῖ ὑποχρεωτικὰ τὴ σειρὰ τοῦ προγράμματος. Ἐπιβάλλεται ὅμως νὰ δίνεται ἰδιαίτερη σημασία στὸ στοιχεῖο τῆς ἐπικαιρότητας.

5. Ἐνθαρρύνουμε τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐνεργητικῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς δημιουργικῆς πρωτοβουλίας τῶν παιδιῶν.

6. Ὅταν ἐφαρμόζεται συνδιδασκαλία τῶν Α′ καὶ Β′ τάξεων, στὸ Α′ ἔτος διδάσκεται ἡ ὕλη τῆς Α′ τάξεως καὶ στὸ Β′ ἔτος ἡ ὕλη τῆς Β′ τάξεως, ἔπειτα ἀπὸ σύντομη ἐπανάληψη τῆς ὕλης τῆς Α′ τάξεως.

7. Ἐφόσον ἐφαρμόζεται ἡ ἑνιαία διδασκαλία μὲ συνδιδασκαλία τῶν Α′ καὶ Β′ τάξεων, στὸ Α′ ἔτος, τὰ κέντρα διαφέροντος θὰ ἐξετάζονται πιὸ ἁπλὰ γιὰ τὴν Α′ τάξη καὶ στὸ Β′ ἔτος πιὸ ἀναλυτικὰ καὶ πιὸ βαθιὰ γιὰ τὴ Β′ τάξη.

8. Ἡ παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ σκοπιμότητα ἐπιβάλλει νὰ ἐντάσσεται ἡ ὕλη τῆς σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος στὰ πλαίσια τῆς ἑνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάρτιση προγράμματος κέντρων διαφέροντος γιὰ ὅλο τὸ σχολικὸ ἔτος μὲ βάση τὶς ἐποχὲς καὶ τὴ ζωὴ τῆς κοινότητας. Σ' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐνσωματωθεῖ ἡ ὕλη τῆς σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος, ὅπως καὶ κάθε ὕλη ἐπίκαιρη ἢ σχετικὴ μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες.

Δίνεται πιὸ κάτω γενικὸ σχέδιο κέντρων διαφέροντος μὲ βάση τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους, ποὺ μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ ἀπὸ τὸν διδάσκοντα ἀνάλογα μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες.

I. Τὸ φθινόπωρο :

1. Σεπτέμβριος

Ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα. Ὁ ἁγιασμὸς τοῦ σχολείου. Ἡ ὑποδοχὴ τῶν μαθητῶν τῆς Α′ τάξεως. Ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν τῆς Α′ τάξεως. Ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν τὸ καλοκαίρι. Τὰ παιγνίδια τῶν μαθητῶν. Οἱ κανονισμοὶ τῶν παιγνιδιῶν καὶ οἱ κανονισμοὶ στὴν τάξη καὶ στὴ ζωή. Ὁ τρύγος.

2. Ὀκτώβριος

Ὁ δρόμος πρὸς τὸ σχολεῖο. Οἱ κίνδυνοι τοῦ δρόμου. Οἱ κανονισμοὶ τῆς κυκλοφορίας. Τὸ σχολεῖο καὶ ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν. Τὸ μάζεμα τοῦ ἐλαιόκαρπου (σημείωση : τὸ στοιχεῖο τοῦτο μπορεῖ νὰ μετακινηθεῖ στὸ Νοέμβριο ἢ τὸ Δεκέμβριο ἀνάλογα μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες). Τὰ πρωτοβρόχια, τὸ ὄργωμα καὶ ἡ σπορά. Λαχανικὰ καὶ φροῦτα τῆς ἐποχῆς. Ὁ σχολικὸς κῆπος. Ἡ 28η Ὀκτωβρίου. Ἡ Σημαία.

3. Νοέμβριος

Ἡ φύση τὸ Νοέμβριο. Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Προετοιμασίες γιὰ τὸ χειμώνα.

II. Ὁ χειμώνας

1. Δεκέμβριος

Ἡ ζωὴ στὸ σπίτι καὶ ἡ οἰκογένεια. Ἡ φύση τὸ Δεκέμβριο. Οἱ βροχές, τὸ κρύο. Τὸ χιόνι καὶ ὁ χιονάνθρωπος. Τὰ Χριστούγεννα. Τὸ σχολεῖο γιορτάζει. Ἡ Πρωτοχρονιά.

2. Ἰανουάριος

Ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ θέρμανση. Οἱ θρησκευτικὲς ἑορτές. Ἡ ζωὴ στὸ χωριὸ (πόλη). Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.

3. Φεβρουάριος

Οἱ Ἀρχὲς τοῦ χωριοῦ (πόλεως). Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀποκριᾶς. Τὰ ζῶα τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ φυτὰ τὸ Φεβρουάριο. Ἡ ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά. Ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ ἐπαγγέλματα.

III. Ἡ ἄνοιξη

1. Μάρτιος

Προμηνύματα τῆς ἀνοίξεως. Ἔρχονται τὰ χελιδόνια. Ἡ φύση τὴν ἄνοιξη. Τὸ κλάδεμα καὶ ἡ δενδροφύτευση. Ἡ 25η Μαρτίου. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.

2. Ἀπρίλιος

Ἡ πεδιάδα, τὸ ὄρος, τὸ δάσος. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου. Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Ἡ Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν. Τὸ Πάσχα.

3. Μάιος

Ἡ Πρωτομαγιά. Ὁ Μάιος, μήνας τῶν λουλουδιῶν. Τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιά. Ἡ κλώσσα καὶ τὰ κλωσσόπουλα. Λαχανικὰ καὶ φροῦτα τῆς ἐποχῆς. Τὰ φυτὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή.

IV. Τὸ καλοκαίρι

1. Ἰούνιος

Ἡ φύση τὸ καλοκαίρι. Οἱ ἐργασίες τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου. Οἱ ἐκδρομὲς καὶ οἱ συγκοινωνίες. Ἡ κυκλοφορία στοὺς δρόμους. Τὰ σήματα τῆς κυκλοφορίας. Ἡ θάλασσα καὶ τὸ κολύμπι. Ἡ καθαριότητα τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ προετοιμασία τῆς σχολικῆς ἑορτῆς.

Ε′ ΦΥΣΙΚΑ - ΧΗΜΕΙΑ

Ε′ ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων εἶναι, νὰ ἀποκτήσουν οἱ μαθητὲς τὶς ἀναγκαῖες γνώσεις γιὰ τὴ φύση καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους, νὰ κατανοήσουν τὴν ἰδιαίτερη σημασία τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ συνειδητοποιήσουν τὴν ἀνάγκη τῆς προστασίας καὶ διατηρήσεως τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α′ Φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδας

Γ′ ΤΑΞΗ

1. Σπίτι καὶ αὐλή

Γενικὴ εἰκόνα σπιτιοῦ καὶ αὐλῆς.

α) Φυτά : τὸ γαρύφαλλο, ὁ βασιλικός, ἡ κίτρινη βιολέτα, ὁ πανσές, ἡ ὀρτανσία, ἡ γαρδένια, τὸ σκυλάκι, ἡ βιγώνια, ἡ καμέλια, ὁ ὑάκινθος, ὁ κρίνος, ἡ τριανταφυλλιά.

β) Ζῶα, πουλιὰ καὶ ἔντομα : ἡ γάτα, ὁ σκύλος, τὸ πρόβατο, ἡ γίδα, τὸ βόδι, ὁ γάιδαρος, τὸ μουλάρι, τὸ ἄλογο, ὁ ποντικός, ἡ κότα καὶ ὁ πετεινός, τὸ περιστέρι, τὸ χελιδόνι, ἡ μύγα, ἡ ἀράχνη, ὁ σκῶρος.

2. Κῆπος

Γενικὴ εἰκόνα τοῦ κήπου καὶ ἡ χρησιμότητά του.

α) Δέντρα : ἡ ἀμυγδαλιά, ἡ μηλιά, ἡ μουριά, ἡ καρυδιά, ἡ συκιά, ἡ ἐλιά, ἡ δαμασκηνιά, ἡ κερασιά, ἡ κυδωνιά, ἡ ροδακινιά, ἡ ἀπιδιά, τὸ μαστιχόδεντρο, τὸ κυπαρίσσι, τὸ ἀμπέλι κ.τ.λ. (ἡ μπανανιὰ ὅπου καλλιεργεῖται).

β) Λαχανικά : τὸ λάχανο, τὸ μαρούλι, ἡ ντομάτα, τὸ κοκκινογούλι, ἡ κολοκυθιά, τὸ σέσκουλο, τὸ ραδίκι, τὸ κρεμμύδι, τὸ σκόρδο, τὸ πράσο, ἡ ἀγκινάρα, ἡ μελιτζάνα, ἡ μπάμια, ἡ ἀγγουριά, ἡ πεπονιά, ἡ καρπουζιά, τὸ σινάπι, τὸ σέλινο, ὁ μαϊδανός, τὸ ἄνηθο, τὸ γλυκάνισο.

γ) Ἄνθη : ὁ νάρκισσος, τὸ γιούλι, τὸ γιασεμί, ἡ μαργαρίτα, τὸ δεντρολίβανο, τὸ χρυσάνθεμο, ἡ ντάλια, ἡ ἥλιος (λίανθος).

δ) Ζῶα : Τὸ σκουλήκι τῆς γῆς, ἡ ταινία, τὸ σαλιγκάρι, ὁ γυμνοσάλιαγκας, ὁ ἀνθονόμος τῆς μηλιᾶς, ἡ χρυσόμυγα, ὁ κολοκυθοκόφτης (πρασοκουρίς).

ε) Πτηνά : ὁ σπουργίτης, ὁ σπίνος.

Δ' ΤΑΞΗ

1. Χωράφι

Γενική εἰκόνα κατὰ τὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου καὶ ἡ χρησιμότητα τοῦ χωραφιοῦ.

α) Φυτά : τὸ σιτάρι, τὸ κριθάρι, τὸ καλαμπόκι, ἡ σίκαλη, ὁ καπνός, τὸ βαμβάκι, τὸ λινάρι, τὸ καναβούρι, τὸ σουσάμι, ἡ φασολιά, ἡ κουκιά, ἡ φακή, τὸ μπιζέλι, τὸ ρεβίθι ἡ πατάτα, τὸ τριφύλλι, ἡ ρίγανη, ἡ μαντζουράνα, ἡ λεμονιά, ἡ πορτοκαλιά, ἡ νεραντζιά, ἡ πιπεριά.

β) Ζῶα : Ὁ λαγός, ὁ ἀρουραῖος, ἡ χελώνα, ἡ κουρούνα, ἡ τσίχλα, ὁ κότσυφας, ὁ κορυδαλλός, ὁ πελαργός, ὁ σκορπιὸς κτλ.

2. Λιβάδι

Γενικὴ εἰκόνα στὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου.

α) Φυτά : ἡ ἀνεμώνα, ἡ παπαρούνα, ἡ ἀγριομαργαρίτα, τὸ χαμομήλι, τὸ θυμάρι, ἡ φασκομηλιά, τὸ κυκλάμινο.

β) Ζῶα : ἡ μέλισσα, τὸ σκαθάρι, οἱ πεταλοῦδες, ὁ καλογιάννος.

3. Ἕλος καὶ λίμνη

Γενικὴ εἰκόνα στὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου.

α) Φυτά : ὁ σκίνος, τὰ βοῦρλα, τὸ καλάμι, ἡ ἰτιὰ κτλ.

β) Ζῶα - Ἔντομα : ὁ βάτραχος, ἡ πάπια, ἡ ἀγριόπαπια, ἡ χήνα, τὸ χέλι, τὸ κουνούπι κτλ. Ἀπὸ τὰ ψάρια τοῦ γλυκοῦ νεροῦ τὰ πιὸ γνωστὰ σὲ κάθε τόπο.

4. Δάσος

Γενικὴ ἄποψη τοῦ δάσους στὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου. Ὠφέλεια καὶ σημασία του γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

α) Δέντρα : τὸ ἔλατο, τὸ πεῦκο, ἡ βελανιδιά, ἡ ὀξυά, ἡ μυρτιά, ὁ πλάτανος, ἡ δάφνη, ὁ κέδρος, ἡ καστανιὰ καὶ ὅσα εὐδοκιμοῦν στοὺς διάφορους τόπους.

β) Ζῶα : ἡ ἀλεπού, ὁ λύκος, τὸ τσακάλι, τὸ ἐλάφι, τὸ κουνάβι, τὸ ζαρκάδι, ὁ ἀγριόχοιρος, ὁ ἀσβός, ὁ σκίουρος, ἡ πέρδικα, τὸ τρυγόνι, τὸ γεράκι, ὁ ἀετός, ὁ γύπας, ὁ κόρακας, τὸ ἀηδόνι, ἡ καρακάξα, ἡ κουκουβάγια, ὁ μποῦφος, ὁ φασιανός, τὸ ὀρτύκι, ἡ μπεκάτσα, τὸ κιρκινέζι, ὁ δρυοκολάπτης καὶ τὰ γνωστότερα σὲ κάθε τόπο.

5. Θάλασσα

Γενικὴ εἰκόνα στὶς διάφορες ἐποχὲς τοῦ χρόνου καὶ ἡ σημασία της γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴ οἰκονομία.

α) Φυτά : Φύκη.

β) Ζῶα : τὸ μπαρμπούνι, ἡ μαρίδα, ἡ γόπα, ἡ σαρδέλα, τὸ σαυρίδι, τὸ λαβράκι, τὸ χελιδονόψαρο, τὸ σαλάχι, τὸ σκυλόψαρο, ἡ τσιπούρα, ὁ σπάρος, ἡ παλαμίδα, τὸ φαγκρί, τὸ δελφίνι, ὁ ἀστακός, ἡ σουπιά, τὸ χταπόδι, τὸ καλαμάρι, τὸ μύδι, τὸ στρείδι, τὸ σφουγγάρι, τὸ κοράλλι. Ὁ γλάρος.

Παρατήρηση : Ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Φ. Ἱστορίας νὰ ἐπιλέγονται πρῶτα τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ φυτὰ καὶ ζῶα κάθε τόπου καὶ ἔπειτα τὰ κυριότερα φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδας.

Β. Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς

Γ' ΤΑΞΗ

Ἐπανάληψη τῆς ὕλης ποὺ διδάχθηκε στὴν Α' καὶ Β' τάξη, ἀλλὰ πιὸ συστηματικά.

Ἀτομικὴ καθαριότητα. Ὑγιεινὴ τῶν δοντιῶν. Καθαριότητα σπιτιοῦ καὶ αὐλῆς. Ὑλικὰ καθαριότητας. Ἀερισμὸς σπιτιοῦ, δωματίων, κίνδυνος ἀπὸ τὰ ρεύματα. Προσανατολισμός, φωτισμὸς σπιτιοῦ καὶ δωματίων, θέρμανση. Ἐγκαύματα, ἡλίαση, πρῶτες βοήθειες. Καθαριότητα βοηθητικῶν χώρων (σταύλων, ἀποθηκῶν, μαγειρείων, ἀφοδευτηρίων κτλ.).

Δ' ΤΑΞΗ

Σύντομη ἐπανάληψη τῆς ὕλης ποὺ διδάχτηκε στὴν Γ' τάξη. Λουτρά, ἀφοδευτήρια, ἀποχέτευση, προφύλαξη ἀπὸ ἀσθένειες ποὺ μεταδίδονται ἀπὸ ζῶα τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἔντομα. Χρησιμοποίηση φαρμακευτικῶν φυτῶν ποὺ καλλιεργοῦνται στὴν αὐλὴ καὶ στὸν κῆπο. Τὰ ἀπορρυπαντικὰ καὶ ἡ σημασία τους στὴν ἀτομικὴ καθαριότητα καὶ στὴν ὑγεία γενικά. Ὁ ἠλεκτρισμὸς (χρήση, κίνδυνος, προφυλάξεις). Τὰ τρόφιμα καὶ ἡ συντήρησή τους. Κίνδυνος ἀπὸ τὴν κακὴ συντήρησή τους. Πρῶτες βοήθειες σὲ περιπτώσεις δηλητηριάσεων (τροφικές, ἀπὸ μονοξείδιο τοῦ ἄνθρακα κτλ.).

Ε' ΤΑΞΗ

Α. Ἀπὸ τὴ Ζωολογία καὶ τὴ Φυτολογία :

1. Ζῶα καὶ φυτὰ εὔκρατων χωρῶν.

α) Ζῶα : ὁ κάστορας, ὁ λύγκας.

β) Φυτά : ἡ φυστικιά, ἡ φουντουκιά, τὸ ἰνδικὸ καλάμι.

2. Ζῶα καὶ φυτὰ τῶν ψυχρῶν χωρῶν.

α) Ζῶα : ὁ τάρανδος, ἡ ἄσπρη ἀρκούδα.

β) Φυτά : τὰ βρύα, χαμηλὲς ἰτιὲς (νανώδεις).

3. Ζῶα τῆς θάλασσας ἀσυνήθιστα στὴν Ἑλλάδα

Ἡ φάλαινα, ἡ φώκια, ὁ βακαλάος, ἡ ρέγγα.

4. Ἐκτροφία (ἰχθυτροφία, κτηνοτροφία, χοιροτροφία, προβατοτροφία, ἀγελαδοτροφία κτλ.).

5. Μελισσοκομία

6. Τὰ φυτὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος :

α) Καλλιέργεια τῶν φυτῶν. Τὸ ἔδαφος. Εἴδη καὶ καταλληλότητα ἐδαφῶν γιὰ καλλιέργεια. Συντήρηση τοῦ ἐδάφους (ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα, αναχώματα, ἀναδασώσεις). Καλλιέργεια καὶ βελτίωση τοῦ ἐδάφους (ὄργωμα, ζωικὰ καὶ βασικὰ χημικὰ λιπάσματα, χλωρὴ λίπανση). Τὸ νερὸ καὶ τὰ φυτά. Ἀρδευτικὰ ἔργα. Ὑπόγεια νερά. Τὰ μέσα καλλιέργειας : Σύγχρονα μηχανικὰ μέσα καλλιέργειας. Τὸ κλίμα (θερμοκρασία, βροχή, ὑγρασία, ἥλιος) καὶ τὰ φυτά.

β) Ἐχθροὶ τῶν φυτῶν.

Βλαβερὰ ἔντομα : Παράσιτα, ζιζάνια καὶ καταπολέμησή τους.

Β. Ἀπὸ τὴν Ὀρυκτολογία

Τὸ ἁλάτι, ὁ σίδηρος, ὁ βωξίτης, ὁ κοινὸς ἀσβεστόλιθος, ὁ ἀσβέστης, ἡ κιμωλία, ὁ γύψος, τὸ μάρμαρο, ὁ γρανίτης, ὁ ἄργιλος, ὁ λιγνίτης, τὸ μολύβι, ὁ χαλκός, τὸ ἀσήμι, τὸ χρυσάφι.

Τὰ ὀρυκτὰ ὡς πρῶτες βιομηχανικὲς καὶ καύσιμες ὕλες. Σημασία τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας.

ΣΤ' ΤΑΞΗ

Α. Ἀπὸ τὴ Ζωολογία καὶ τὴ Φυτολογία

1. Ζῶα καὶ φυτὰ τῶν θερμῶν χωρῶν

α) Ζῶα : οἱ πίθηκοι, τὸ λιοντάρι, ἡ τίγρη, ὁ ἐλέφαντας, ἡ καμήλα, ἡ καγκουρώ.

β) Πτηνά : ὁ παπαγάλος, τὸ παγόνι, ἡ στρουθοκάμηλος.

γ) Ἑρπετά : ὁ κροκόδειλος, ὁ βόας, ἡ κόμπρα.

δ) Φυτά : ἡ χουρμαδιά, τὸ ζαχαροκάλαμο, ἡ φραγκοσυκιά, τὸ κακαόδεντρο, ἡ μπανανιά, ἡ καφέα, τὸ πιπερόδεντρο, ἡ βανίλια, ἡ κανέλα, τὸ τσάϊ, ὁ εὐκάλυπτος, ἡ καμφορά, τὸ καρυοφύλλι (εὐγενία ἡ καρυόφυλλος).

2. Τὰ δέντρα

Ἡ χρησιμότητα τῶν δέντρων γενικά. Τὰ ὀπωροφόρα δέντρα. Ἐξευγενισμὸς τῶν δέντρων μὲ πρακτικὲς ἐφαρμογές. Ἡ δενδροκομία. Τὰ ὀπωροφόρα δέντρα τῆς Ἑλλάδας. Βιομηχανία φρούτων. Ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο φρούτων καὶ ἡ σημασία του γιὰ τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία. Τὰ δάση. Ἡ σημασία τοῦ δάσους. Σύγχρονη δασοκομία καὶ ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ δάσους καὶ ἡ προφύλαξή του. Ἀναδασώσεις.

3. Τὰ κτηνοτροφικὰ φυτὰ καὶ ἡ σημασία τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας.

Β. Στοιχεῖα Ἀνθρωπολογίας καὶ Ὑγιεινῆς

Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ τὰ μέρη του. Ὑγιεινὴ τοῦ σώματος. Περιγραφὴ τοῦ ἀνθρώπινου σκελετοῦ στὰ κύρια μέρη του. Τὰ δύο εἴδη μυῶν καὶ ἡ λειτουργία τους. Ὁ

ἐγκέφαλος καὶ τὰ νεῦρα. Ὑγιεινὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Τὰ αἰσθητήρια ὄργανα, σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ ἡ ὑγιεινή τους. Τὸ αἷμα καὶ ἡ σύστασή του γενικά. Τὸ δέρμα καὶ ἡ σημασία τῆς καθαριότητας. Ἄδηλη ἀναπνοή. Στοιχεῖα διαιτολογίας. Οἱ τροφές. Θρεπτικὴ ἀξία καὶ ἡ ὑγιεινή τους.

Γενικὰ στοιχεῖα ὑγιεινῆς : Πρόληψη ἀτυχημάτων (τροχαῖα ἀτυχήματα, ἐκρηκτικὲς ὕλες, δηλητηριάσεις, ἠλεκτροπληξίες, πτώσεις). Πρῶτες βοήθειες σὲ περιπτώσεις ἐγκαυμάτων, τραυμάτων, δηλητηριάσεων, δαγκωμάτων (φιδιῶν, ἐντόμων, σκύλων), πνιγμοῦ, λιποθυμίας.

Γ' Προστασία τοῦ περιβάλλοντος

1. Ἡ προστασία καὶ ὑγιεινὴ τοῦ περιβάλλοντος ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου.

2. Αἴτια ρυπάνσεως καὶ μολύνσεως τῆς ἀτμόσφαιρας.

α) Ἀπόβλητα ἐργοστασίων καὶ πετρελαιοειδῶν στὴ θάλασσα καὶ στὴν ἀτμόσφαιρα.

β) Καυσαέρια.

γ) Ἡ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος ἀποτέλεσμα τῆς ἀδιαφορίας γιὰ τὴ διατήρηση τῆς καθαριότητας.

3. Βλαβερὲς ἐπιδράσεις πάνω στὴν ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὸ φυτικὸ καὶ ζωϊκὸ κόσμο.

4. Τουρισμὸς καὶ προστασία τοῦ περιβάλλοντος.

5. Μέτρα γιὰ τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1. Ἐπιδιώκεται ὁ συνδυασμὸς τῆς περιγραφικῆς καὶ τῆς βιολογικῆς μεθόδου, ἰδιαίτερα στὶς ἀνώτερες τάξεις, μὲ σκοπὸ τὴν ἑρμηνεία τοῦ φυσιογνωστικοῦ ὑλικοῦ καὶ τὴν ἀνεύρεση τῶν αἰτιωδῶν σχέσεων, ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ τρόπου ζωῆς, τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος καὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ζώου, καθὼς καὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ ὀργάνων τοῦ φυτοῦ, τῆς σκοπιμότητάς τους καὶ τῶν συνθηκῶν ζωῆς καὶ περιβάλλοντος.

2. Τονίζεται ἡ ἀμοιβαία σχέση μεταξὺ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ κόσμου καὶ ὁδηγοῦνται οἱ μαθητὲς στὸν καθορισμὸ τῆς βιολογικῆς σχέσεως ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ φυτῶν καὶ ζώων.

Ε2 ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Εἰδικὸς σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς καὶ Χημείας εἶναι ἡ μελέτη τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν φαινομένων, ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν κατανόηση τῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἡ ἐφαρμογή τους στὴν πρακτικὴ ζωή.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΗ Ε'

1. Φυσικὴ Πειραματικὴ

α) Ἁπλὰ καὶ σύνθετα σώματα. Φυσικὰ καὶ χημικὰ φαινόμενα. Φυσικὲς καταστάσεις τῆς ὕλης : σώματα στερεά, ὑγρά, ἀέρια.

Ἰδιότητες τῶν σωμάτων.

β) Θερμότητα.

Θερμότητα, θερμοκρασία, πηγὲς θερμότητας. Διαστολὴ τῶν στερεῶν καὶ ἐφαρμογές της. Διαστολὴ τῶν ὑγρῶν, θερμόμετρα. Ἀνωμαλία τοῦ νεροῦ κατὰ τὴ συστολὴ καὶ διαστολή. Διαστολὴ τῶν ἀερίων. Τήξη καὶ πήξη τῶν σωμάτων. Λανθάνουσα θερμότητα τῆς τήξεως καὶ πήξεως. Διάλυση.

Ἐξάτμιση, ψύχος ποὺ παράγεται μὲ τὴν ἐξάτμιση. Κατασκευὴ τεχνητοῦ πάγου.

Βρασμός. Λανθάνουσα θερμότητα βρασμοῦ. Ὑγροποίηση ἀτμῶν καὶ ἀπόσταξη. Ὑδατώδη μετέωρα (ὁμίχλη, δροσιά, πάχνη, σύννεφα, βροχή, χιόνι, χαλάζι).

Ἐλαστικὴ δύναμη τῶν ἀτμῶν (ἀτμομηχανές).

Μετάδοση τῆς θερμότητας : α) μὲ ἀγωγή, β) μὲ ἀκτινοβολία καὶ γ) μὲ ρεύματα. Ἐφαρμογές.

γ) Βαρύτητα.

Κέντρο βάρους. Πτώση τῶν σωμάτων. Ἰσορροπία τῶν σωμάτων. Εἴδη ἰσορροπίας. Ἰσορροπία στερεοῦ σώματος ποὺ στηρίζεται σ' ἕνα σημεῖο καὶ ἐπάνω σὲ ὁριζόντιο ἐπίπεδο.

Ἁπλὲς μηχανές : Μοχλοί, ζυγός, στατήρας, πλάστιγγα, βαροῦλκο, τροχαλίες, πολύσπαστο.

Ἐκκρεμὲς καὶ ἐφαρμογές του.

Ἀδράνεια καὶ ἐφαρμογές της. Κεντρομόλος καὶ φυγόκεντρη δύναμη. Ἐφαρμογὲς τῆς κεντρομόλου δυνάμεως.

δ) Ὑδροστατικὴ

Συγκοινωνοῦντα δοχεῖα καὶ ἐφαρμογές τους. Ὑδραγωγεῖα, ἀναβρυτήρια, ἀρτεσιανά.

Πίεση τῶν ὑγρῶν, ποὺ βρίσκονται σὲ ἰσορροπία, ἐπάνω σὲ ὁριζόντιο πυθμένα καὶ στὰ τοιχώματα δοχείου. Ὑδροστρόβιλος. Ἀρχὴ τοῦ Πασκὰλ καὶ ἐφαρμογές της (ὑδραυλικὸ πιεστήριο, ὑδραυλικὰ φρένα). Ἄνωση. Ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη. Πυκνότητα καὶ εἰδικὸ βάρος. Τριχοειδῆ φαινόμενα. Διαπίδυση.

Τὸ νερὸ ὡς κινητήρια δύναμη. Ὑδρόμυλοι, ὑδροηλεκτρικὰ ἐργοστάσια κτλ.

ε) Ἀεροστατικὴ

Ἀτμόσφαιρα. Ἀτμοσφαιρικὴ πίεση. Οἰνήρυση, βεντούζα, σιφώνι, ὑδραντλία, ἀεραντλία.

Ἄνωση. Ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη στὸν ἀέρα. Ἀερόστατα, ἀεροπλάνα, πύραυλοι, διαστημόπλοια, δορυφόροι.

Ὁ ἀέρας ὡς κινητήρια δύναμη. Ἀνεμόμυλοι, ἱστιοφόρα πλοῖα κτλ.

2. Χημεία.

Στοιχεῖα. Μίγματα καὶ χημικὲς ἑνώσεις. Ἀέρας, ὀξυγόνο, ὑδρογόνο, ἄζωτο.

Τὸ νερό. Προέλευση, σύσταση, καθαρισμὸς τοῦ νεροῦ (διήθηση, ἀποστείρωση).

Πόσιμο νερό. Μαλακὰ καὶ σκληρὰ νερά. Ἰαματικὰ νερά.

Χλωριοῦχο νάτριο. Τρόπος ἐξαγωγῆς του ἀπὸ τὸ θαλάσσιο νερό.

Παρασκευὴ σαπουνιοῦ. Μονοξείδιο καὶ διοξείδιο τοῦ ἄνθρακα. Θειάφι. Διοξείδιο τοῦ θειαφιοῦ. Πυρίτιο. Γυαλί. Ἀσβέστιο. Ὀξείδιο τοῦ ἀσβεστίου. Κονιάματα. Κατασκευὴ σπίρτων.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

1. Φυσικὴ Πειραματική.

α) Ἀκουστική.

Παραγωγὴ καὶ διάδοση τοῦ ἤχου. Ταχύτητα τοῦ ἤχου. Ἀνάκλαση τοῦ ἤχου. Ἠχὼ καὶ ἀντήχηση. Χαρακτῆρες τοῦ ἤχου (ὕψος, ἔνταση, χροιά).

Ἠχεῖα. Μουσικὰ ὄργανα.

Τὰ φωνητικὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Ἠχοληψία καὶ ἀναπαραγωγὴ τοῦ ἤχου (μικρόφωνο, μεγάφωνο, μαγνητόφωνο).

β) Ὀπτική.

Φῶς. Πηγὲς φωτός. Αὐτόφωτα καὶ ἑτερόφωτα σώματα. Διαφανῆ, ἡμιδιαφανῆ καὶ σκιερὰ σώματα.

Διάδοση καὶ ταχύτητα τοῦ φωτός.

Ἀνάκλαση τοῦ φωτός. Κάτοπτρα καὶ εἴδη τῶν κατόπτρων. Διάθλαση καὶ ἐφαρμογές της.

Οἱ φακοὶ καὶ τὰ εἴδη τους. (Μυωπία, πρεσβυωπία). Φωτογραφικὴ μηχανή, μικροσκόπιο, τηλεσκόπιο, προβολέας, κινηματογράφος. Πρίσμα.

Ἀνάλυση τοῦ φωτὸς μὲ πρίσμα. Οὐράνιο τόξο.

γ) Μαγνητισμός.

Μαγνῆτες καὶ ἰδιότητες.

Φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ μαγνῆτες.

Μαγνητικὸ φάσμα. Ἀμοιβαία ἐπίδραση μαγνητῶν. Μαγνητισμὸς τῆς γῆς. Γεωγραφικοὶ καὶ μαγνητικοὶ πόλοι τῆς γῆς. Μαγνητικὴ βελόνα, μαγνητικὴ πυξίδα (ναυτικὴ πυξίδα, πυξίδα ἀεροπλάνων, δορυφόρων).

δ) Ἠλεκτρισμός.

Στατικὸς ἠλεκτρισμός : Παραγωγὴ ἠλεκτρισμοῦ μὲ τριβή. Εἴδη ἠλεκτρισμοῦ. Ἠλεκτρικὸ ἐκκρεμές. Ἠλεκτροσκόπιο. Καλοὶ καὶ κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἠλέκτριση ἐξ ἐπιδράσεως. Δύναμη τῶν ἀκίδων. Ἀτμοσφαιρικὸς ἠλεκτρισμός. Ἀστραπή, κεραυνός, ἀλεξικέραυνο.

Δυναμικὸς ἠλεκτρισμός : Ἠλεκτρικὸ ρεῦμα. Πηγὲς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Μπαταρίες. Φορὰ καὶ ἀποτελέσματα τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἠλεκτρικὴ ἐγκατάσταση τῆς κατοικίας (μετρητής, ἀσφάλειες, διακόπτες, ρευματοδότες, ρευματολῆπτες).

Κίνδυνοι ἀπὸ τὸ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα.

Ὁ ἐξηλεκτρισμὸς στὴν Ἑλλάδα.

2. Χημεία.

Πετρέλαιο. Προϊόντα ἀπὸ τὴν κλασματικὴ ἀπόσταξή του. Χρησιμότητα. Φωταέριο. Τρόπος παραγωγῆς καὶ καθαρισμός του. Ὑποπροϊόντα ἀπὸ τὴν ξηρὴ ἀπόσταξη τῶν λιθανθράκων καὶ ἀπὸ τὸν καθαρισμὸ τοῦ φωταερίου.

Ἀσετυλίνη. Οἰνόπνευμα (αἰθυλικὴ ἀλκοόλη). Ζυμώσεις καὶ φυράματα. Ἀλκοολικὴ ζύμωση. Ποτὰ ποὺ περιέχουν οἰνόπνευμα (κρασί, μπύρα κλπ.). Ὀξικὴ ζύμωση. Ξύδι. Σάκχαρα (γλυκόζη, καλαμοσάκχαρα, ἄμυλο). Τεχνητὸ μετάξι. Τεχνητὸ μαλλί. Βιταμίνες, ὁρμόνες, ἐντομοκτόνα, ἀντιβιοτικά.

ΣΤ' ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἔχει σκοπὸ νὰ ὑποβοηθήσει τὸ μαθητὴ νὰ γνωρίσει καλύτερα καὶ νὰ κατανοήσει τὸ στενότερο καὶ πλατύτερο χῶρο ὅπου ζεῖ, τὶς διάφορες μορφὲς τῆς ζωῆς, τὶς σχέσεις ποὺ διαμορφώνονται μεταξύ τους καὶ τὴν ἀλληλεπίδραση ἀνθρώπου καὶ γεωγραφικοῦ χώρου.

Ἡ κατανόηση τῶν φυσικῶν καὶ τεχνητῶν μεταβολῶν καὶ ἡ ἐπίγνωση τοῦ ρόλου τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργήματος, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργικοῦ παράγοντα τοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ μιὰ ἀκόμη πλευρὰ τοῦ σκοποῦ τῆς Γεωγραφίας. Ἡ δυνατότητα τῶν μαθητῶν νὰ σκέπτονται γεωγραφικὰ καὶ νὰ ἐντάσσουν τὰ γεωγραφικὰ φαινόμενα σὲ εὐρύτερα σύνολα σχέσεων ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ σκοποῦ τῆς Γεωγραφίας.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΗ Γ'

1. Ἐπανάληψη καὶ ἐμβάθυνση στὴ σπουδὴ τοῦ περιβάλλοντος τῆς Β' τάξεως.
2. Ἡ στενὴ περιοχὴ ὅπου ζεῖ ὁ μαθητὴς μὲ ἑνιαία παιδοκεντρικὴ καὶ ἀνθρωποκεντρικὴ θεώρηση.
3. Βασικὲς γεωγραφικὲς ἔννοιες καὶ ὅροι μὲ ἀφετηρία τὸ στενότερο γεωγραφικὸ χῶρο τοῦ μαθητῆ.
4. Τὸ ἔδαφος, τὰ στοιχεῖα του, τὸ ὑπέδαφος, τὰ πετρώματα, τὰ ἀπολιθώματα (ἂν ὑπάρχουν).
5. Ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Παρατήρηση καὶ ἀνάλυση τῆς μορφῆς του. Διαβρωτικὲς δυνάμεις, οἱ χάρτες, κοινοὶ καὶ ἀνάγλυφοι.
6. Τὸ κλίμα. Ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι, οἱ βροχές, ἡ βλάστηση, οἱ καλλιέργειες.
7. Τὰ νερά. Πηγές, ποτάμια, λίμνες, κοίτη ποταμῶν, ὑδροληψία, φράγματα καὶ παραγωγὴ ἐνέργειας.
8. Ἡ πανίδα. Ζῶα τοῦ δάσους, τῶν ἀγρῶν, τῶν γλυκῶν νερῶν.

Συλλογὲς ταριχευμένων ζώων.

9. Ἡ γεωργία. Ἡ κατανομὴ τῆς γῆς, ἀγροτεμάχια, τρόποι ἐκμεταλλεύσεως, βελτίωση τοῦ ἐδάφους, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, ἀγροτικὲς ὀργανώσεις, ἀγρονομία.
10. Ἄλλες ἀσχολίες ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γεωργία : Ἡ κτηνοτροφία, ἡ ἁλιεία, τὸ κυνήγι, ἡ ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν, ἡ ἀγροτικὴ βιοτεχνία.
11. Τὸ χωριό. Ὄνομα, κατάσταση, τοποθεσία, σχέδιο, συγκοινωνία μὲ τὶς ἄλλες περιοχές. Ἀνάγλυφη ἀναπαράσταση καὶ χαρτογράφηση.
12. Ἡ ἀγροτικὴ κατοικία : Ὑλικά, προσανατολισμός, στέγη, σχέδιο, κατοικία, σταυλισμὸς ζώων, παραρτήματα, ὕδρευση, θέρμανση, ἐπίπλωση, τελειοποιήσεις καὶ ἀλλαγές.
13. Οἱ ἄλλες ἀπόψεις τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς : Διατροφή, ἐνδυμασία, γλώσσα, ἤθη καὶ ἔθιμα, διασκεδάσεις καὶ ψυχαγωγία, κοινωνικὴ ζωή.
14. Ἡ πόλη : Θέση καὶ κατάσταση, ἐξέλιξη, γενικὴ φυσιογνωμία, πληθυσμός, βιομηχανία, ἐμπόριο, διοίκηση, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. Διατροφή, θέρμανση, φωτισμός, πρόνοια καὶ ὑγεία, συγκοινωνία. Ἀνάγλυφη ἀναπαράσταση καὶ χαρτογράφηση.
15. Ἡ ἐπαρχία : Κυριότερα χωριὰ καὶ πόλεις. Τὸ χωριὸ ἢ ἡ πόλη τοῦ μαθητῆ μέσα στὴν περιοχὴ τῆς ἐπαρχίας. Ἡ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, τὰ νερά, ἡ γονιμότητα, τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα, ὁ πληθυσμός, ὁ πολιτισμός του, ἱστορικοὶ τόποι καὶ μνημεῖα τῆς ἐπαρχίας. Ἀνάγλυφη ἀναπαράσταση καὶ χαρτογράφηση.
16. Ὁ νομὸς τοῦ μαθητῆ : Ἐξέταση τοῦ νομοῦ τοῦ μαθητῆ στὰ ἴδια στοιχεῖα, ὅπως καὶ στὴν ἐξέταση τῆς ἐπαρχίας. Βιομηχανίες τοῦ νομοῦ, πρῶτες ὕλες, τὸ ἐργοστάσιο, τὰ προϊόντα, τὰ ἐργατικὰ χέρια.
17. Συγκοινωνία καὶ ἐμπόριο : Σιδηροδρομικὲς γραμμές, ὁδικὲς ἀρτηρίες, θαλάσσιες γραμμὲς συγκοινωνίας, ἐμπόριο, τουρισμός.
18. Ἀνάγλυφη ἀναπαράσταση καὶ χαρτογράφηση τοῦ νομοῦ. Ἄσκηση τοῦ μαθητῆ στὴ μελέτη καὶ τὴν κατασκευὴ τοῦ χάρτη.
19. Τὸ εὐρύτερο γεωγραφικὸ διαμέρισμα.

Σημείωση : Ἡ ὕλη αὐτή, ἀνάλογα μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες τοῦ σχολείου, μπορεῖ νὰ διαρθρώνεται σὲ κέντρα διαφέροντος καὶ νὰ διαπλέκεται μὲ ἄλλα στοιχεῖα, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἱστορία, τὴ θρησκεία, τὸν πολιτισμό, τὴ λαϊκὴ τέχνη κ.τ.λ.

ΤΑΞΗ Δ'

1. Ἐπανάληψη τοῦ νομοῦ τοῦ μαθητῆ.
2. Τὸ εὐρύτερο γεωγραφικὸ διαμέρισμα. Γενικὴ ἐξέτασή του, γεωφυσική, οἰκονομικὴ πολιτική, πολιτιστική.
3. Ἡ Ἑλλάδα : συνολικὴ ἐξέταση.
4. Τὰ διάφορα γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδας. Συνολικὴ ἐξέτασή τους. Οἱ μεταξύ τους ποικίλες σχέσεις. Πολιτικὴ διαίρεση κάθε διαμερίσματος σὲ νομοὺς μὲ συντομία.
5. Πολὺ σύντομη ἀναφορὰ στὶς γειτονικὲς χῶρες καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὴν Ἑλλάδα.
6. Χαρτογράφηση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν διαμερισμάτων της. Ἀσκήσεις στὴν ἀνάγνωση τοῦ χάρτη.

ΤΑΞΗ Ε'

1. Σύντομη ἐπανάληψη τῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδας.
2. Ἡ Κύπρος ὡς ἀνεξάρτητο κράτος.
3. Ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Εὐρώπη.
4. Ἡ Εὐρώπη ὡς ἑνιαῖος γεωγραφικὸς χῶρος : διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, κλίμα, προϊόντα, συγκοινωνίες, κάτοικοι, πολιτικὴ διαίρεση, πολιτισμός, σχέσεις του μὲ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό.
5. Τὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.
6. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.). Τὰ κράτη τῆς Ε.Ο.Κ. (Γαλλία, Ἰταλία, Λουξεμβοῦργο, Δ. Γερμανία, Βέλγιο, Ὁλλανδία, Δανία, Ἰρλανδία, Μ. Βρεττανία).
7. Ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος. Ἡ Ἐλβετία, ἡ Αὐστρία, ἡ Τσεχοσλοβακία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Ἀνατολικὴ Γερμανία, ἡ Πολωνία, ἡ Ρωσία, τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

Βασικὰ στοιχεῖα γενικῆς καὶ μαθηματικῆς γεωγραφίας : ἡ γῆ, τὸ σχῆμα της, ἡ ἐπιφάνεια, ἡ ἀτμόσφαιρα, οἱ ἄνεμοι, τὰ κλίματα.

Ὁ οὐρανός : Τὰ σύγχρονα μέσα μελέτης του : τηλεσκόπιο, φασματοσκόπιο, τεχνητοὶ δορυφόροι, ραδιοτηλεσκόπιο.

Τὰ ἄστρα : Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη : φάσεις καὶ ἐκλείψεις. Οἱ κινήσεις τῆς γῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά της καὶ τὸν ἥλιο. Σύντομη ἐπανάληψη τῆς γεωγραφίας τῆς Εὐρώπης (τὰ κυριότερα γνωρίσματά της).

Οἱ ἤπειροι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Εὐρώπη.

Ἐξέταση τῶν ἠπείρων στὰ μεγάλα γεωγραφικὰ διαμερίσματά τους. (Βόρεια καὶ Νότια Ἀμερική, Ἐγγὺς Ἀνατολή, Κεντρικὴ Ἀσία, Ἄπω Ἀνατολὴ κ.τ.λ.). Τὰ κυριότερα κράτη συνοπτικά.

Λεπτομερέστερη ἐξέταση τῶν κρατῶν ποὺ ἔχουν στενότερες οἰκονομικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ παίζουν ἰδιαίτερο ρόλο στὸ σύγχρονο κόσμο.

Ἀνθρωπογεωγραφία : Σύντομη, ἀλλὰ συστηματικὴ ἀναφορὰ στοὺς κατοίκους τῆς γῆς, στὶς φυλές τους, στὶς γλῶσσες, στὶς θρησκεῖες καὶ στὰ πολιτεύματα.

Οἱ Ἕλληνες ποὺ ζοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1. Ἀφετηρία τῆς γεωγραφικῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ παρατήρηση καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ ἄμεσου γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος τοῦ μαθητῆ, ποὺ ἐπιτρέπει τὴν «κατ' ἀναλογία» μελέτη καὶ ἄλλων γεωγραφικῶν περιοχῶν.
2. Μὲ βάση τὴν παρατήρηση καὶ τὸ διάλογο, οἱ μαθητὲς ὁδηγοῦνται στὴν ἀνάπτυξη τῆς γεωγραφικῆς τους σκέψεως μὲ τὴ σύλληψη τῶν αἰτιωδῶν σχέσεων τῶν γεωγραφικῶν στοιχείων, χωρὶς νὰ παραγνωρίζεται ὁ δημιουργικὸς ρόλος τοῦ ἀνθρώπου στὴ διαμόρφωση τοῦ περιβάλλοντος.
3. Ἐνωρὶς ὁδηγοῦνται οἱ μαθητὲς στὴν ὀρθὴ ἀνάγνωση τοῦ χάρτη, ὥστε σιγὰ-σιγὰ νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὰ καθιερωμένα χαρτογραφικὰ σύμβολα τῶν διάφορων γεωγραφικῶν στοιχείων καὶ νὰ ἀντιλαμβάνονται τὴ γενικὴ κατάσταση τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς, ποὺ προσδιορίζουν.
4. Στὴ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας καὶ τῆς Ἀνθρωπογεωγραφίας συσχετίζεται τὸ παρὸν μὲ τὸ παρελθὸν καὶ διαφωτίζεται τὸ δεύτερο μὲ τὸ πρῶτο.
5. Ἐπιβάλλεται ἡ ἀξιοποίηση τοῦ λαογραφικοῦ στοιχείου καὶ ἡ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ κάθε χώρας, γιατὶ ἔτσι τονίζονται οἱ ἀρετὲς κάθε φυλῆς καὶ οἱ δημιουργικὲς δυνατότητες τῶν διάφορων λαῶν.

Ζ' ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ - ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπὸς τῶν μαθημάτων αὐτῶν στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς μαθηματικῆς σκέψεως τοῦ παιδιοῦ ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητες τῆς διανοητικῆς του ἀναπτύξεως, ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐφαρμόσει τὴ μαθηματικὴ γνώση καὶ ἐμπειρία του στὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς του.

Εἰδικότεροι σκοποί.

α) Γενικά :

1. Ἡ ἀξιοποίηση τῆς μεγάλης εἰδολογικῆς ἀξίας τῶν μαθηματικῶν γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικότητας τῶν μαθητῶν.
2. Ἡ κατανόηση τῶν θεμελιωδῶν μαθηματικῶν ἐννοιῶν.
3. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ὑπολογιστικῆς δεξιότητας.
4. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἱκανότητας γιὰ λύση προβλημάτων.

β) Στὶς τάξεις Α' καὶ Β'

1. Ἡ κατανόηση τῶν προμαθηματικῶν ἐννοιῶν τῆς ποσότητας καὶ τοῦ χώρου.
2. Ἡ ἄσκηση τῆς ἱκανότητας γιὰ ταξινόμηση ἀντικειμένων μὲ βάση κριτήρια, ὅπως εἶναι τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα καὶ ἀκόμη τῆς δεξιότητας γιὰ διάταξη καὶ ἀντιστοίχηση.
3. Ἡ σύλληψη τῆς ἔννοιας τοῦ ἀριθμοῦ ὡς συμβόλου συγκεκριμένης ποσότητας ὑλικῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ σύλληψη τοῦ σχήματος.
4. Ἡ κατανόηση τῆς σχέσεως μεταξὺ ποσότητας πραγμάτων καὶ ἀριθμῶν.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΗ Α'

1. Ἄσκηση τῶν μαθητῶν στὴν ἐλεύθερη ἀρίθμηση.
2. Σύγκριση ἀντικειμένων καὶ ὁμάδων (συνόλων) ἀντικειμένων.
3. Οἱ ἀριθμοὶ 0-5 : Αἰσθητοποίηση, ἀνάλυση καὶ σύνθεση, ἀναγνώριση καὶ σύνδεση τῶν ἀριθμητικῶν συμβόλων μὲ ἀντίστοιχο πλῆθος ἀντικειμένων. Γραφὴ καὶ ἀπαγγελία τῶν ἀριθμῶν.
4. Οἱ ἀριθμοὶ 6-10 : (Τὰ ἴδια ὅπως καὶ στὴν περίπτωση 0-5).

Ἔννοια τῆς δεκάδας.

5. Πρόσθεση καὶ ἀφαίρεση μέσα στὴν πρώτη δεκάδα. Αἰσθητοποίηση τῶν πράξεων αὐτῶν.
6. Οἱ ἀριθμοὶ 11-20 : (Οἱ ἴδιες ἐνέργειες, ὅπως καὶ μὲ τοὺς ἀριθμοὺς τῆς πρώτης δεκάδας).
7. Διάκριση μονάδων καὶ δεκάδων.
8. Πρόσθεση καὶ ἀφαίρεση μονοψηφίων καὶ ἐπίσης ἀφαίρεση μονοψήφιου ἀπὸ διψήφιο ἀριθμό.
9. Συσχέτιση προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως.
10. Ἀσκήσεις καὶ προβλήματα προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως.
11. Πολλαπλασιασμὸς μέσα στὴν πρώτη δεκάδα καὶ ἔπειτα στὴ δεύτερη δεκάδα.
12. Εὕρεση τοῦ διπλάσιου τῶν ἀριθμῶν τῆς πρώτης δεκάδας.
13. Διαίρεση μέσα στὴν πρώτη δεκάδα καὶ συνέχεια στὴ δεύτερη δεκάδα.
14. Ἀσκήσεις καὶ προβλήματα πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως.
15. Εὕρεση τοῦ μισοῦ τῶν ἄρτιων ἀριθμῶν, ποὺ περιλαμβάνονται μέσα στὶς πρῶτες δεκάδες.
16. Αἰσθητοποίηση καὶ ἔννοια τοῦ κλάσματος 1/2.
17. Ἀναγνώριση τῶν νομισμάτων (κερμάτων). Ὑπολογισμοὶ μὲ νομίσματα.
18. Ἡ μέτρηση τοῦ χρόνου. Ἀκέραιες καὶ μισὲς ὧρες. Ἡμέρα, ἑβδομάδα, μήνας, ἔτος.
19. Ἐμπειρικὴ διάκριση τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων : τετραγώνου, τριγώνου καὶ κύκλου.

ΤΑΞΗ Β'

1. Ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχτηκαν στὴν Α' τάξη.
2. Ἐλεύθερη ἀρίθμηση καὶ πέρα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 20.
3. Οἱ ἀριθμοὶ 1-100 : Αἰσθητοποίηση, ἀνάλυση καὶ σύνθεση, γραφὴ καὶ ἀπαγγελία.
4. Ἡ αἰσθητοποίηση τῆς ἑκατοντάδας.
5. Πρόσθεση μονοψήφιων καὶ διψήφιων ἀριθμῶν μὲ περισσότερους ἀπὸ δύο προσθετέους.
6. Ἀφαίρεση μέχρι καὶ διψήφιων ἀριθμῶν.
7. Κατανόηση τῶν πολλαπλασίων τῶν ἀριθμῶν 1-10. Πυθαγόρειος πίνακας.
8. Πολλαπλασιασμὸς διψήφιου μὲ μονοψήφιο.
9. Διαίρεση διψήφιου μὲ μονοψήφιο διαιρέτη.
10. Ἀσκήσεις μὲ ἁπλὰ καὶ εὔκολα σύνθετα προβλήματα.
11. Αἰσθητοποίηση καὶ ἔννοια κλασμάτων : δεύτερα, τέταρτα, ὄγδοα.
12. Ἐμπειρικὴ διάκριση γεωμετρικῶν σχημάτων : τετράγωνο, τρίγωνο, κύκλος, παραλληλόγραμμο. Ἔννοια τῆς πλευρᾶς, τῆς περιμέτρου, τῆς περιφέρειας καὶ τῆς γωνίας.
13. Τὸ μέτρο μήκους (γαλλικὸ) καὶ οἱ ὑποδιαιρέσεις του.
14. Νομίσματα. Τὰ πολλαπλάσια καὶ ὑποπολλαπλάσια τῆς δραχμῆς.
15. Ὁ χρόνος. Οἱ ὑποδιαιρέσεις του.
16. Τὸ κιλὸ καὶ οἱ ὑποδιαιρέσεις του.

ΤΑΞΗ Γ'

1. Ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχθηκαν στὴ Β' τάξη μὲ κατάλληλες ἀσκήσεις, προβλήματα καὶ ἐφαρμογές.

2. Αἰσθητοποίηση, ἔννοια, γραφή, ἀπαγγελία καὶ σειρὰ τάξεως τῶν ἀριθμῶν 1-1000, ἀνάλυση καὶ σύνθεσή τους σὲ ἑκατοντάδες, δεκάδες καὶ μονάδες.
3. Πρόσθεση, ἀφαίρεση μέχρι καὶ τριψήφιων ἀριθμῶν καὶ ἐκτέλεση τῆς δοκιμῆς τους.
4. Πολλαπλασιασμὸς μέχρι καὶ διψήφιου μὲ διψήφιο καὶ δοκιμή.
5. Διαίρεση μὲ διαιρέτη μονοψήφιο.
6. Σύνθετα προβλήματα, ποὺ περιλαμβάνουν μέχρι καὶ τέσσερις ἁπλὲς πράξεις.
7. Ἔννοια, γραφὴ καὶ ἀπαγγελία κλασμάτων μὲ τὶς κλασματικὲς μονάδες : 1/2, 1/4, 1/8, 1/5, 1/3, 1/6. Ἐμπειρικὲς συγκρίσεις τῶν κλασμάτων αὐτῶν.
8. Ἁπλὲς μετρήσεις μηκῶν καὶ βαρῶν. Συνήθη μέτρα μετρήσεως. Ἐμπειρικὴ ἐκτίμηση ἐπιφανειῶν.
9. Ἀναγνώριση καὶ διάκριση τῶν ἁπλῶν γεωμετρικῶν σχημάτων : Τετραγώνου, ὀρθογώνιου παραλληλογράμμου, τριγώνου καὶ κύκλου. Ὁμοιότητες καὶ διαφορές. Σύγκριση πλευρῶν καὶ γωνιῶν. Μέτρηση τῶν πλευρῶν καὶ τῆς περιμέτρου ἁπλῶν εὐθύγραμμων σχημάτων.

ΤΑΞΗ Δ'

1. Ἐπαναλήψεις αὐτῶν ποὺ διδάχτηκαν στὴν προηγούμενη τάξη μὲ σχετικὲς ἀσκήσεις.

2. Οἱ ἀριθμοὶ πέρα ἀπὸ τὸ 1000. Ἔννοια, αἰσθητοποίηση, σειρὰ τάξεως, γραφὴ καὶ ἀπαγγελία τῶν χιλιάδων καὶ τῶν πολυψήφιων γενικὰ ἀριθμῶν. Ἀνάλυση.

3. Οἱ τέσσερις πράξεις ὀλιγοψήφιων καὶ πολυψήφιων ἀριθμῶν μὲ τὶς δοκιμές τους. Διάκριση διαιρέσεως, μερισμοῦ καὶ μετρήσεως.

4. Σύνθετα προβλήματα μέχρι καὶ τέσσερις πράξεις.

5. Οἱ δεκαδικοὶ ἀριθμοί : Αἰσθητοποίηση, ἔννοια, γραφὴ καὶ ἀπαγγελία τῶν μικτῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν (μέχρι καὶ χιλιοστῶν). Οἱ τέσσερις πράξεις μὲ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτούς. Σύνθετα προβλήματα μὲ ἀκέραιους καὶ δεκαδικοὺς ἀριθμούς.

6. Ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχθηκαν γιὰ τὰ κλάσματα στὴν Γ' τάξη. Ἰσοδύναμα κλάσματα. Σειρὲς ἰσοδύναμων κλασμάτων. Σύγκριση κλασμάτων μὲ τὴν ἀκέραια μονάδα. Ὁμώνυμα καὶ ἑτερώνυμα κλάσματα.

Ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχθηκαν στὴν προηγούμενη τάξη γιὰ τὰ εὐθύγραμμα σχήματα. Ὁ ρόμβος. Σύγκρισή του μὲ τὸ τετράγωνο. Μέτρηση περιμέτρου καὶ ἐπιφάνειας τετραγώνου καὶ ὀρθογώνιου παραλληλογράμμου. Ἐμπειρικὴ διάκριση καὶ ἀναγνώριση τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων κύβου, ὀρθογώνιου παραλληλεπιπέδου, κυλίνδρου καὶ σφαίρας.

ΤΑΞΗ Ε'

1. Ἐπανάληψη μὲ κατάλληλες ἀσκήσεις καὶ προβλήματα στὴν ὕλη τῆς Δ' τάξεως.

2. Ἔννοια τοῦ μέσου ὅρου. Προβλήματα μέσου ὅρου.

3. Σιμμιγεῖς ἀριθμοί. Πρόσθεση καὶ ἀφαίρεση σιμμιγῶν ἀριθμῶν. Λύση τῶν ἁπλῶν προβλημάτων μὲ σιμμιγεῖς.

4. Σχέσεις μεταξὺ κλασμάτων καὶ δεκαδικῶν ἀριθμῶν. Μετατροπὴ δεκαδικῶν σὲ κλάσματα καὶ τὸ ἀντίστροφο.

5. Τὰ κλάσματα : Σχέσεις μεταξὺ κλασμάτων καὶ δεκαδικῶν ἀριθμῶν. Ἰδιότητες κλασμάτων, συγκρίσεις καὶ μετατροπές τους. Μετατροπὴ δεκαδικῶν σὲ κλάσματα καὶ τὸ ἀντίστροφο. Οἱ τέσσερις πράξεις μὲ κλάσματα.

6. Ἀνακεφαλαίωση αὐτῶν ποὺ διδάχθηκαν στὴν Δ' τάξη καὶ τὰ ἐπίπεδα σχήματα. Οἱ γωνίες : Εἴδη καὶ μέτρησή τους. Διάκριση ἁπλῶν καὶ πολυγωνικῶν γεωμετρικῶν σχημάτων. Εὕρεση τοῦ ἐμβαδοῦ εὐθύγραμμων σχημάτων. Παρουσίαση καὶ ἀναγνώριση τῶν κυριότερων στερεῶν γεωμετρικῶν σχημάτων. Κατανόηση τῆς ἔννοιας τοῦ ὄγκου.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

1. Ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχτηκαν στὴν Ε' τάξη.
2. Τὰ σύνθετα κλάσματα.
3. Ἁπλὴ καὶ σύνθετη μέθοδος τῶν τριῶν.
4. Ἔννοια ποσοστῶν. Λύση προβλημάτων ποσοστῶν.
5. Προβλήματα τόκου : Ἔννοια τόκου, χρόνου, κεφαλαίου, ἐπιτοκίου. Λύση προβλημάτων τόκου ὅλων τῶν περιπτώσεων ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου.
6. Ὁ κύκλος : Περιγραφή του, εὕρεση τοῦ μήκους περιφέρειας καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ του.
7. Τὰ στερεὰ γεωμετρικὰ σώματα (κύβος, πρίσμα, κύλινδρος, πυραμίδα, κῶνος, σφαίρα). Περιγραφή. Μέτρηση τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς ὁλικῆς ἐπιφάνειας καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ κύβου, τοῦ ὀρθογώνιου παραλληλεπιπέδου, τοῦ πρίσματος καὶ τοῦ κυλίνδρου.
8. Γινόμενο πολλῶν παραγόντων, δυνάμεις ἀκεραίων ἀριθμῶν, λόγοι καὶ ἀναλογίες, ἁπλὲς ἐξισώσεις (α' βαθμοῦ μὲ ἕνα ἄγνωστο), γραφικὲς παραστάσεις, σχέδιο ὑπὸ κλίμακα.

Η' ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Ἡ ἀγωγὴ τοῦ Πολίτη ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσει τὸ μαθητὴ νὰ προσαρμόσει σωστὰ τὴ συμπεριφορά του στὴ ζωὴ τῆς κοινότητας, ποὺ ἀνήκει, καὶ νὰ τὸν προετοιμάσει κατὰ τρόπο ἄμεσο, πρακτικὸ καὶ ἰδιαίτερα βιωματικὸ στὴ συνειδητὴ ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἐλεύθερο καὶ δημοκρατικὸ πολίτη.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α' καὶ Β' ΤΑΞΕΙΣ

Στὰ πλαίσια τῆς σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος συνειδητοποιοῦν εὐκαιριακὰ οἱ μαθητὲς καὶ διευρύνουν κατὰ τρόπο πρακτικὸ καὶ βιωματικὸ γνώσεις καὶ ἐμπειρίες τους ποὺ ἀναφέρονται :

α) Στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ στὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.
β) Στὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ στὶς σχέσεις μεταξὺ μαθητῶν καὶ δασκάλου.
γ) Στὰ βασικὰ ἔργα καὶ στοὺς ὀργανισμοὺς κοινῆς ὠφέλειας.
δ) Στοὺς θεσμοὺς καὶ στοὺς φορεῖς τῆς κοινοτικῆς ἢ δημοτικῆς κατὰ περίπτωση, ὀργανώσεως.
ε) Στὰ βασικὰ καθήκοντα καὶ στὶς ὑποχρεώσεις τους.
στ) Στὴν ἀπόκτηση καλῶν ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνηθειῶν.
ζ) Στὴν ὀρθὴ κυκλοφοριακὴ συμπεριφορὰ κατὰ τὴ μετακίνησή τους ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὸ σπίτι καὶ ἀντίστροφα (κυκλοφοριακὴ ἀγωγή).

Γ' καὶ Δ' ΤΑΞΕΙΣ

Συνεχίζεται εὐκαιριακὰ ἡ διεύρυνση καὶ ἡ συστηματοποίηση τῶν ἐμπειριῶν καὶ τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν ποὺ ἀναφέρονται στοὺς ἴδιους τομεῖς, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζονται γιὰ τὶς Α' καὶ Β' τάξεις.

Ἡ ἐργασία γίνεται σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ ἰδιαίτερα τῶν φρονηματιστικῶν καὶ μὲ τὴν κατάλληλη συμμετοχὴ τῶν μαθητῶν στὶς ἑορτὲς καὶ στὶς ἐκδηλώσεις τῆς σχολικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς, ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζωῆς.

Ε' ΤΑΞΗ

α) Εἰσαγωγή : Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομο καὶ ὡς κοινωνικὸ ὄν. Ἡ ἔννοια τῆς κοινότητας καὶ ἡ διάκρισή της σὲ φυσικὴ καὶ πολιτιστική.
Ἡ ἀγωγὴ ὡς προσπάθεια ἐντάξεως τοῦ ἀτόμου στὴν κοινότητα. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου στὴν κοινότητα.
β) Ἡ οἰκογένεια : Ὡς φυσικὴ κοινότητα καὶ κύτταρο τῆς κοινωνίας. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξη γνήσιων

ἀνθρώπινων σχέσεων στὴν οἰκογένεια. Γονεῖς-τέκνα, μητέρα-τέκνο, πατέρας-τέκνο, παππούς-γιαγιά, ἀδελφοί, συγγενεῖς. Ἑλληνικὰ οἰκογενειακὰ ἤθη καὶ ἔθιμα.

γ) Τὸ σχολεῖο : Ὡς πολιτιστικὴ κοινότητα. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων στὸ σχολεῖο. Δάσκαλος-μαθητής, μαθητὴς-συμμαθητής, μαθητὴς-τάξη, παιγνίδι-ἐργασία, δικαίωμα-καθῆκον, σεβασμὸς-αὐτοσεβασμός, οἰκογένεια-σχολεῖο.

δ) Ἡ κοινότητα : Τὸ χωριό, ἡ πόλη. (Ι)

Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ στὴν κοινότητα : Ἡ ἐκκλησία, τὸ σχολεῖο, ἡ Διοίκηση (Κτηματολόγιο, Ληξιαρχεῖο, Μητρῶο Ἀρρένων καὶ Δημοτολόγιο, Ἀγορανομία καὶ Ἀγροφυλακή). Οἱ ἐπαγγελματικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ μορφωτικοὶ σύλλογοι.

Βασικὰ ἔργα στὴν κοινότητα : Ἡ ὕδρευση, ὁ φωτισμός, ἡ συγκοινωνία, τὰ κέντρα ἀναπαύσεως, ψυχαγωγίας καὶ ὑγείας.

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου στὴν κοινότητα : Δικαιώματα καὶ καθήκοντα. Τὰ καθήκοντα ἀπέναντι στοὺς θεσμούς, τὰ κοινόχρηστα ἔργα καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἄλλου καὶ ὁ αὐτοσεβασμός.

ε) Ἡ κοινωνία : Ἔννοια τῆς κοινωνίας, κοινωνικὴ συμπεριφορά. Κοινὴ γνώμη : ἔννοια καὶ διαμόρφωσή της. Τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση, ἀναγνώσματα, θεάματα.

στ) Κυκλοφοριακὴ ἀγωγή :

(Ι) Γιὰ τοὺς μαθητὲς τῶν πόλεων ἡ διδασκαλία ἀρχίζει ἀπὸ τὴ συνοικία, τὶς πλησιέστερες συνοικίες καὶ τὰ ἱδρύματα κοινῆς ὠφέλειας καὶ τὰ κρατικὰ ἱδρύματα ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτές, τὰ ἀξιόλογα ἱδρύματα ἰδιωτικοῦ δικαίου καὶ τὰ σπουδαιότερα δημοτικὰ ἔργα.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

α) Τὰ ἐπαγγέλματα : Ἐξέταση κατὰ τρόπο ἐποπτικὸ τῶν ἐπαγγελμάτων ποὺ κυριαρχοῦν στὸ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ μαθητῆ, μὲ σκοπὸ νὰ γνωρίσει τὴν ἀξία καὶ τὴ συμβολή τους στὴν κοινωνικὴ πρόοδο καὶ στὴν προαγωγὴ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Γίνεται ἰδιαίτερη ἔξαρση τῆς σημασίας τῶν χειρονακτικῶν καὶ τεχνικῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῆς σημασίας τῆς ἐργασίας γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ ἐπάγγελμα ὡς μέσο ἱκανοποιήσεως ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν καὶ ὡς μέσο ἠθικοποιήσεως καὶ κοινωνικοποιήσεως.

β) Τὸ κράτος : Ὡς ὀργανωμένη κοινωνία. Ἐμβάθυνση καὶ συστηματοποίηση τῶν ἐμπειριῶν καὶ γνώσεων τοῦ μαθητῆ ποὺ ἀναφέρονται στὴ δομὴ τῆς κοινοτικῆς ὀργανώσεως μὲ προέκταση τὴ μελέτη, κατὰ τρόπο ἐποπτικό, τῶν θεμελιακῶν θεσμῶν καὶ τῶν ὀργάνων ποὺ ἀσκοῦν τὴν κρατικὴ ἐξουσία. Τὸ δημοκρατικὸ κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα. Ὁ ὁλοκληρωτισμὸς ἄρνηση τῆς δημοκρατίας καὶ κίνδυνος γιὰ τὸ Ἔθνος.

Εἰδικότερα : Τὸ σύνταγμα, ὁ Ἀνώτατος ἄρχοντας, ἡ νομοθετική, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Οἱ βαθμίδες τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ κυβέρνηση, ἡ κοινωνικὴ πρόνοια, ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση. Καθήκοντα καὶ δικαιώματα τοῦ πολίτη. Τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ὑποχρέωση τῆς ψήφου. Ἡ φορολογικὴ ὑποχρέωση καὶ ἡ σημασία της γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

γ) Τὸ ἔθνος : Τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος. Θεμελιώδη γνωρίσματά του. Ἡ πατρίδα, τὰ ἐθνικὰ σύμβολα. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ ἡ εἰσφορά του στὸν πολιτισμό. Οἱ ἐθνικοὶ καὶ οἱ τοπικοὶ εὐεργέτες. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς.

δ) Ἡ πατρίδα

ε) Ὁ λαὸς

Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἕλληνα ἀπέναντι στὴν Πατρίδα καὶ στὸ Ἔθνος του.

Παρατήρηση : Δίνεται ἰδιαίτερη ἔμφαση στὶς ἔννοιες λαὸς καὶ ἔθνος καὶ κυρίως στὶς σχέσεις : λαοῦ-κράτους καὶ λαοῦ-ἔθνους.

στ) Ἡ Ἐκκλησία : Ἐμβάθυνση καὶ συστηματοποίηση τῶν ἐμπειριῶν καὶ γνώσεων τοῦ μαθητῆ, ποὺ ἀναφέρονται στὸν ἰδιαίτερο καὶ τόσο σημαντικὸ ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στὴν πορεία τοῦ Ἔθνους μας καὶ στὴ ζωὴ τῆς κοινότητας καὶ τῆς σύγχρονης κοινωνίας, μὲ σκοπὸ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ θρησκευτικὴ πίστη καὶ νὰ ὑποκινηθεῖ ὁ μαθητὴς σὲ ἀνάλογη συμπεριφορὰ καὶ δράση καὶ σὲ συνειδητὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν Ἐκκλησία καὶ τοὺς λειτουργούς της. Ἡ ἔννοια τῆς καθολικότητας τοῦ χριστιανισμοῦ.

3. Διεθνεῖς σχέσεις : ΝΑΤΟ, ΕΟΚ, ΕΕΣ, ΟΗΕ, (εὐκαιριακὴ ἐνημέρωση κατὰ τὴν ἀντίστοιχη ἐπέτειο).

η) Ὁ Ἕλληνας ὡς πολίτης τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης.

θ) Κυκλοφοριακὴ ἀγωγή.

3. ΓΕΝΙΚΑ

Στὶς μικρὲς καὶ μεσαῖες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἡ ἐπεξεργασία θεμάτων τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτη γίνεται εὐκαιριακά. Στὶς ἀνώτερες τάξεις ἡ διδασκαλία τῶν σχετικῶν θεμάτων γίνεται συστηματικά.

Θ' ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ (ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ - ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ)

1. ΣΚΟΠΟΣ

Ὁ γενικὸς σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν χειροτεχνικῶν μαθημάτων εἶναι ἡ ἐλεύθερη ἔκφραση τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἱκανότητάς του γιὰ ἐξωτερίκευση καὶ ἀπεικόνιση τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, ἡ σταδιακὴ ἀξιοποίησή του μὲ τὶς ὀρθότερες ἰχνογραφικὲς καὶ χειροτεχνικὲς δραστηριότητες καὶ ἡ ἀπόκτηση ἀντίστοιχων πρακτικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἐπαγγελματικό του βίο.

Εἰδικότερες πρακτικὲς καὶ εἰδολογικὲς ἐπιδιώξεις.

α) Ἡ ἐξυπηρέτηση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ διαμόρφωση συνειδήσεως γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἀντικειμένων ποὺ εἶναι φτιαγμένα ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο χέρι (ὄργανο, σκεύη βιοτεχνικὰ προϊόντα κτλ.).

β) Ἡ ἀπόκτηση ἱκανοτήτων χρήσιμων στὴν ἄσκηση πολλῶν τεχνικῶν ἐπαγγελμάτων. Μὲ τὰ τεχνικὰ μαθήματα τὸ χέρι τοῦ μαθητῆ ἀποκτᾶ βαθμηδὸν μεγαλύτερη ἀσφάλεια καὶ λεπτότητα, ὀξύνεται ἡ παρατηρητικότητά του καὶ διεγείρεται τὸ διαφέρον του γιὰ τὶς μορφές, τὶς ἀναλογίες καὶ τὰ χρώματα.

γ) Ἡ βαθύτερη μορφωτικὴ ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖται μὲ τὰ μαθήματα αὐτὰ στὸ μαθητή, γιατὶ θέτουν σὲ κίνηση μεγάλο ἀριθμὸ ψυχικῶν λειτουργιῶν (παρατηρητικότητα, μνήμη, φαντασία, κρίση, συναισθήματα, ὁρμὴ γιὰ ἔκφραση, βούληση).

Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, μᾶς δίνουν καὶ σοβαρὲς ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἰδιορρυθμία τῆς λογικῆς του σκέψεως καὶ ὁλόκληρης τῆς προσωπικότητάς του. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, τὰ τεχνικὰ καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἰχνογραφία θεωροῦνται σήμερα ὡς μέσα διαγνώσεως τοῦ βαθμοῦ τῆς νοημοσύνης καὶ θεραπείας τῶν συναισθηματικῶν διαταραχῶν τοῦ παιδιοῦ.

δ) Ἡ ἐνίσχυση τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος τοῦ παιδιοῦ. Ὅταν τὸ παιδὶ ἰχνογραφεῖ ἤ κατασκευάζει ἕνα ἀντικείμενο, προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσει μορφὲς ὡραιότερες, σχήματα ἁρμονικότερα καὶ συνδυασμοὺς χρωμάτων περισσότερο εὐχάριστους στὴν ὅραση.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α. ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ

Α' καὶ Β' ΤΑΞΕΙΣ

Δὲν ὑπάρχει τακτὴ ὥρα μαθήματος. Οἱ μικροὶ μαθητὲς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἰχνογραφοῦν, ὅ,τι καὶ ὅπως αὐτοὶ θέλουν, εὐκαιριακὰ καὶ στὸ τέλος κάθε μαθήματος. Τὰ θέματά τους γενικὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴν ὕλη κάθε μαθήματος, ἀπὸ τὸ σχολικὸ καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα περιστατικὰ τῆς σχολικῆς ζωῆς. Τὰ θέματα μνήμης παίρνονται ἀπὸ τὶς πραγματικὲς ἢ φανταστικὲς ἐμπειρίες τῶν μαθητῶν (μυθολο-

γία, παραμύθια κλπ.). Κατὰ τὸ Β' ἑξάμηνο τῆς Β' τάξεως, διδάσκεται ἡ «ἀπὸ μνήμης» ἰχνογράφηση, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ μαθητὴς νὰ ἐξοικειωθεῖ σταδιακὰ μὲ τὴν «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» ἰχνογράφηση. Τὸ παιδὶ ἀσκεῖται εὐκαιριακὰ στὴν ἰχνογράφηση ἀντικειμένων «ἀπὸ μνήμης», ἀφοῦ πρῶτα τὰ δεῖ καὶ τὰ περιεργαστεῖ.

Γ' ΤΑΞΗ

Τὸ μάθημα τῆς Ἰχνογραφίας γίνεται ἀνεξάρτητο μὲ ὁρισμένες ὧρες διδασκαλίας στὸ πρόγραμμα.

Στὸ Α' ἑξάμηνο συνεχίζεται ἡ «ἀπὸ μνήμης» ἰχνογράφηση, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ προετοιμάσει τὰ παιδιὰ γιὰ τὴν ἀπεικόνιση τῶν ἀντικειμένων χωρὶς σκιὰ καὶ βάθος.

Κατὰ τὸ Β' ἑξάμηνο ἀρχίζει ἡ «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» ἰχνογράφηση μὲ ἁπλὰ ἀντικείμενα : φύλλα, καρπούς, φροῦτα, ἄνθη μὲ εὔκολο σχῆμα.

Περιοδικὰ ἡ ὕλη ἐμπλουτίζεται μὲ θέματα ἐλεύθερης ἰχνογραφήσεως «ἀπὸ μνήμης». Τὰ θέματα αὐτὰ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη τῶν ἄλλων μαθημάτων. Ἡ χρήση τῶν χρωμάτων εἶναι ἀπαραίτητη.

Δ' ΤΑΞΗ

Συνεχίζεται ἡ «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» ἰχνογράφηση συνθετότερων ἀντικειμένων ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων, χωρὶς σκιά : π.χ. φύλλα, μικροὶ κλάδοι ἐλιᾶς, δάφνης, κεράσια μὲ φύλλα, ἀχλάδια, λεμόνια, ρόδια, πορτοκάλια, μαργαρίτες, παπαροῦνες, μενεξέδες, ἀνεμῶνες, πεταλοῦδες, ψάρια, σαλιγκάρια, πουλιά, οἰκιακὰ σκεύη, ὀμπρέλλες, μαθητικοὶ σάκοι, μολύβια, κασετίνες κλπ.

Περιοδικὰ διδάσκεται καὶ ἡ ἐλεύθερη ἰχνογράφηση μὲ θέματα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωή, ἀπὸ τοὺς μύθους, τὶς παραδόσεις καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἄλλων μαθημάτων π.χ. οἱ ἐποχὲς τοῦ ἔτους, ἡ σπορά, τὸ ὄργωμα, ὁ θερισμός, ὁ τρύγος, οἱ διάφορες ἀγροτικὲς ἀσχολίες ,ὁ κυνηγὸς ὁ ψαρὰς κτλ. Ἔγχρωμη διακοσμητικὴ ἀπὸ ἁπλὰ σχέδια ἔργων λαϊκῆς καὶ ἀρχαίας τέχνης.

Ε' ΤΑΞΗ

Ἡ ἰχνογράφηση «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» συνεχίζεται μὲ θέματα ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον, φυσικὸ καὶ ζωϊκὸ κόσμο, προοδευτικὰ ἀπὸ τὰ ἁπλούστερα στὰ συνθετότερα. Τὸ μάθημα στὴν τάξη αὐτὴ γίνεται μεθοδικότερα μὲ παρατήρηση, σύγκριση καὶ εὕρεση τῶν ἀναλογιῶν τοῦ ἀντικειμένου ποὺ πρόκειται νὰ ἰχνογραφήσουν οἱ μαθητές.

Στοιχεῖα προοπτικῆς : Στὴν ἀρχὴ χρησιμοποιοῦνται ἀντικείμενα καὶ γεωμετρικὰ θέματα ποὺ παρουσιάζουν προοπτικὲς γραμμές : π.χ. ὁ κύβος, τὸ παραλληλεπίπεδο, οἱ πυραμίδες, διάφορα κουτιά. Ἀργότερα ὁ κύλινδρος καὶ τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη (ποτήρια κλπ.). Τοποθέτηση τῆς σκιᾶς.

Ἰχνογράφηση «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» στὸ ὕπαιθρο, στὸν κῆπο ἢ στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου, ὅπου οἱ περιστάσεις τὸ ἐπιτρέπουν. Ἐλεύθερη ἰχνογράφηση μὲ χρησιμοποίηση κάθε τύπου χρωμάτων. Ὁδηγίες ἀναμείξεως χρωμάτων. Στὰ ἔγχρωμα σχέδια ἀπεικονίζονται σκηνὲς ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν.

Ἰχνογράφηση ἀπὸ μνήμης.

Διακοσμητικὴ μὲ ἔγχρωμα γεωμετρικὰ καὶ σύγχρονα λαϊκὰ σχέδια καὶ σχέδια ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ ζωικὸ κόσμο.

Ἁπλὰ σκαριφήματα ζώων καὶ ἀνθρώπων (σκιτσογραφία).

ΣΤ' ΤΑΞΗ

Ἰχνογράφηση «ἐκ τοῦ φυσικοῦ», μὲ φωτοσκιάσεις καὶ ὀρθὲς ἀναλογίες γεωμετρικῶν καὶ στερεῶν σωμάτων, οἰκοδομημάτων, καρπῶν, φρούτων, σκευῶν καὶ λοιπῶν ἀντικειμένων, καθὼς καὶ ἁπλῶν τοπίων. Ἐφαρμογὴ τῶν στοιχείων τῆς προοπτικῆς καὶ μελέτη τῆς ἀναμείξεως χρωμάτων, τῶν χρωματικῶν τόνων, τῶν ἀποχρώσεων, τῶν χρωματικῶν ἁρμονιῶν κλπ.

Ἰχνογράφηση μὲ θέματα «ἀπὸ μνήμης» καὶ φαντασίας ἢ μὲ θέματα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ σκηνῶν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωή.

Διακοσμητικὴ μὲ ἔγχρωμα γεωμετρικὰ σχήματα (καὶ παραστάσεις σχετικὲς μὲ τὴν πολιτιστικὴ παράδοση κάθε τόπου).

Ἄσκηση τῶν μαθητῶν στὴν ἀπόδοση σκαριφημάτων ἀνθρώπων καὶ ζώων σὲ στάση ἢ κίνηση.

Β' ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

Α' καὶ Β' ΤΑΞΕΙΣ

Δὲν ὑπάρχει τακτὴ ὥρα μαθήματος. Τὸ παιδὶ ἀσχολεῖται μὲ ἐλεύθερες χειροτεχνικὲς ἐργασίες, εὐκαιριακῆς μορφῆς, ποὺ ἔχουν σχέση μέ :

α) Παιγνίδια στὸ ὕπαιθρο, στὴν αὐλὴ ἢ στὸν κῆπο τοῦ σχολείου.

Ὑλικά : ἄμμος, πηλός, χαλίκια, τοῦβλα, ξυλάκια, πέτρες, ὄστρακα κτλ.

Τὰ παιγνίδια αὐτὰ λέγονται ἐργασίες ἐδάφους καὶ ἔχουν μᾶλλον διακοσμητικὸ χαρακτῆρα καὶ λιγότερο μορφὴ κατασκευῶν.

β) Παιγνίδια στὴν τάξη : Ἐργασίες μὲ κατάλληλο καὶ φθηνότερο ὑλικό : φροῦτα, ξηροὶ καρποί, ὄσπρια, χαρτιά, χαρτόνια, σπάγγοι, μαλλί, ξυλάκια, χάντρες, κουμπιά, κουβαρίστρες, πανιά, μπαμπάκι κτλ. Οἱ ἐργασίες αὐτὲς μοιάζουν μὲ διακοσμήσεις, ἀλλὰ ἔχουν ταυτόχρονα καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς κατασκευῆς. Τὰ ἀγόρια κολλοῦν στὰ χαρτόνια κουμπιά, ὑφάσματα, σπάγγους κτλ. καὶ παρασταίνουν μορφὲς ζώων καὶ ἀνθρώπων. Τὰ κορίτσια μὲ τὶς κουβαρίστρες, τὰ φροῦτα, τὰ πανιά, τὸ μαλλὶ καὶ τὸ μπαμπάκι θὰ φτιάξουν ὁμοιώματα γυναικῶν (κοῦκλες) ποὺ θὰ τὶς στολίσουν μὲ χάντρες κτλ.

γ) Χαρτοτεχνία : Χαρτοδιπλωτική, χαρτοκοπτική, χαρτοκολλητική :

Ἐπάνω σὲ χρωματιστὲς κόλλες γλασσὲ τὰ παιδιὰ κόβουν διάφορα σχήματα (τρίγωνα, τετράγωνα, φροῦτα, πεταλοῦδες, λουλούδια κτλ.), τὰ ὁποῖα κολλοῦν μὲ γόμα στὴν ἐπιφάνεια ἑνὸς λευκοῦ χαρτονιοῦ.

Χαρτοκεντητική :

Σχεδιάζουν φροῦτα ἢ ἁπλὰ ζῶα στὸ χαρτόνι. Τρυποῦν μὲ βελόνα κατὰ διαστήματα τὸ περίγραμμα τοῦ σχεδίου καὶ ἔπειτα τὸ κεντοῦν μὲ χρωματιστὴ κλωστή.

Ἐργασίες μὲ χρυσόχαρτα : Ἐργασίες μὲ χρυσόχαρτα διαφόρων χρωμάτων (ποτηράκια, ἁλατιέρες, μαχαιροπήρουνα, κατσαρολάκια, πουλιὰ κτλ.).

δ) Πλαστική : Ὑλικά : πηλὸς ἢ πλαστελίνη. Κατασκευὲς διάφορες. Κατασκευάζουν κρίκους, χάντρες, σταφύλια, κεράσια, μικρὰ ζῶα, ἀνθρωπάκια, γεφυράκια καὶ ἄλλα.

Γ'. ΤΑΞΗ

α) Χαρτοτεχνία : Χαρτοκοπτική, χαρτοκολλητική

Κατασκευὲς καλυμμάτων βιβλίων, χαρτοφυλάκων ,δίσκων κτλ. Χαρτοπλεκτικὴ ἢ χαρτοϋφαντική : κατασκευὲς μὲ ἔγχρωμες λωρίδες ἀπὸ στιλπνὸ ἔγχρωμο χαρτὶ (γλασσὲ) διακοσμητικῶν ἁπλῶν σχεδίων.

Χαρτομωσαϊκό : Μὲ μικρὰ κομμάτια χρωματιστῶν χαρτιῶν (χαρτοψηφίδων), ποὺ ἐπικολλοῦνται σὲ λευκὸ χαρτόνι, σχηματίζουν διάφορα διακοσμητικὰ σχέδια, ἐλεύθερης ἐπιλογῆς.

β) Πλαστική : Κατασκευὲς μὲ πηλὸ ἢ πλαστελίνη οἰκιακῶν σκευῶν, καρπῶν καὶ φρούτων, μικρῶν ζώων, ἀνθρώπων κτλ. μὲ διακοσμήσεις.

Δ' ΤΑΞΗ

α) Χαρτοτεχνία : Χαρτοζωγραφική, χαρτοκολλητική, χαρτομωσαϊκό, κατασκευὲς χαρτοθηκῶν, πλαισίων φωτογραφιῶν, χαρτονιῶν κτλ.

Χαρτοπλεκτική : Ἔγχρωμα περισσότερα σχέδια.

β) Κατασκευὲς ἀπὸ βιομηχανικὰ ὑλικὰ (ἀφρολέξ, φελιζόλ, πολυστερίνη) ζώων, ἀντικειμένων, σκευῶν κτλ.

γ) Χαρτοτεχνία : Καλαθοπλεκτική, κανιστροπλεκτική. Συνδυασμὸς χαρτιοῦ καὶ χαρτονιοῦ (κάνιστρα, καλαθάκια, φαναράκια).

δ) Πλαστική : Κατασκευὲς μὲ πηλὸ καὶ πλαστελίνη μὲ θέματα ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ καὶ φυτικὸ κόσμο. Ἐπίσης κατασκευὲς οἰκοδομημάτων καὶ σκευῶν.

Ε' ΤΑΞΗ

α) Χαρτοτεχνία : Κατασκευὲς γεωμετρικῶν σωμάτων, πολυγωνικῶν, δίσκων, κουτιῶν, οἰκοδομημάτων κτλ.

Χαρτοπλεκτική : Ἔγχρωμα σχέδια συνθετότερα.

Χαρτοζωγραφική : Θέμα ἀπὸ τὸ περιβάλλον.

β) Χαρτοτεχνία : Χαρτοϋφαντική, χαρτοπλεκτική, καλαθοπλεκτική.

γ) Ξυλοτεχνία : Ξυλοκοπτικὴ μὲ σύστημα «Σέγας», ἐταζέρες, φρουτιέρες, κορνίζες φωτογραφιῶν κτλ.

Ξυλογλυπτική : Διακοσμητικὲς χαράξεις ἐπάνω σὲ λεῖες ξύλινες ἐπιφάνειες.

δ) Συρματοτεχνία : Καλαθοπλεκτική.

ε) Γυψοτεχνία : Κατασκευὴ ἁπλῶν ἐκμαγείων. Χάραξη διακοσμητικῶν σχεδίων.

στ) Πλαστική : Θέματα συνθετότερα ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ καὶ φυτικὸ κόσμο.

ΣΤ' ΤΑΞΗ

α) Χαρτοτεχνία : Κατασκευὲς κουτιῶν καὶ οἰκοδομημάτων.

β) Ξυλοτεχνία : Ξυλοκοπτικὴ (Σέγας), ξυλογλυπ[illegible] ἢ (ξυλοσκαλιστική).

γ) Χαρτοτεχνία : Καλαθοπλεκτική, τσαντοπλεκτική, [illegible]τασκευὲς ἐλαφρῶν παπουτσιῶν (παντόφλες) καὶ ζωνῶν.

δ) Ψηφιδογραφία : Κατασκευὴ διακοσμητικῶν σχεδίων μὲ ψηφίδες ἐμπορίου, ὄσπρια, ζυμαρικὰ ἢ χαρτοψηφίδες.

ε) Διάφορες συνθετότερες κατασκευὲς ἀπὸ βιομηχανικὸ ὑλικό.

στ) Μεταλλοτεχνία : Ἀνάγλυφες διακοσμήσεις ἢ παραστάσεις μὲ φύλλα χαλκοῦ.

ζ) Πλαστική : Ἐλεύθερες συνθέσεις, ἀνάγλυφοι χάρτες, κατασκευὴ κεφαλιῶν (κοῦκλες) ἀπὸ χαρτοπολτὸ κτλ.

Β. ΓΕΝΙΚΑ

Ἡ ὕλη ἔχει προέλευση βιωματικὴ καὶ ἀντλεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς τάξεως, τοῦ σχολείου, ἀπὸ τὰ παραμύθια, ἀπὸ τὶς ἐκδρομὲς κτλ.

2. Στὶς δύο πρῶτες τάξεις ἰσχύουν γενικὰ ὅσα ἀναφέρονται καὶ γιὰ τὰ ἰχνογραφήματα. Ἡ χειροτεχνικὴ ἀπασχόληση εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερη μὲ τὸν ὅρο ὅτι τὸ παιδὶ θὰ γνωρίζει ἀπὸ πρὶν τί θέλει νὰ κατασκευάσει. Σὲ κάθε περίπτωση δίνουμε στὰ παιδιὰ ὑλικὰ εὔχρηστα καὶ εὔπλαστα.

3. Στὶς μέσες καὶ ἀνώτερες τάξεις, ἀφοῦ ὁρισθεῖ ἀντικείμενο καὶ δοθοῦν στοὺς μαθητὲς τὰ κατάλληλα ὑλικά, ὁ δάσκαλος ἐποπτεύει τὴν ἐκτέλεση καὶ δίνει γενικὲς ὁδηγίες. Ὡστόσο ἀποφεύγει κάθε ἐπέμβαση ἢ βοήθεια, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀλλάξει τὸν παιδικὸ χαρακτήρα τοῦ χειροτεχνήματος.

4. Ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ χειροτεχνικοῦ ἔργου μὲ κατάλληλη συζήτηση, ἐξαίρονται τὰ ἐπιτυχῆ σημεῖα βρίσκονται τὰ κυριότερα λάθη, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀρθότητα τῆς κατασκευῆς καὶ μὲ τὴν τήρηση τῶν ἀναλογιῶν, καὶ γίνονται πρακτικὲς ὑποδείξεις γιὰ τὴν ἀποφυγὴ σφαλμάτων. Οἱ ἄστοχες ἐπικρίσεις καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση, πρέπει νὰ ἀποφεύγονται.

Γ. ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς Μουσικῆς στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο εἶναι ἡ ἀφύπνιση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἔμφυτης ροπῆς τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴ μελωδία καὶ τὸ ρυθμό, ἡ ψυχαγωγία, ἡ ἐνίσχυση τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος, ὁ ἐξευγενισμὸς τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ μουσικὴ παράδοση τῆς χώρας του καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς εὐαισθησίας του γιὰ τὴ σοβαρὴ μουσική, ποὺ ἀποτελεῖ σημαντικὸ στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΗ Α'

Πρὶν ἀρχίσει ἡ συστηματικὴ μουσικὴ ἀγωγὴ τὰ παιδιὰ ἐξασκοῦνται στὴ διάκριση μαγνητοφωνημένων φυσικῶν ἤχων ἢ θορύβων π.χ. τῆς βροχῆς, τοῦ τραίνου, τοῦ ἀέρα, τοῦ αὐτοκινήτου, τῶν διάφορων φωνῶν, τῶν ζώων κτλ. Ζητοῦμε ὄχι μονάχα νὰ ξεχωρίζουν τὴν προέλευση τῶν ἤχων, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς μιμοῦνται συνοδεύοντάς τους μὲ ἀνάλογες κινήσεις.

Γενικά

Τὰ τραγούδια ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν Α' τάξη εἶναι ἁπλά, μὲ μικρὴ φωνητικὴ ἔκταση τὸ πολὺ 4 - 5 φθόγγων), χαρούμενα καὶ συνοδεύονται μὲ μιμητικὲς κινήσεις σχετικὲς μὲ τὸ περιεχόμενό τους. Εἶναι σχετικὰ μὲ τὴ διδακτικὴ ἑνότητα ποὺ ἀπασχολεῖ τὸ παιδὶ καὶ ἔρχονται σὰν ψυχαγωγικὸ ἐπιστέγασμα τῆς διδασκαλίας.

Ὕλη κατάλληλη γιὰ ἐκλογή :

Α' Προσευχὲς
1. Φύλαγε Θεέ μου - Α. Ἀργυροπούλου
2. Ἐπρόβαλ' ἡ αὐγούλα - Σ. Καψάσκη

Β. Οἰκογένεια - σπίτι - σχολεῖο.
3. Μανούλα - Γερμανικὴ μελωδία
4. Ὁ παππούς - Π. Τραϊανοῦ
5. Ἡ γιαγιὰ - Α. Λάμπρου
6. Γλυκό μου σπιτάκι - Τζὼν Πέϊνε
7. Σὰν τὰ χελιδόνια - Π. Κωτσοπούλου

Γ' Φθινόπωρο.
8. Ἦρθε τὸ φθινόπωρο - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
9. Ὁ γεωργὸς πάει στὸν ἀγρὸ - Γαλλικὴ μελωδία

Δ' Σημαία - 28η Ὀκτωβρίου.
10. Ἡ Σημαία - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
11. Τὸ ὄχι τὸ ἀθάνατο
12. Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει (μόνο τὸ ρεφραίν)

Ε' Χειμώνας.
13. Ἦρθε ὁ Χειμώνας - Π. Τραϊανοῦ
14. Σπουργιτάκι - Χ.Χ.Χ.
15. Τζάκι - Α. Καψάσκη

ΣΤ' Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά.
16. Κάλαντα Χριστουγέννων
17. Ἐλᾶτε παιδάκια - Γερμανικὴ μελωδία
18. Σὰν τὴ νύφη στολισμένο - Α. Ἀργυροπούλου
19. Μὴν ξέρετε γιατί - Μ. Βάρβογλη
20. Κάλαντα Πρωτοχρονιᾶς
21. Ἅγιος Βασίλης - Γερμανικὴ μελωδία

Ζ' Καρναβάλι.
22. Καλῶς τὸ καρναβάλι - Χ.Χ.Χ.

Η' 25η Μαρτίου.
23. Ἑλλάδα - Δημοτικὸ
24. Κλεφτόπουλο - Δημοτικὸ
25. Ἐθνικὸς Ὕμνος

Θ'. Ἄνοιξη - Πάσχα.
26. Ἄνοιξη - Γερμανικὴ μελωδία
27. Χελιδόνι - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
28. Πασχαλιὰ - Α. Κατακουζηνοῦ

Ι. Καλοκαίρι.
29. Γλυκὸ καλοκαιράκι - Σ. Καψάσκη

ΙΑ'. Ζῶα τῆς αὐλῆς.
30. Ἡ γάτα μας - Χ.Χ.Χ.
31. Ἦταν ἕνας γάϊδαρος - Χ.Χ.Χ.
32. Ἡ καλή μας ἀγελάδα - Α. Ἀργυροπούλου

ΙΒ'. Ζῶα τοῦ δάσους.
33. Ὁ λύκος - Σ. Καψάσκη
34. Ἡ ἀλεπού - Λ. Καψάσκη - Λάμπρου κτλ.

ΙΓ'. Ἑλληνικοὶ χοροί.
35. Βγαίν' ἡ βαρκούλα
36. Κάτω στὸ γιαλὸ
37. Γερακίνα

ΙΔ'. Ρυθμικοὶ χοροί.
38. Πόλκα μπεμπὲ
39. Στὸ χορὸ τὸν πηδηχτό
40. Ἄχ νὰ χορέψω καλὰ δὲν μπορῶ
41. Χαρωπὰ τὰ δυό μου χέρια τὰ κτυπῶ
42. Τὸ ναυτάκι τοῦ Αἰγαίου κτλ.

Ι'. Παιδικὴ ὀρχήστρα κρουστῶν ὀργάνων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ ὀργανώσει μιὰ μικρὴ ὀρχήστρα κρουστῶν ὀργάνων ἀπὸ ντέφια, μικρὰ τύμπανα, κουδουνάκια, κουδουνίστρες, τρίγωνα, ξυλάκια κτλ.

ΤΑΞΗ Β'

Α' Προσευχές.
1. Πάνω στὰ αἰθέρια - Κ. Παπαδημητρίου
2. Μὲ τὰ μικρὰ πουλάκια - Α. Καψάσκη

Β' Οἰκογένεια - σπίτι - σχολεῖα.
3. Μάνα - Α. Ἀρβανιτάκη
4. Ἡ γιαγά μας ἡ καλὴ - Δημοτικὸ
5. Τὸ πατρικὸ σπίτι - Α. Ἀργυροπούλου
6. Τὸ μικρὸ σχολειὸ - Σ. Καψάσκη

Γ' Φθινόπωρο.
7. Βρέχει, βρέχει ὁ οὐρανὸς - Π. Κωτσοπούλου
8. Ὁ κύκλος τοῦ ψωμιοῦ - Σ. Καψάσκη
9. Τὰ Χρυσάνθεμα - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
10. Ἐλιὰ - Γαλλικὴ μελωδία

Δ' Σημαία - 28 Ὀκτωβρίου.
11. Μέσα μας βαθιὰ - Α. Ἀργυροπούλου
12. Ποιὰ εἶν' ἐκείνη ἡ χώρα - Φρέλιχ
13. Μεγάλη Ἑλλάδα - Χ.Χ.Χ.

Ε'. Χειμώνας.
14. Ὁ Χειμώνας - Γερμανικὴ μελωδία
15. Χιόνι - Σ. Καψάσκη
16. Ἀμυγδαλιὰ - Α. Καψάσκη - Λάμπρου

ΣΤ' Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά.
17. Κάλαντα Χριστουγέννων
18. Κάλαντα Μακεδονίας
19. Χριστούγεννα - Γερμανικὴ μελωδία
20. Στὴ γωνιά μας κόκκινο - Α. Ἀργυροπούλου
21. Ἔλατο - Γερμανικὴ μελωδία
22. Πάει ὁ παλιὸς ὁ χρόνος - Λεβέντη

Ζ' Καρναβάλι.
23. Ἀποκριὲς - Π. Τραϊανοῦ
24. Βαλσάκι - Γερμανικὴ μελωδία

Η' 25η Μαρτίου.
25. Ἐθνικὸς Ὕμνος
26. Ὦ πατρίδα μου Ἑλλάδα - Ν. Νταρῆ
27. Στὰ τρίκορφα - Δημοτικὸ
28. Λεβεντιὰ

Θ' Ἄνοιξη - Πάσχα.
29. Ἄνοιξη - Γερμανικὴ μελωδία
30. Παπαρούνα - Π. Κωτσοπούλου
31. Μαργαρίτα μου μικρὴ - Χ.Χ.Χ.
32. Τριανταφυλλάκια - Χ.Χ.Χ.
33. Πασχαλιὰ - Α. Κατακουζηνοῦ

Ι' Καλοκαίρι.
34. Γλυκὸ καλοκαίρι - Σ. Καψάσκη

ΙΑ' Ἐπαγγέλματα.
35. Ὁ Φούρναρης - Γαλλικὴ μελωδία
36. Ὁ μανάβης - Ἀμερικαν. μελωδία
37. Ὁ ταχυδρόμος - Χ.Χ.Χ.
38. Τὸ τραῖνο - Χ.Χ.Χ.
39. Τὸ καραβάκι - Ι. Νούσια
40. Τὸ λεωφορεῖο - Γερμανικὴ μελωδία
41. Τὸ ἀεροπλάνο - Α. Καψάσκη - Λάμπρου

ΙΒ' Ζῶα.
42. Ὄμορφέ μου κόκορα - Ι. Νούσια
43. Γάϊδαρος τραγουδιστὴς - Σ. Καψάσκη
44. Ἡ χελώνα - Χ.Χ.Χ.
45. Ὁ λύκος - Π. Τραϊανοῦ

ΙΓ' Ἑλληνικοὶ χοροί.
46. Βαγγελιὼ
47. Λεϊμονάκι
48. Ἡ Γερακίνα

ΙΔ' Ρυθμικοὶ χοροί.
49. Μεξικάνικος χορὸς
50. Μπαλέτο μὲ τρα λαλὰ
51. Ἡ νεράϊδα
52. Τὰ λουλούδια

ΤΑΞΗ Γ'

Α' Προσευχές.
1. Σὺ ποὺ κόσμους κυβερνᾶς
2. Ὦ Πανάχραντε - Θ. Σακελλαρίδη

Β' Φθινόπωρο.
3. Φθινόπωρο - Σ. Καψάσκη
4. Ὁ Ζευγολάτης - Π. Κωτσοπούλου

Γ'. Σημαία - 28 Ὀκτωβρίου
5. Πάντα κι ὅπου σ' ἀντικρύζω
6. Τῆς Δάφνης τὰ κλωνάρια - Σ. Καψάσκη

Δ' Χειμώνας.
7. Ἔξω δεῖτε χιονίζει - Γερμαν. μελωδία
8. Τὸ παγωμένο πουλάκι - Σ. Καψάσκη
9. Ἡ μυγδαλιὰ - Π. Κωτσοπούλου

Ε' Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά.
10. Κάλαντα λαϊκὰ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.
11. Χριστέ μου τὴ γιορτή σου - Γαλ. μελωδία
12. Ἦρθαν τὰ Χριστούγεννα
13. Τρίγωνα - Κάλαντα - Πιερποντ.
14. Χριστούγεννα σιμώνουν - Α. Ἀργυροπούλου
15. Πάει ὁ παλιὸς ὁ χρόνος - Λεβέντη

ΣΤ' Τρεῖς Ἱεράρχες.
16. Φωστῆρες τρεῖς - Χ.Χ.Χ.
17. Γαϊτανάκι - Ι. Νούσια
18. Καρναβάλι - Σ. Καψάσκη

Ζ' 25η Μαρτίου.
19. Ὅλη ἡ δόξα, ὅλη ἡ χάρη - Α. Ἀργυροπούλου
20. Διπλὴ γιορτὴ - Σ. Καψάσκη
21. Ξύπνα, ραγιὰ - Δημοτικὸ
22. Ναυτάκια - Θ. Σακελλαρίδη
23. Κλέφτικη ζωὴ - Δημοτικὸ
24. Ἐμπρὸς λεβέντες - Π. Κωτσοπούλου

Η' Ἄνοιξη - Πάσχα
25. Τὰ χιόνια λιώνουν στὰ βουνὰ - Χ.Χ.Χ.
26. Πρωτομαγιὰ - Γ. Χωραφᾶ
27. Ἦρθ' ἡ Πασχαλιὰ - Σ. Καψάσκη

Θ' Καλοκαίρι.
28. Ἦρθες, ἦρθες καλοκαίρι - Χ.Χ.Χ.
29. Θάλασσα - Δημοτικὸ

Ι' Διάφορα.
30. Τὸ πατρικὸ σπίτι - Α. Ἀργυροπούλου
31. Χάραμα - Ι. Παναγιωτοπούλου
32. Πεῦκος - Λαμπελὲτ
33. Χωριὸ μου ὄμορφο - Χ.Χ.Χ.

ΙΑ' Ἑλληνικοὶ Χοροί.
34. Παρασκευούλα
35. Καπουτζηδιανὸς
36. Κοστιλάτα
37. Πέρα στοὺς πέρα κάμπους

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ :

Στὴν τάξη αὐτὴ οἱ μαθητὲς μποροῦν νὰ διδαχθοῦν ἁπλῶς τὰ ὀνόματα τῶν φθόγγων τῆς μουσικῆς μὲ ἀνιούσα καὶ κατιούσα κλίμακα.

ΤΑΞΗ Δ'.

α) Τραγούδια καὶ χοροί :

Α' Προσευχές.
1. Δόξα στὸ ὄνομά Του - Σοῦμπερτ
2. Σήμαντρα - Μότσαρτ
3. Μέρα καὶ νύχτα μὲ φυλᾶς

Β' Φθινόπωρο .
4. Τὰ χελιδόνια - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
5. Χρυσάνθεμα - Θ. Σακελλαρίδη

Γ' Σημαία - 28η Ὀκτωβρίου.
6. Σημαία - Π. Κωτσοπούλου
7. Διπλὸς σκοπὸς - Χ.Χ.Χ.
8. Πίνδος - Π. Κωτσοπούλου
9. Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει

Δ' Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά.
10. Λαϊκὰ κάλαντα ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.
11. Χριστούγεννα - Ι. Νούσια
12. Οἱ καμπάνες - Σπ. Καψάσκη
13. Τὰ σύμπαντα γιορτάζουν - Α. Παναγιωτοπούλου
14. Ἔλατα - Γερμαν. μελωδία

Ε' Τρεῖς Ἱεράρχες.
15. Φωστῆρες τρεῖς - Χ.Χ.Χ.

ΣΤ' Καρναβάλι.
16. Ἀποκριὰ - Ξ. Ἀστεριάδη

Ζ' 25η Μαρτίου.
17. Ἐθνικὸς Ὕμνος
18. Ἐμπρὸς λεβέντες - Π. Κωτσοπούλου
19. 25η Μαρτίου - Α. Ἀργυροπούλου
20. Τὸ φλάμπουρο - Ι. Σακελλαρίδη
21. Ζῆδρος - Δημοτικὸ
22. Δός μου, μανούλα, μιὰν εὐχὴ - Δημοτικὸ

Η' Ἄνοιξη - Πάσχα.
23. Μπᾶτε λεβέντες στὸ χορὸ - Ν. Λάβδα
24. Χριστὸς Ἀνέστη

Θ' Διάφορα
25. Νάνι - νάνι - Σοῦμπερτ
26. Στὴ Γυμναστικὴ - Α. Παναγιωτοπούλου
27. Ἑσπερινὸς - Ι. Νούσια
28. Ρινιὼ - Σ. Καψάσκη
29. Σουλτάνα Σουφλιουτούδα - Λαϊκὸ Σουφλίου
30. Λελούδι τῆς Μονεμβασιᾶς - Δημοτικὸ

Ι' Ἑλληνικοὶ χοροί.
31. Αἰγιώτισσα
32. Καστοριανὸς
33. Τὸ νερὸ στὸ ρέμα
34. Σοῦ 'πα μάνα μ'
35. Ροδίτικος

καὶ ἐπανάληψη αὐτῶν ποὺ διδάχθηκαν στὶς προηγούμενες τάξεις.

β) Θεωρία Μουσικῆς :

Πεντάγραμμο. Κλειδὶ τοῦ σόλ. Φθόγγοι καὶ φθογγόσημα. Τοποθέτηση φθογγοσήμων. Χρονικὴ ἀξία τῶν φθογγοσήμων (ὁλόκληρο, μισό, τέταρτο). Μισὸ καὶ τέταρτο παρεστιγμένο. Μέτρο καὶ διαστολή. Παύσεις ὁλοκλήρου, μισοῦ, τετάρτου. Μέτρο 2/4 καὶ 3/4. Μελωδικὲς ἀσκήσεις στὰ φθογγόσημα στὸ μέτρο τῶν 2/4 καὶ 3/4.

γ) Ὀργανικὴ Μουσική :

Ἀπὸ τὴν τάξη αὐτὴ καὶ ἀφοῦ διδαχτοῦν τὰ θεωρητικὰ στοιχεῖα, μπορεῖ νὰ ἀρχίσει ἡ διδασκαλία ἁπλῶν μουσικῶν ὀργάνων (μελώντικα, φλογέρα, μεταλλόφωνο, ξυλόφωνο), καὶ ἀργότερα ἡ ὀργάνωση μιᾶς μικρῆς ὀρχήστρας μὲ τὰ ὄργανα αὐτά.

ΤΑΞΗ Ε'.

α) Τραγούδια καὶ χοροί :

Α' Προσευχές.
1. Ἐσένα Θεὲ - Χαῖντελ
2. Σὺ ποὺ κόσμους κυβερνᾶς - Ρίττερ Α.
3. Γλυκιὰ Μητέρα τοῦ Χριστοῦ - Ι. Σακελλαρίδη

Β' Φθινόπωρο.
4. Στὸ σπίτι μου ξαναγυρνῶ - Ξ. Ἀστεριάδη

Γ' 26η Ὀκτωβρίου - Σημαία - 28η Ὀκτωβρίου.
5. Ἡ Σαλονίκη - Χ.Χ.Χ.
6. Γλυκιά μου Γαλανόλευκη - Α. Παναγιωτοπούλου
7. Ἡ Σημαία - Ἀργυριάδη
8. Πάνω κεῖ στῆς Πίνδου μας - Μαυρομμάτη
9. Δόξα στὴν Ἑλλάδα - Α. Παναγιωτοπούλου
10. Πίνδος - Κ. Λάβδα

Δ' Χειμώνας.
11. Χειμώνας - Α. Καψάσκη - Λάμπρου
12. Ἀμυγδαλιὰ - Θ. Σακελλαρίδη

Ε' Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά.
13. Ἅγια Νύχτα - CROBER (Κ. Παπαδημητρίου)
14. Δόξα ἐν ὑψίστοις - Χαῖντελ
15. Χριστούγεννα - Ν. Λάβδα
16. Χαρούμενες καμπάνες - Χ.Χ.Χ.
17. Λαϊκὰ κάλαντα ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.
18. Πρωτοχρονιὰ - Ξ. Ἀστεριάδη

ΣΤ' Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.
19. Ἀπολυτίκιο Τριῶν Ἱεραρχῶν
20. Ὕμνος Τριῶν Ἱεραρχῶν - Ἀφθονίδη

Ζ' Καρναβάλι.
21. Καρναβάλι - Σ. Καψάσκη
22. Ἀποκριὰ - Ξ. Ἀστεριάδη

Η' 25η Μαρτίου.
23. 25η Μαρτίου - Ι. Μαργαζιώτη
24. Ἐθνικὸς Ὕμνος
25. Ὁ κλέφτης - Ι. Σακελλαρίδη
26. Βερβαινιώτισσα - Δημοτικὸ
27. Θούριος - Ρήγα
28. Σκέπασε μάνα - Γ. Καίσαρη
29. Λευτεριὰ - Ι. Σακελλαρίδη
30. Ἀπ' τὸ φέσι τοῦ τσολιᾶ - Μ. Καλομοίρη
31. Σὰν δὲν κόφτει τὸ σπαθί μου - Χ.Χ.Χ.
32. Γιὰ μᾶς παιγνίδι ὁ πόλεμος - Δημοτικὸ

Θ' Ἄνοιξη - Πάσχα.
33. Χελιδόνι - Θ. Σακελλαρίδη
34. Ἄνοιξη - Α. Παναγιωτοπούλου
35. Ἡ πεταλουδίτσα - Μαργαζιώτη

Ι' Διάφορα.
36. Νανούρισμα - Μπράμς
37. Στὸ στίβο - Ν. Ντορῆ
38. Ψαράδες - Ἀστεριάδη
39. Γέρο πλάτανος - Κ. Λάβδα
40. Ὑφάντρα - Κ. Λάβδα
41. Βαρκαρόλα - Κ. Λάβδα

ΙΑ' Ἑλληνικοὶ χοροί.
42. Σαμιώτισσα
43. Τρία παιδιὰ Βολιώτικα
44. Κάτω στοῦ Βάλτου
45. Ροδίτικος
46. Χανιώτικος
47. Μακεδονία ξακουστὴ

καὶ ἐπανάληψη ὅσων διδάχτηκαν στὶς προηγούμενες τάξεις.

β) Ἐπίκαιροι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι.
(Ἡ Γέννησίς Σου Χριστέ, Ἐν Ἰορδάνῃ, Τοὺς Τρεῖς Μεγίστους Φωστῆρας, Τῇ Ὑπερμάχῳ. Χριστὸς Ἀνέστη κ.τ.λ.).

γ) Θεωρία Μουσικῆς.

Διαστήματα, μέτρο 4/4, ἁπλὲς μελωδικὲς ἀσκήσεις μὲ φθόγγους διάφορης χρονικῆς ἀξίας μέχρι καὶ τὸ 1/8 ἐπάνω σὲ ἀκίνητη μελωδία (π.χ. ρέ, ρέ, φά, φά, φὰ κ.τ.λ.) καὶ σὲ διαστήματα δεύτερης, τρίτης καὶ πέμπτης (ἀνιούσας). Γιὰ τὴ μελέτη τῆς κατιούσας δίνουμε τὴν τρίτη καὶ τὴν ἀντίστροφή της (DO-MI καὶ MI-DO), τὴν πέμπτη (DO-SOL) καὶ τὴν ἀντίστροφή της (SOL-DO). Ρυθμικὲς ἀσκήσεις στὰ συνηθισμένα μέτρα. Ἑπτάσημος ρυθμὸς (7/8).
Οἱ παύσεις (ὁλοκλήρου, μισοῦ καὶ τετάρτου).
Ἄσκηση στὶς ἐναλλαγὲς ἐντάσεως τῆς φωνῆς (FORTE, PIANO, PIANISSIMO). Ἀκρόαση μουσικῶν δίσκων δημοτικῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ κλασσικῆς μουσικῆς.

δ) Χορωδιακὰ τραγούδια.

Ἀπὸ τὴν τάξη αὐτὴ οἱ μαθητὲς μποροῦν νὰ παίρνουν μέρος στὴ χορωδία, ὅταν στὸ τραγούδι ταιριάζει ἡ δεύτερη φωνή. Ἀφοῦ ὅλα τὰ παιδιὰ μάθουν τὴ μελωδία, χωρίζονται σὲ δυὸ φωνές: τὰ κορίτσια τραγουδοῦν τὴν πρώτη φωνὴ καὶ τὰ ἀγόρια τὴ δεύτερη.
Βέβαια, ἐὰν ὑπάρχουν ὑψίφωνοι μαθητές, μπαίνουν καὶ αὐτοὶ στὴν πρώτη φωνή. Ἡ μελωδία τῆς δεύτερης φωνῆς διδάσκεται χωριστὰ καὶ ἔπειτα ἑνώνεται μὲ τὴν πρώτη φωνὴ σὲ ἕνα κοινὸ ἄκουσμα.

ε' Συνεχίζεται ἡ ἐνόργανη μουσική.

ΤΑΞΗ ΣΤ'

α) Τραγούδια καὶ χοροί.

Α' Προσευχές.

1. Σὲ σένα Πλάστη-Χάϊντ
2. Θεέ, τὴν ὥρα ἐτούτη-Α. Παναγιωτοπούλου
3. Γλυκιὰ μητέρα-Ι. Σακελλαρίδη.

Β' Φθινόπωρο.
4. Τὰ χελιδόνια-Α. Καψάσκη-Λάμπρου
5. Στὸ σπίτι μου ξαναγυρνῶ-Ξ. Ἀστεριάδη.

Γ' 26 Ὀκτωβρίου-Σημαία-28 Ὀκτωβρίου.

6. Μακεδονία-Γ. Φρὲν
7. Σημαία-Α. Κοκκίνου
8. Γλυκιά μου γαλανόλευκη-Α. Παναγιωτοπούλου
9. Σημαία-Ἀστεριάδη
10. Πάνω κεῖ στῆς Πίνδου μας-Μαυρομμάτη
11. Πίνδος-Κ. Λάβδα.
Ἐπανάληψη ὅσων διδάχτηκαν στὶς προηγούμενες τάξεις.

Δ' Χειμώνας-Χριστούγεννα-Πρωτοχρονιά.

12. Χειμώνας-Α. Καψάσκη-Λάμπρου
13. Ἀμυγδαλιά-Θ. Σακελλαρίδη
14. Ἅγια Νύχτα-Γκροῦμπερ
15. Χριστούγεννα-Ν. Λάβδα
16. Τὰ σύμπαντα γιορτάζουνε-Α. Παναγιωτοπούλου
17. Χριστούγεννα-Ι. Νούσια
18. Ἅι-Βασίλη-Ξ. Ἀστεριάδη
19. Λαϊκὰ κάλαντα ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Ε' Τρεῖς Ἱεράρχες.
20. Ὕμνος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν-Ἀφθονίδη.

ΣΤ' Καρναβάλι.
21. Καρναβάλι-Ξ. Ἀστεριάδη.

Ζ' 25η Μαρτίου.
22. Τῆς Ἅγιας Λαύρας τὰ καμπαναριὰ-Ν. Σταθεροῦ
23. Ἀθάνατη Ἑλλάδα-Ξηρέλλη
24. 25η Μαρτίου-Ι. Μαργαζιώτη
25. Δέσπω-Δημοτικὸ
26. Σαράντα παλλικάρια-Ι. Πρωΐου
27. Ἀρκαδιανή-Κ. Παπαδημητρίου
28. Στοὺς πεσόντας-Σ. Καψάσκη
καὶ ἐπανάληψη ὅσων διδάχτηκαν στὶς προηγούμενες τάξεις.

Η' Ἄνοιξη-Πάσχα-Διάφορα.
29. Χελιδόνι-Θ. Σακελλαρίδη
30. Αλλοῦν τ' ἀηδόνια-Δ. Λαυράγκα.

Θ' Διάφορα.
31. Μάνα-Α. Παναγιωτοπούλου
32. Στὸ στίβο-Νταρῆ
33. Φλαμουριὰ-Σοῦμπερτ
34. Κόρακας καὶ ἀλεπού-Ι. Μαργαζιώτη
35. Σήκω λυγερὴ-Δημοτικὸ
36. Λαγιαρνὶ-Δημοτικὸ
37. Τρεχαντήρα-Δημοτικό.

Ι' Ἑλληνικοὶ χοροί.
38. Σγουρὸς βασιλικὸς
39. Χορὸς Ζαλόγγου
40. Ἕνας ἀϊτὸς
41. Καραγκούνα
42. Ρόβας
43. Κερκυραϊκὸς
44. Ἰκαρίας
45. Καρυάτιδων
46. Βλάχα
47. Πεντοζάλης
48. Γιατρὸς Ἠπείρου.

β) Ἐπίκαιροι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι:
(ὅπως καὶ στὴν Ε' τάξη)
γ) Θεωρία Μουσικῆς.
1. Ἐπανάληψη τῆς ὕλης τῆς Ε' τάξεως.
2) Στιγμὴ καὶ σύζευξη διαρκείας, παρεστιγμένα ποὺ δὲν διδάχθηκαν.
3. Κινήσεις καὶ ἀσκήσεις μέτρων, ἐλλιπὲς μέτρο. Κανόνες.
δ) Χορωδιακὰ τραγούδια.
(ὅπως καὶ στὴν Ε' τάξη)
ε) Ἐνόργανη Μουσική.
Συνεχίζεται μὲ μουσικὰ κείμενα δυσκολότερα, ὥστε ἡ παιδικὴ ὀρχήστρα νὰ μπορεῖ εὔκολα νὰ συνοδεύει τὴν μαθητικὴ χορωδία.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1) Γιὰ τὶς μικρὲς τάξεις προβλέπονται μουσικὲς ἀσχολίες μὲ τὴ μορφὴ παιγνιδιοῦ καὶ τραγούδια μὲ ζωηρὸ ρυθμὸ καὶ εὐχάριστη μελωδία.
2) Στὶς μικρὲς τάξεις μόνον τυπικὰ ὁρίζονται στὸ Πρόγραμμα τακτὲς ὧρες μουσικῆς διδασκαλίας. Στὴν πραγματικότητα τὸ τραγούδι ἐπεκτείνεται σ' ὅλη τὴ σχολικὴ ζωή.
3) Γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς μουσικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ συχνὰ τὰ γνωστὰ μηχανικὰ μέσα (ραδιόφωνο, γραμμόφωνο, κ.τ.λ.). Ἡ ἐκλογὴ τῶν τραγουδιῶν καὶ γενικὰ τῶν μουσικῶν κειμένων πρέπει νὰ εἶναι προσεκτική.

ΙΑ' ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

1. ΣΚΟΠΟΣ

Ἡ Φυσικὴ Ἀγωγὴ στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἔχει σκοπὸ νὰ ἐνισχύσει τὴν ψυχοσωματικὴ διάπλαση τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἀνθρώπου, νὰ ἀφυπνίσει τὶς κλίσεις του, νὰ ἀναπτύξει τὶς φυσικές του ἱκανότητες, νὰ τονώσει τὴν ψυχική του ὑγεία καὶ γενικὰ νὰ τὸν ὑποβοηθήσει, ὥστε νὰ γίνει μιὰ ἐλεύθερη καὶ δημιουργικὴ προσωπικότητα.

2. ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

ΤΑΞΕΙΣ Α' καὶ Β'

1. Ἀσκήσεις μὲ μορφὴ παιγνιδιοῦ ἢ ἀσκήσεις ἀπομιμήσεως μὲ βάση τὸ ρυθμό.

α) Μὲ μύθους: Φανταστικὴ ἐκδρομή. Ἀνέβασμα στὸ λεωφορεῖο, ξεκίνημα, φρενάρισμα, κατέβασμα.
Πέρασμα ρυακιοῦ. Πήδημα φράκτη κ.τ.λ.

β) Μὲ ρυθμικὰ παιγνίδια. Τὰ ναυτάκια. Τὰ παπάκια. Ὁ ἥλιος. Τὸ καλαθάκι. Τὸ σπιτάκι. Πιάσε ξύλο-πιάσε πέτρα. Τὸ κουνελάκι. Τὰ ρολογάκια. Ἡ ζυγαριά. Τὸ πριόνι. Τὰ ἀεροπλάνα πετοῦν. Ὁ γεωργός. Οἱ φωλιές. Τὸ τραῖνο. Ὁ μπάρμπα-Μήλιος. Ὁ νάνος. Ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴ κουζίνα νιάου-νιάου ἡ ψιψίνα κ.τ.λ.

γ) Μὲ μιμητικὲς κινήσεις: Πῶς πετᾶ ὁ πελαργός, πῶς γυρίζει ὁ ἀνεμόμυλος, πῶς βαδίζει ἡ ἀρκούδα, πῶς τρέχει ὁ λαγός, πῶς πηδᾶ ὁ βάτραχος, πῶς λακτίζει τὸ μουλάρι, πῶς σέρνεται ἡ σαύρα, πῶς σπέρνει, πῶς θερίζει κ.τ.λ. ὁ γεωργός, ὁ βαρκάρης στὰ κουπιά, ὁ ξυλοκόπος πριονίζει, ὁ φούρναρης φουρνίζει κ.τ.λ.

2. Ἀθλοπαιδιές: Διάφορα παιγνίδια μὲ μικρὰ βοηθητικὰ ὄργανα, ὅπως σφαῖρες, στεφάνια, σχοινάκια, κωρίνες, ἕδρανα, γυμναστικὰ στρώματα, μπόκ, στιλοβάτες κ.τ.λ. Ἐπίσης παιγνίδια δρόμου, δίχως ὄργανα, ὅπως ὁ λύκος καὶ τὸ ἀρνὶ κ.τ.λ. καὶ ἄλλα ποὺ ἔχουν τοπικὸ χαρακτήρα.

3. Ἀγωνίσματα: Ἀγωνίσματα μὲ μορφὴ παιγνιδιοῦ, ἁπλὲς μορφὲς ἀγώνων, σκυταλοδρομίες, μικροὶ δρόμοι ταχύτητας, ἅλματα ἁπλοῦ μήκους, ὕψους καὶ βάθους, ἀσκήσεις ρίψεως μικρῆς ἐλαστικῆς σφαίρας. Παιγνίδια ἕλξεως, ἁπλὲς κυβιστήσεις κ.τ.λ.

4. Ἐκδρομές, περίπατοι, χοροὶ καὶ ἄλλες σωματικὲς δραστηριότητες.

5. Κολύμπι: Ἁπλὲς ἀσκήσεις ποὺ ἐξοικειώνουν τὸ παιδὶ μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, ὅπου ὑπάρχει ἡ δυνατότητα αὐτή.

α) Ἐξοικείωση μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο.

β) Ὤθηση καὶ πρώτη ἐπίπλευση (γλίστρημα).

γ) Ἐπίπλευση, πρῶτα στοιχεῖα τεχνικῆς.

ΓΕΝΙΚΑ

1. Δίνονται στὰ παιδιὰ εὐκερίες γιὰ περισσότερη κίνηση καὶ ἐναλλάσσονται τὰ θέματα τῶν κινητικῶν τους ἀπασχολήσεων.

2. Οἱ ἀσκήσεις δὲν πρέπει νὰ εἶναι στατικὲς οὔτε καὶ κοπιαστικές.

3. Ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐπινοεῖ τὶς ἀσκήσεις καὶ τὶς δραστηριότητες ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν παιγνιδιῶν καὶ τῶν ἀγωνισμάτων ποὺ ὑπάρχουν καὶ τὶς συνδέει πάντοτε μὲ τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τοῦ μαθήματος.

4. Οἱ ἀσκήσεις ἐξοικειώσεως τῶν μαθητῶν μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο μποροῦν νὰ ἐξελιχθοῦν σὲ ἀσκήσεις τεχνικῆς τῆς κολυμβήσεως, ὅταν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθῆκες.

5. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ φύση καὶ γιὰ τὸν ἀθλητισμὸ καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μαθητῶν στὴν ἁπλὴ τεχνικὴ τῶν ἀγωνισμάτων καλλιεργεῖται ἀπὸ τὶς πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

ΤΑΞΕΙΣ Γ' ΚΑΙ Δ'

1. Παιδαγωγικὴ Γυμναστική.

1. Μετὰ τὴν προθέρμανση, ποὺ γίνεται μὲ δρομικὲς ἢ ἄλλες παιδιὲς ἢ ἀσκήσεις μὲ παιγνιώδη μορφή, ὁ μαθητὴς εἶναι ἕτοιμος νὰ δεχθεῖ κάθε ἄσκηση γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς δυνάμεως, ταχύτητας, ἀντοχῆς, εὐκαμψίας καὶ ἐλαστικότητας. Οἱ ἀσκήσεις πρέπει νὰ ἀποβλέπουν στὴν προαγωγὴ κυρίως τῶν λειτουργιῶν τῆς ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας, καθὼς ἐπίσης καὶ στὴ διόρθωση τῶν ἐλαττωματικῶν στάσεων. Οἱ μαθητὲς δὲν πρέπει νὰ καθηλώνονται στὴ στάση προσοχῆς, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ τοὺς δίνεται ἡ εὐκαιρία γιὰ ἄφθονη καὶ χαροποιὸ κίνηση.

Οἱ ἀσκήσεις ποὺ δίνονται μὲ παραγγέλματα, πρέπει νὰ εἶναι ἁπλὲς καὶ νὰ ἀνήκουν σ' ὅλες τὶς κατηγορίες, κυρίως δὲ τέτοιες ποὺ γίνονται ἀπὸ τὴν ἑδραία, τὴν πρηνὴ καὶ τὴν ὕπτιο θέση.

2. Ἐλεύθερες ἀσκήσεις ἀπὸ θεμελιώδεις καὶ παράγωγες στάσεις: Ἀναπηδήσεις, ἅλματα, φυσικὲς μετατοπίσεις: ἀσκήσεις εὐκαμψίας καὶ συνασκήσεις. Οἱ ἀσκήσεις αὐτὲς δὲν πρέπει νὰ ξεπερνοῦν τὰ 8' τῆς ὥρας.

3. Ἁπλὲς ἀσκήσεις ἐπάνω σὲ γυμναστικὰ ὄργανα, ἤτοι: Κυβιστήσεις ἐμπρὸς καὶ σὲ βάθος, ἀνακυβιστήσεις πίσω, κυβιστήσεις σὲ διάσταση ἐμπρός, κυβιστήσεις μὲ τὰ σκέλη ὀκλαδὸν πλάγιες κυβιστήσεις (τροχὸς) κατακόρυφη ἀναστροφὴ (στήριξη τοῦ σώματος μὲ τὰ χέρια στὴν ἀρχὴ μὲ βοηθό). Διάρκεια 5-8 λεπτά.

4. Ἐφαρμοσμένα ἅλματα σὲ πλινθίο ἢ μπόκ, ἤτοι: Κυβιστήσεις ἀπάνω σὲ πλινθίο, ἅλματα σὲ διάσταση καὶ ὑπερπηδήσεις τοῦ πλινθίου σὲ δυὸ φάσεις: πλάγια ὑπερπήδηση σὲ δυὸ φάσεις, ἀνάβαση καὶ ὑπερπήδηση σὲ βάθος μὲ ὑπερέκταση καὶ λοξὴ ἀνάταση σὲ δυὸ φάσεις.
Διάρκεια 5-10 λεπτά.

5. Ἐνόργανες ἀσκήσεις σὲ πολύζυγα, δοκοὺς χαμηλοὺς ἢ ἀναστραμμένα ἕδρανα, ἤτοι: ἐξαρτήσεις, ἕλξεις ἰσορροπίες, αἰωρήσεις κ.τ.λ. Διάρκεια 8-10 λεπτά.

2. Ἀθλοπαιδιές.

Ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀθλοπαιδιῶν, γυναστικὲς καὶ ὁμαδικὲς παιδαγωγικοῦ χαρακτήρα, ἐθνικὲς καὶ ξένες ἀγωνιστικές, ἤτοι: πετοσφαίριση, καλαθοσφαίριση καὶ χειροσφαίριση· θὰ πρέπει ὅμως νὰ γίνεται τεχνικὴ ἀνάλυση αὐτῶν: τρόποι μεταβιβάσεως, συνδυασμοὶ ἁπλοί, ἑλιγμός. Διάρκεια μέχρι 10 λεπτά.

3. Ἀγωνιστική.

1) Δρόμοι καὶ σκυταλοδρομίες μέχρι 40 μέτρα.

2) Ἅλματα σὲ ὕψος, καθὼς καὶ ἐπάνω ἀπὸ διάφορα ἐμπόδια.

3) Ρίψεις ἐλαστικῆς σφαίρας βάρους μέχρι 200 γραμμάρια.

4) Κολύμβηση (σὲ περιοχὲς ὅπου ὑπάρχει ἡ δυνατότητα).

1. Ἀσκήσεις ἐξοικειώσεως μὲ τὸ νερό.

2. Βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἐλεύθερης κολυμβήσεως καὶ βαθμιαία τῆς ὕπτιας μὲ βοηθητικὰ ἢ χωρὶς βοηθητικὰ ὄργανα (ζώνης φελλοῦ, σανίδας καὶ πλαστικῶν τεμαχίων).

5) Ἑλληνικοὶ χοροί.

Καλαματιανός, Τσάμικος καὶ οἱ τοπικοὶ χοροί.

ΤΑΞΕΙΣ Ε' καὶ ΣΤ'.

1. Παιδαγωγικὴ Γυμναστική.

Ἡ ἡμερήσια γύμναση εἶναι πλήρης καὶ περιλαμβάνει:

1) Γυμναστικὲς ἀσκήσεις ἀπ' ὅλες τὶς κατηγορίες, ἤτοι: Ἀσκήσεις κατὰ τοὺς τρεῖς ἄξονες (προκύψεις, ἐκτάσεις, κάμψεις καὶ περιστροφὲς τοῦ κορμοῦ). Διάρκεια 5-8 λεπτά.

Σημείωση: Πρέπει νὰ δίνεται ἔμφαση στὸ ρυθμὸ καὶ ἰδιαίτερα στὶς ἀσκήσεις τῶν θηλέων.

2) Ἀσκήσεις σὲ γυμναστικὰ στρώματα, ἤτοι: Κυβιστήσεις ἐμπρὸς καὶ σὲ βάθος, ἀνακυβιστήσεις πίσω γιὰ κατακόρυφη ἀναστροφή, κατακόρυφη στήριξη στὰ χέρια καὶ στὸ κεφάλι, κατακόρυφη ἀναστροφὴ-πλάγια κυβίστηση (τροχὸς) πλάγια μὲ μεταβολὴ (RONDAT). Διάρκεια 5-8 λεπτά.

3) Ἐφαρμοσμένα ἅλματα σὲ πλινθίο καὶ μπόκ, ἤτοι: Κυβιστήσεις, ἅλματα σὲ διάσταση, ἐνδιάμεσα ἅλματα, περιστροφικὰ ἅλματα μὲ βοηθούς. Διάρκεια 5-8 λεπτά.

4) Ἐνόργανες ἀσκήσεις σὲ πολύζυγα, δοκοὺς χαμηλοὺς καὶ μονόζυγα χαμηλά, ἤτοι: ἐξαρτήσεις, ἕλξεις, ἰσορροπίες, χειροβαδίσεις σὲ δοκό, αἰωρήσεις, κυβιστήσεις, ἀνακυβιστήσεις μὲ βοηθούς. Διάρκεια 5 λεπτά.

2. Ἀθλοπαιδιές.

Ὅλα τὰ εἴδη γυμναστικῶν καὶ ὁμαδικῶν ἀθλοπαιδιῶν μὲ παιδαγωγικὸ χαρακτήρα, ἐθνικὲς καὶ ξένες καθὼς καὶ οἱ ἀγωνιστικές:
πετοσφαίριση, καλαθοσφαίριση (MINI BASKET BALL), ποδοσφαίριση καὶ χειροσφαίριση. Πρέπει νὰ γίνεται τεχνικὴ ἀνάλυση τῶν τρόπων μεταβιβάσεως, συνδυασμῶν, τακτικῆς, ἐπιθέσεως, ἄμυνας καὶ ἑλιγμῶν.

3. Ἀγωνιστική.

Δρόμοι καὶ σκυταλοδρομίες μὲ ὄργανα (σκυτάλες, σφαῖρες ἐλαστικές).

1. Δρόμος ταχύτητας 50 μ.

2. Σκυταλοδρομίες ὁμαδικὲς κατ' ἀντιζυγία.

3. Ἅλμα σὲ μῆκος καὶ σὲ ὕψος μὲ ἁπλὴ τεχνική.
4. Ρίψη ἐπισκύρου 700 γραμμαρίων καὶ ἐλαστικῆς σφαίρας 200 γραμμαρίων.
4. Κολύμβηση.
(Σὲ περιοχὲς ὅπου ὑπάρχει ἡ δυνατότητα).
1) Διδασκαλία τῆς πρόσθιας καὶ ὕπτιας κολυμβήσεως καὶ τελειοποίηση τῆς ἐλεύθερης.
2) Ἁπλὰ ἅλματα μέσα στὸ νερό.
3) Ἀγωνίσματα : Πρόσθια κολύμβηση 30 μ.
Ὕπτια κολύμβηση 30 μ.
Ἐλεύθερη κολύμβηση 50-100 μ.
5. Ἑλληνικοὶ χοροί.
Καλαματιανός, Τσάμικος καὶ οἱ τοπικοὶ χοροί.

Γενικὲς παρατηρήσεις :

1. Τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως, ποὺ δεσπόζουν στὴν ἡλικία αὐτὴ τῶν μαθητῶν, εὐνοοῦν τὴν ἀποδοτικὴ ἐργασία, τὴ μουσικὴ προσαρμογή, τὶς μεγαλύτερες ἐπιδόσεις καὶ τὴν ἐκμάθηση ἀγωνισμάτων, ποὺ εἶναι συνθετότερα.

2. Κατὰ τὴν σύνταξη τῆς ἡμερήσιας γυμνάσεως λαμβάνονται ὑπόψη ὁρισμένοι σκοποί, ποὺ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς ἀνάγκες τῶν μαθητῶν. Οἱ διάφορες ἀσκήσεις ἀποτελοῦν τὸ μέσο καὶ ὄχι τὸ σκοπὸ τῆς Φυσικῆς Ἀγωγῆς καὶ εἶναι ἀνάλογες πρὸς τὶς σωματικὲς δυνατότητες τῶν μαθητῶν καὶ σύμφωνες πρὸς τὰ διαφέροντα τῆς ἡλικίας τους. Τὸ περιεχόμενο τῆς ἡμερήσιας γυμνάσεως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν προκαθορισμένο σκοπό, συνδυάζει τὴν ἄσκηση μὲ τὴν ἀγωγὴ καὶ τὴν κίνηση μὲ τὴ χαρά.

3. Ἡ κατάλληλη γυμναστικὴ στολὴ εἶναι ἀπαραίτητη, καθὼς καὶ ἡ ἀθλητικὴ φόρμα, κατὰ τὴ χειμερινὴ περίοδο.

4. Κατὰ τὶς βροχερὲς ἡμέρες καὶ ἐφόσον δὲν ὑπάρχει στεγασμένος χῶρος, ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Φυσικῆς Ἀγωγῆς γίνεται στὴν αἴθουσα διδασκαλίας. Κατ' αὐτὴ ἐκτελοῦνται ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὑποδειγματικὰ σωματικὲς ἀσκήσεις, ἀθλοπαιδιές, ἑλληνικοὶ χοροὶ ἢ δίνονται, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητο, ὁδηγίες ὁδικῆς κυκλοφορίας.

Ἡμερήσιες γυμνάσεις.

ΤΑΞΕΙΣ Γ' καὶ Δ'

1η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Ποιὸς φοβᾶται τὸν Ἀράπη ;

Ὁ δάσκαλος ὁρίζει δύο καταφύγια σὲ ἀπόσταση 20-25 μέτρων μεταξύ τους καὶ τοποθετεῖ ὅλους τοὺς μαθητὲς σ' ἕνα καταφύγιο. Ὁ Ἀράπης τοποθετεῖται στὸ μέσον καὶ φωνάζει : Ποιὸς φοβᾶται τὸν Ἀράπη ; ὅλα τὰ παιδιὰ ἀπαντοῦν : Κανένας-καὶ τρέχουν στὸ ἄλλο καταφύγιο.

Ὁ Ἀράπης προσπαθεῖ νὰ ἐγγίσει ὅσο περισσότερα παιδιὰ μπορέσει. Τὰ παιδιὰ ποὺ ἐγγίζει ὁ Ἀράπης πιάνονται δυό-δυὸ καὶ τὸν βοηθοῦν ἐγγίζοντας τὰ παιδιὰ μὲ τὸ ἐλεύθερο χέρι.

Κερδίζει ὁ μαθητὴς ποὺ ἀπομένει τελευταῖος.

Ἀσκήσεις :

1. Αἰώρηση τῶν χεριῶν μέχρι τὴν πρόταση μὲ τὶς παλάμες στραμμένες πρὸς τὸ ἔδαφος.
2. Βαθὺ κάθισμα, δύο ταλαντεύσεις στὰ γόνατα, ἀνόρθωση, ἀνάταση, δύο κρούσεις τῶν παλαμῶν.
3. Διάσταση πρόταση-στροφὴ τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ δεξιά.
4. Πλέξιμο τῶν χεριῶν ἐμπρός-ἄρση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὰ σκέλη-κάμψη καὶ πέρασμα αὐτοῦ ἀνάμεσα στὰ χέρια.
5. Πρηνὴς κατάκλιση-στήριξη τῶν παλαμῶν στὸ ἔδαφος πρὸ τῶν ὤμων-τάση τῶν βραχιόνων ἄρση τοῦ στήθους.
6. Βατραχοειδὴς ἀναπήδηση.
7. Ἁπλὴ κυβίστηση.
8. Ὑπερπήδηση ἐμποδίου μὲ χαμηλὸ ὕψος.
9. Καροτσάκια ἀνὰ ζεύγη.
10. Ἁπλὴ ἐξάρτηση ἀπὸ μονόζυγο-καταπήδηση.
11. Σκυταλοδρομία σὲ ὁμάδες κατ' ἀντιζυγία.
12. Ἅλμα σὲ μῆκος χωρὶς τεχνική.
13. Παιγνίδι : Μία σφαίρα σὲ κάθε στοῖχο. Ὁ πρῶτος μαθητὴς κάθε στοίχου μπαίνει ἀντιμέτωπος στοὺς ἄλλους, δίνοντας καὶ παίρνοντας τὴ σφαίρα. Ὁ μαθητὴς ποὺ τὴ δίνει κάθεται ὀκλαδόν.
Κερδίζει ὁ στοῖχος ποὺ θὰ τελειώσει πρῶτος.
14. Καλαματιανὸς χορός. Σύνταξη-Λύση τῶν ζυγῶν.

2η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Ὁ κυνηγός.

Ἕνας μαθητὴς κρατώντας τὴ σφαίρα, προσπαθεῖ μ' αὐτὴ νὰ χτυπήσει τοὺς ὑπόλοιπους συμμαθητές του, ἐνῶ κινεῖται μέσα σὲ καθορισμένο χῶρο. Οἱ μαθητὲς ποὺ χτυπιοῦνται γίνονται κυνηγοί.

1. Αἰώρηση τῶν χεριῶν μέχρι τὴν πρόταση 1, κάτω καὶ πίσω 2.
2. Αἰώρηση μέχρι τὴν ἀνάταση μὲ σύγχρονη ἀναπήδηση 3-σὲ θέση 4.
2. Αἰώρηση τοῦ σκέλους μπρὸς-πίσω μὲ ἀντίθετη αἰώρηση τῶν χεριῶν σὲ ἁρμονικὴ ἀντίθεση (ὅπως βαδίζουμε). Ἐκβολὴ τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ πίσω στὰ δάχτυλα, ἡμιπρόταση τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ.
3. Βαθὺ κάθισμα, 2 ταλαντεύσεις στὰ γόνατα 1-2, τάση τῶν γονάτων, δίπλωση 3-4. Ἐπανάληψη τοῦ 1,2 ἀνόρθωση, πλέξη τῶν χεριῶν πίσω, ἔκταση τοῦ κορμοῦ 3,4.
4. Διάσταση-κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιὰ 1-2, δύο κάμψεις ἀριστερὰ 3-4. Τὸ ἴδιο ἀντίθετα.
5. Γονάτιση, στήριξη τῶν χεριῶν μπροστὰ-στροφὴ τοῦ κορμοῦ καὶ τοῦ κεφαλιοῦ, αἰώρηση τοῦ ὁμώνυμου χεριοῦ στὴν ἡμιέκταση 1-σὲ θέση 2. Τὸ ἴδιο ἀντίθετα 1-2.
6. Ἑδραία θέση-δίπλωση ταλάντευση 1-2, κρούση τῶν παλαμῶν πίσω καὶ στὴν ἀνάταση 3-4.
7. Κυβίστηση-κατακόρυφη στήριξη στὸν αὐχένα μὲ στήριξη τῶν χεριῶν στὴ μέση-ἀνόρθωση μὲ κάμψη τῶν γονάτων χωρὶς νὰ ἀγγίξουν τὸ ἔδαφος.
8. Ποιὸς θὰ ἀγγίξει ἀντικείμενο ποὺ βρίσκεται ψηλὰ μὲ φόρα ἢ χωρὶς φόρα (κλάδος, δέντρο, μαντῆλι κ.τ.λ.).
9. Ἐγκάρσια ἐξάρτηση μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ σκέλη-μετατόπιση πρὸς τὰ πίσω μὲ ἐναλλαγὴ χεριῶν καὶ σκελῶν.
10. Δρόμος 40 μ.
11. Παιγνίδι : Ἱπποδρόμιο.

Ὅλοι οἱ μαθητὲς σὲ κύκλο ἀνὰ ἕξι. Ὁ δάσκαλος φωνάζει ἕναν ἀριθμὸ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ τρέχουν γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο. Νικητὴς εἶναι ὅποιος φτάσει πρῶτος στὴ θέση του.
12. Ἁπλὸς τοπικὸς ἑλληνικὸς χορός.
Σύνταξη-Λύση τῶν ζυγῶν.

3η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Ἡ κορδέλα.

Ὅλοι οἱ μαθητὲς φέρνουν κορδέλες, ποὺ κρέμονται στὸ πίσω μέρος τῆς ζώνης. Ἐνῶ βρίσκονται σὲ ἀραίωση, μὲ τὸ παράγγελμα τοῦ δασκάλου, ἀρχίζουν νὰ τρέχουν μέσα σὲ προκαθορισμένο χῶρο, προσπαθώντας νὰ διαφυλάξουν τὴν κορδέλα τους καὶ νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς συμμαθητές τους ὅσες μπορέσουν. Ἐκεῖνος ποὺ συγκεντρώνει περισσότερες κορδέλες ἀνακηρύσσεται νικητής.

1. Αἰώρηση τῶν χεριῶν μέχρι τὴ λοξὴ ἀνάταση 1, κάτω καὶ χιασμὸς τῶν χεριῶν μπροστά.
2. Τὸ ἴδιο 3-4.
2. Ἡ ἴδια ἄσκηση μὲ ἀκροστασία 1-4.
3. Βαθὺ κάθισμα μὲ γόνατα ἑνωμένα, κρούση τῶν παλαμῶν στὸ ἔδαφος 1, ἀνόρθωση τὰ χέρια σὲ στεφάνη πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι 2. Τὸ ἴδιο 3,4.
4. Διάσταση-κρούση τῶν μηρῶν μὲ τὰ χέρια 1, κρούση τῶν ἀστραγάλων μὲ δίπλωση 2-4, ἀπὸ ἐκεῖ κρούση τῶν μηρῶν 3, στὴν ἀνόρθωση.
5. Διάσταση-κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ μὲ κρούση τοῦ ὁμώνυμου χεριοῦ στὸ γόνατο 1,2, τὸ ἴδιο δεξιὰ 3,4.

6. Διάσταση-πρόπτυξη-στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιὰ μὲ ἡμιέκταση 1,2,3,4.
7. Ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους μπροστὰ μὲ κάμψη (τσαγκάρης) δύο κρούσεις στὸ γόνατο. Τὸ ἴδιο μὲ ἄρση τοῦ δεξιοῦ 1.2.
8. Τρέξιμο 40 μ. (συναγωνισμός).
9. Πάσες μὲ τὴν μπάλα.
10. Χορὸς τράτα.

4η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Κότα, ἀλεπού, κοτόπουλο.

Ὁ ψηλότερος μαθητὴς μπαίνει πρῶτος, οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦν μὲ λαβὴ ἀπὸ τὴν μέση. Ἕνας μαθητὴς κάνει τὴν ἀλεπού ποὺ τρέχει νὰ πιάσει τὸν τελευταῖο τῆς φάλαγγας ἐνῶ ὁ πρῶτος μὲ ἐλιγμοὺς ἐμποδίζει τὴν ἀλεπού νὰ πιάσει τὸ κοτόπουλο. Τὰ κοτόπουλα ἀκολουθοῦν τοὺς ἐλιγμοὺς τοῦ πρώτου.

1. Δυὸ ἀναπηδήσεις ἀπὸ τὴ θέση τῆς προσοχῆς δυὸ ἀπὸ τὴ θέση τῆς διαστάσεως 1,2,3,4.
2. Βαθὺ κάθισμα, δυὸ ταλαντεύσεις στὰ γόνατα 1.2-ἀνόρθωση-διάσταση-αἰώρηση τῶν χεριῶν πίσω μὲ ταλαντεύσεις.
3. Διάσταση-βαθιὰ ἐπίκυψη, δυὸ ταλαντεύσεις 1,2 ἀνόρθωση, διάσταση ἀπὸ τὴν ἔκταση μὲ ταλαντεύσεις 3.4.
4. Διάσταση-μεσολαβή, στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἐναλλακτικὰ ἀριστερὰ-δεξιὰ μὲ ὁμώνυμη ἡμιέκταση.
5. Διάσταση-θέση τῶν χεριῶν πλεγμένων πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι. Κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιά.
6. Ἑδραία θέση-στήριξη τῶν χεριῶν στὸ ἔδαφος-γόνατα μπροστὰ ἀπὸ τὸ στῆθος. Ἄρση τῆς λεκάνης σὲ σχῆμα Π.
7. Ἀπὸ τὴν ἑδραία θέση στροφὴ στὴ γονάτιση-μὲ στήριξη στὰ χέρια. Κάθισμα στὶς φτέρνες τρεῖς ταλαντεύσεις, μὲ τὸ 4 σὲ τετραποδικὴ θέση.
8. Σκυταλοδρομία σὲ ἀντιστοιχία.
9. Ἅλμα σὲ ὕψος χωρὶς τεχνικὴ (πέρασμα).
10. Παιγνίδι. Ἡ σημαία. Οἱ δυὸ ζυγοὶ τοποθετοῦνται ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο σὲ ἀπόσταση 40 μ. καὶ ἀριθμοῦνται. Ὁ δάσκαλος φωνάζει ἕναν ἀριθμὸ καὶ οἱ μαθητὲς ποὺ τὸν ἔχουν τρέχουν νὰ πάρουν τὴ σημαία, ποὺ εἶναι στὴ μέση τῆς ἀποστάσεως.

5η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Τὰ ἀγάλματα. Οἱ μαθητὲς βρίσκονται σὲ ἀπόσταση 20 μ. ἀπὸ τὸ δάσκαλο ποὺ ἔχει στραμμένα τὰ νῶτα του πρὸς τοὺς μαθητές. Μὲ τὸ παράγγελμά του ἀρχίζουν ὅλοι οἱ μαθητὲς νὰ τρέχουν πρὸς τὸ μέρος του. Ξαφνικὰ ὁ δάσκαλος ἀλλάζει μέτωπο, δίνοντας τὸ παράγγελμα «ἄλτ». Οἱ μαθητὲς ἀκινητοποιοῦνται σὲ ἀγάλματα. Ὅσοι μετακινοῦνται χάνουν.

1. Ἀναπηδήσεις ἀπὸ τὴ θέση τῆς μεσολαβῆς μὲ τὰ δυὸ πόδια.
2. Πρόταση 1, βαθὺ κάθισμα, στήριξη τῶν δακτύλων στὸ ἔδαφος 2, τάση γονάτων, πρόταση 3-τὰ χέρια κάτω 4.
3. Διάσταση-μεσολαβή, στροφὴ κορμοῦ ἀριστερὰ-ὁμώνυμη ἡμιέκταση, τὸ ἴδιο δεξιά.
4. Κάμψεις τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιὰ ἀπὸ τὴ θέση τῆς διαστάσεως.
5. Γονάτιση-στήριξη στὰ χέρια, στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιὰ μὲ ὁμώνυμη ἡμιέκταση.
6. Ἀπὸ τὴν προηγούμενη θέση ἄρση τῆς λεκάνης μὲ τάση τῶν σκελῶν.
7. Πρηνὴς κατάκληση, ἔκταση, οἱ παλάμες στὸ ἔδαφος-κρούση τῶν παλαμῶν στὴν ἀνάταση τρεῖς φορές, στὴν ἀρχικὴ θέση 4.
8. Ἀπὸ τὸ βαθὺ κάθισμα ἅλματα πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ σκέλη (κουνελάκια).
9. Σκυταλοδρομία σὲ ἀντιζυγία 30 μ.
10. Ἅλμα σὲ βάθος (ἐφαλτήριο-στρῶμα).

Παιγνίδι : Ὁ λύκος καὶ τὸ ἀρνί.

Σύνταξη-Λύση τῶν ζυγῶν.

6η Ἡμερήσια γύμναση.

Παιγνίδι : Κυνηγητὸ μὲ διακοπή. Τὸ κυνηγητὸ αὐτὸ εἶναι ὅπως τὸ ἁπλὸ κυνηγητό, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ὁ κυνηγὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κυνηγήσει τὸ μαθητή, ποὺ πέρασε ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸ μαθητὴ ποὺ κυνηγοῦσε. Ὁ μαθητὴς ποὺ πιάνεται παίρνει τὴ θέση τοῦ κυνηγοῦ.

1. Ἀκροστασία, πρόταση σὲ συνέχεια-ἀποκατάσταση.
2. Ἀκροστασία, ἔκταση σὲ συνέχεια-ἀποκατάσταση.
3. Πρόταση-ἔκταση -πρόταση κάτω.
4. Βαθὺ κάθισμα θέση τῶν δακτύλων στὸ ἔδαφος-ἀνέλιξη (τάση τῶν γονάτων-ἀνόρθωση μὲ βραδὺ ρυθμό).
5. Διάσταση μεσολαβή-κάμψεις τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιά.
6. Ἑδραία θέση κάμψη καὶ λαβὴ τῶν γονάτων-στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ δεξιὰ μὲ ὁμώνυμη ἡμιέκταση.
7. Ὕπτια κατάκλιση-ποδήλατο.
8. Ἀπὸ τὴν ὕπτια κατάκλιση-ἄρση τῶν σκελῶν σὲ θέση κάμψεως-λαβή τους μὲ τὰ χέρια (σὲ συνέχεια).
9. Κουτσὸ κατὰ ζεύγη (ὁ ἕνας ἀκίνητος, ὁ ἄλλος περιστρέφεται κουτσαίνοντας).
10. Παιγνίδι : Κατὰ στοίχους σφαίρα κάτω ἀπὸ τὰ σκέλη.
11. Δρόμος 40 μέτρων.

Σύνταξη-Λύση ζυγῶν.

7η Ἡμερήσια γύμναση.

1. Παιγνίδι : Σκυταλοδρομία κατὰ ζεύγη. Σὲ ἀπόσταση 5 μ. ἀπὸ κάθε ὁμάδα, ποὺ εἶναι συνταγμένη σὲ φάλαγγα κατὰ μαθητή, τοποθετεῖται ἕνας ὀρθοστάτης ἢ κάποιο ἄλλο ἀντικείμενο. Ὁ πρῶτος μαθητὴς ἀπὸ κάθε ὁμάδα (στοῖχο) ξεκινᾶ μὲ τὸ σύνθημα τοῦ δασκάλου, κάνει ἕναν κύκλο γύρω ἀπὸ τὸν ὀρθοστάση καὶ ὅταν φθάσει στὸ σημεῖο τῆς ἐκκινήσεως, πιάνει τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ χέρι καὶ πιασμένοι χέρι-χέρι ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἴδια διαδρομή. Ὅταν φθάσουν στὸ ὕψος τῆς ὁμάδας τους ἀφήνει ὁ α' τὸν β' στὴ θέση του καὶ πηγαίνει τελευταῖος. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται γιὰ ὅλους τοὺς μαθητὲς κάθε ὁμάδας-μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, ποὺ θὰ κάνει τὴ διαδρομὴ μόνος του.

Νικήτρια ἀνακηρύσσεται ἡ ὁμάδα ποὺ θὰ τελειώσει πρώτη.

2. Πρόταση 1-τὰ χέρια κάτω καὶ πίσω 2-ἀκροστασία, ἀνάταση 3-ἀποκατάσταση 4.
3. Λαβὴ τῶν χεριῶν πίσω-διαστάσεις σὲ συνέχεια.
4. Διάσταση-ἔκταση σὲ συνέχεια.
5. Διάσταση-λαβὴ τῶν χεριῶν πίσω-στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιά.
6. Ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἀφετηρία-κάμψη τοῦ κορμοῦ ἐμπρὸς-ἀνόρθωση, ἔκταση τοῦ κορμοῦ πίσω.
7. Κατὰ ζεύγη, ἕνας στὴν τετραποδικὴ θέση, ὁ ἄλλος τὸν ὑπερπηδᾶ. Ἐναλλαγὴ ἀντιθέτως.
8. Κυβίστηση ἐμπρὸς (τούμπα).
9. Ἅλμα σὲ μῆκος μὲ ἁπλὸ τρόπο.
10. Τοπικὸς χορός.
11. Παιγνίδι : Τὸ μαντηλάκι.

8η Ἡμερήσια γύμναση.

1. Παιγνίδι : Τὸ κομμένο φίδι. Οἱ ὁμάδες εἶναι σὲ φάλαγγα κατὰ μαθητὴ πιασμένοι ἀπὸ τοὺς ὤμους. Κάθε ὁμάδα προσπαθεῖ νὰ κόψει τὴν οὐρὰ τῶν ἀντίπαλων ὁμάδων, ἀφοῦ προφυλάσσει ταυτόχρονα τὴ δική της. Κερδίζει ἡ ὁμάδα ποὺ θὰ μείνει μὲ περισσότερους μαθητές.
2. Ἔκταση 1, κάτω τὰ χέρια 2, -ἀνάταση μὲ κρούση τῶν παλαμῶν 3 - τὰ χέρια κάτω 4.

3. Διάσταση έκταση σε συνέχεια.

4. Διάσταση - κυκλική περιφορά και των δύο χεριών μπροστά από το στήθος.

5. Διάσταση -ανάκαμψη - στροφές του κορμού αριστερά-δεξιά.

6. Διάσταση - ανάκαμψη - κάμψεις του κορμού αριστερά δεξιά.

7 'Ημιπρηνής θέση - εναλλαγή των σκελών

8. Γονάτιση - στήριξη των χεριών - άρσεις των σκελών εναλλακτικά πίσω τεντωμένων.

9. Θέση των χεριών τεντωμένων στο έδαφος (κεφάλι εμπρός), λάκτισμα προς τα άνω με ψαλιδισμό (προετοιμασία γιά κατακόρυφη αναστροφή).

10. Άλμα σε ύψος με απλό τρόπο.

11. Παιγνίδι : Βαρελάκι ή σκαμνάκια.

12. Δρόμος 30 μ. με πέρασμα (υπερπήδηση) ενός εμποδίου (σχοινιού).

Σύνταξη - Λύση ζυγών

9η 'Ημερήσια γύμναση.

1. Παιγνίδι : Κυνήγι πουλιών. Στή ράχη κάθε μαθητή καρφιτσώνεται ένα χαρτάκι με το όνομα ενός πουλιού. Με το παράγγελμα του δασκάλου κάθε μαθητής προσπαθεί νά διαβάσει τα χαρτάκια των άλλων, ενώ φυλάγει ταυτόχρονα στή ράχη του το χαρτάκι. 'Εκείνος πού θα διαβάσει τα περισσότερα είναι ο νικητής.

2. 'Επιτόπιες αναπηδήσεις με τα δύο σκέλη και σε συνέχεια με το αριστερό - δεξιό.

3. Πρόταση - τρεϊς κρούσεις των παλαμών 1,2,3 έκταση 4.

4. Πρόταση - πρόπτυξη 1 - έκταση του κορμού 2 - πρόταση 3, τα χέρια κάτω 4.

5. Διάσταση - δίπλωση, δύο κρούσεις των παλαμών κοντά στο έδαφος - ανόρθωση - ανάταση (τα χέρια από τα πλάγια) δύο κρούσεις των παλαμών.

6. Διάσταση, θέση των χεριών πλεγμένων πάνω στο κεφάλι - κάμψεις του κορμού αριστερά - δεξιά.

7. 'Από την προηγούμενη αφετηρία στροφές του κορμού αριστερά - δεξιά.

8. Πρηνής κατάκλιση - λαβή των άκρων των ποδιών (στυπόχαρτο) άρση του στήθους. 'Εδραία θέση - δίπλωση.

9. Πλάγια βήματα αριστερά - δεξιά με σύγχρονη έκταση των χεριών.

10. Σκυταλοδρομία σε αντιζυγία 30μ.

11. Δρόμος κατά ζεύγη με μεταφορά συμμαθητή επάνω στή ράχη.

Ρίψη λαστιχένιας μπάλας.

12. Ρίψη λαστιχένιας μπάλας.

Σύνταξη - Λύση ζυγών.

10η 'Ημερήσια γύμναση.

1. Παιγνίδι : Τα αγαλματάκια (έχει περιγραφεί).

2. 'Επιτόπιες αναπηδήσεις με τα δύο σκέλη και εμπρός - πίσω.

3. Διάσταση - ανάταση κρούση των παλαμών 1, αποκατάσταση, κρούση των παλαμών πίσω 2.

4. 'Ημιανάταση -ταλαντεύσεις των χεριών πίσω, το ένα χέρι από την ανάταση, το άλλο από την προσοχή και έπειτα εναλλαγή.

5. 'Εκβολή του σκέλους πίσω στηριζόμενο στα δάκτυλα - ανάταση με λαβή των χεριών και έκταση του κορμού.

6. Διάσταση - σύμπτυξη - περιφορά των αγκώνων κυκλικά (από μπροστά και από πίσω).

7. Διάσταση - στροφές του κορμού αριστερά - δεξιά - με ομώνυμη αιώρηση των χεριών και με ετερώνυμη ακροστασία.

8. Κατακόρυφη ισορροπία με στήριξη των χεριών και του κεφαλιού (τριγωνική).

9. Κυβιστήσεις εμπρός επάνω σε στρώματα ή σε χόρτο.

10. 'Εδραία θέση, στήριξη των χεριών - άρση της λεκάνης.

11. Παιγνίδι : Κατά στοίχους διάσταση - μεταφορά της σφαίρας επάνω από το κεφάλι του πρώτου προς τον τελευταίο.

12. Δρόμος συναγωνιστικός 40 μ.

Ε' και ΣΤ' ΤΑΞΕΙΣ

1η 'Ημερήσια γύμναση ('Αρρένων).

1. Σύνταξη σε τριάδες, βάδιση, κλίσεις.

2. Παιγνίδι : Κεφαλή και ουρά. 'Αραίωση κατά στοίχους και με το παράγγελμα «κεφαλή», οι πρώτοι παραμένουν ακίνητοι, ενώ όλοι οι υπόλοιποι μαθητές τρέχουν γύρω από τους πρώτους και επανέρχονται στη θέση τους. Με το παράγγελμα ουρά, γίνεται το αντίθετο, δηλαδή παραμένουν ακίνητοι οι τελευταίοι μαθητές.

3. Δυό αναπηδήσεις, στον τρίτο χρόνο διάσταση έκταση 1-4.

4. Κάθισμα βαθύ, δύο ταλαντεύσεις στα γόνατα, χέρια στο έδαφος (πλάγια) 1-2 τάση των γονάτων, δύο διπλώσεις με τα χέρια εμπρός 3-4 ανόρθωση ανάταση, δύο τάσεις των χεριών προς τα πίσω 5-6.

5. Διάσταση πλέξη των χεριών πίσω - δίπλωση - ταλαντεύσεις του κορμού εμπρός 1-2, ανόρθωση έκταση του κορμού πίσω 3-4.

6. Διάσταση έκταση - αιώρηση των χεριών μέχρι τη νπρόταση αφού περάσουν από κάτω 1, συνέχεια κάτω, έκταση με κατάληξη στην ανάκαμψη 2- δύο κάμψεις του κορμού αριστερά 3-4. Το ίδιο από την αρχή γιά νά ακολουθήσουν δύο κάμψεις του κορμού δεξιά.

7. Το δεξί χέρι πίσω από τη μέση - αιώρηση του αριστερού στην πρόταση 1 - ημιέκταση με ομώνυμη στροφή του κορμού 2, επαναφορά εμπρός 3 κάτω το χέρι 4. 'Επανάληψη κατά βούληση. 'Εναλλαγή των χεριών, το ίδιο με το αριστερό χέρι.

8. 'Εδραία θέση, κάμψη των σκελών, άρση της λεκάνης 1 - κάτω 2 - τάση του αριστερού σκέλους 1 - κάτω δύο - του δεξιού 1 - κάτω 2 - άρση και των δύο σκελών 1-2.

9. 'Οκλαδόν σύμπτυξη - στροφή και δίπλωση αριστερά, το δεξί αυτί επάνω στο αριστερό γόνατο 1 ανόρθωση στή θέση του οκλαδόν 2 - το ίδιο αντίθετα 3 - ανόρθωση όπως προηγουμένως 4 - όρθιοι χωρίς χρήση των χεριών.

10. 'Εδραία θέση - κάμψη των γονάτων, λαβή των άκρων, κύλισμα πίσω, ανόρθωση (βάρκα).

11. 'Ανά ζεύγη ο ένας ανυψώνει τον άλλο στην ημικατακόρυφη αναστροφή.

12. Τρεϊς αναπηδήσεις επί τόπου, κάθισμα 1-4.

13. Όργανα : Πλινθίο - στρώμα κατά πλάτος : α) Διπλό πάτημα στο έδαφος ανάβαση στο πλινθίο στο βαθύ κάθισμα και από εκεί κυβίστηση. Σε συνέχεια απλή διαπέραση του στρώματος με το ένα σκέλος εμπρός και τα χέρια σε έκταση.

β) Πλινθίο, στρώμα κατά μήκος.

'Η ίδια ανάβαση στο πλινθίο, στήριξη των χεριών εμπρός υπερπήδηση σε διάσταση κυβίστηση επάνω στο στρώμα.

14. Δρόμος 50 μ. άλμα σε ύψος με απλή τεχνική. Σκυταλοδρομία ομαδική κατ' αντιζυγία.

Σύνταξη - Λύση των ζυγών.

2η Ἡμερήσια γύμναση (Ἀρρένων).

1. Σύνταξη σὲ τριάδες - βάδισμα.

2. Παιγνίδι : Δρομικὸ παιγνίδι κατὰ στοίχους. Μὲ τὸ παράγγελμα τοῦ δασκάλου οἱ πρῶτοι μαθητὲς τοῦ στοίχου τρέχουν ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ γύρω ἀπὸ τὸν στοῖχον τους καὶ ὅταν ξανάρθουν στὴ θέση τους, ἐκκινοῦν οἱ δεύτεροι κ.ο.κ. μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου μαθητὴ κάθε στοίχου. Νικητὴς ἀνακηρύσσεται ὁ στοῖχος ποὺ θὰ τελειώσει πρῶτος.

3. Ἀπὸ τὴν στάση τῆς προσοχῆς - ἔκταση - χιασμὸς τῶν χεριῶν μπροστὰ ἀπὸ τὸ στῆθος στὴν ἔκταση μὲ ταλαντεύσεις, 2 ἡ ἴδια ἄσκηση μὲ ἐλαφρὴ κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 3-4. Τέσσερις φορὲς τὴν πρώτη καὶ τέσσερις τὴ δεύτερη ἄσκηση.

4. Πρόταση - ἔκταση μὲ αἰώρηση ἀπὸ τὰ κάτω 1-2, αἰώρηση τῶν χεριῶν μὲ ταλαντεύσεις κάτω - ἐμπρὸς - ἄνω καὶ πλάγια μὲ ἀναπήδηση στὴ διάσταση 3-4. Ἡ ἴδια ἄσκηση μὲ περιφορὰ τῶν χεριῶν κάτω - ἐμπρὸς - κάτω πλάγια 1-2 καὶ κάτω ἐμπρὸς - ἄνω - πλάγια καὶ κάτω καὶ μὲ ἀναπήδηση στὴν στάση τῆς προσοχῆς 3-4.

5. Ἀκροστασία-πρόταση οἱ παλάμες στραμμένες πρὸς τὸ ἔδαφος 1-κάμψεις καὶ τάσεις τῶν γονάτων μὲ ταλαντεύσεις, τὰ χέρια πίσω 2 - μὲ ταλαντεύσεις ἀνόρθωση, τὰ χέρια ἐμπρὸς 3 - τὰ χέρια πίσω 4.

6. Διάσταση-δίπλωση τρεῖς ταλαντεύσεις 1-2-3 καὶ στὸν 4ο χρόνο λαβὴ τῶν γονάτων ὁριζόντια πρόκυψη.

7. Διάσταση-στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ-δεξιὰ μὲ ὁμώνυμη αἰώρηση τῶν χεριῶν καὶ μὲ ἑτερώνυμη ἡμιακροστασία 1-2.

8. Διάσταση-ἡμιανάκαμψη τοῦ ἀριστεροῦ-θέση τοῦ ἀριστεροῦ πίσω ἀπὸ τὴν μέση-διπλὴ κάμψη μὲ ταλαντεύσεις ἀριστερὰ 1-2, ἀνόρθωση ἔκταση, οἱ παλάμες στραμμένες πρὸς τὰ ἄνω, διπλὴ διάσταση τοῦ κορμοῦ 3-4. Τὸ ἴδιο ἀντίθετα 1,2,3,4.

9. Τρεῖς ἐπιτόπιες ἀναπηδήσεις στὸν 4ο χρόνο κάθισμα βαθύ.

10. Γονάτιση - στήριξη στὰ τέσσερα - ἀπ' ἐκεῖ ἄρση τοῦ σκέλους πίσω τεντωμένου, ἑτερώνυμη ἡμιανάταση 1, σὲ θέση 2. Τὸ ἴδιο ἀντίθετα 1,2.

11. Αἰώρηση τοῦ σκέλους τεντωμένου ἐμπρὸς καὶ ἄνω-καὶ πίσω τῶν χεριῶν μὲ ἁρμονικὴ ἀντίθεση. (Ἀριστερὸ πόδι-δεξὶ χέρι).

Τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

12. Ἅλμα σὲ μῆκος, ἁπλὴ τεχνική.

13. Χορὸς Καλαματιανός.

14. Σφαιροπόλεμος (κατάσκοποι).

15. Σύνταξη - Λύση ζυγῶν.

3η Ἡμερήσια γύμναση (Ἀρρένων).

1. Σύνταξη κατὰ τριάδες - βάδισμα - τροχάδην.

2. Λύση ζυγῶν - τρέξιμο 20-30 μ. Ἀνασύνταξη.

3. Διάσταση ἔκταση - κάμψη τῶν γονάτων ἐναλλακτικὰ (κυματισμός).

4. Πρόταση 1-ταλάντευση στὰ γόνατα μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν κάτω καὶ πίσω - τάση τῶν γονάτων πρόταση 3-περιφορὰ τῶν χεριῶν ἀπὸ τοὺς ὤμους κυκλικὰ 4.

5. Διάσταση ἔκταση - κάμψη τῶν γονάτων ἐναλλακτικὰ (κυματισμός).

6. Διάσταση-ἔκταση-χιασμὸς τῶν χεριῶν μπροστὰ ἀπὸ τὸ στῆθος μὲ ταλαντεύσεις 1-2. Ἐπίκυψη ταλάντευση μὲ χιασμὸ τῶν χεριῶν ἀνόρθωση 3-4.

7. Διάσταση - στροφὴ τοῦ κορμοῦ ἀριστερά, θέση τῶν χεριῶν στὸ ἔδαφος - τρεῖς ταλαντεύσεις, στὸν 4ο χρόνο ἀνόρθωση στὴ διάσταση, τὸ ἴδιο δεξιά.

8. Ὕπτια κατάκλιση, ποδήλατο.

9. Κατακόρυφη ἰσορροπία μὲ στήριξη τῶν χεριῶν καὶ τοῦ κεφαλιοῦ στὸ ἔδαφος (σὲ σχῆμα τριγώνου χέρια κεφάλι) μὲ βοηθό.

10. Ἀναλάκτιση - ἄρση τῶν σκελῶν ἐναλλακτικὰ κρούση τοῦ προταμένου χεριοῦ προχωρητικά.

11. Ρίψη ἐλαστικῆς σφαίρας.

12. Χορὸς κλέφτικος (Τσάμικος).

13. Ἄσκηση στὴν πάσα τοῦ μπάσκετ μὲ δύο χτυπήματα τῆς μπάλας στὸ ἔδαφος.

14. Σύνταξη - Λύση τῶν ζυγῶν.

4η Ἡμερήσια γύμναση (Ἀρρένων).

Παιγνίδι : Τὰ κοκοράκια : Κατὰ ζεύγη μὲ τὰ χέρια δεμένα πίσω οἱ μαθητὲς ὠθοῦν μὲ τοὺς ὤμους ἐνῶ στηρίζονται στὸ ἕνα πόδι μέχρις ὅτου ἕνας πατήσει καὶ στὰ δύο πόδια.

1. Περιφορὰ τῶν χεριῶν κυκλικὰ ἀπὸ ἐμπρὸς καὶ ἀπὸ πίσω.

2. Ἔκταση - κάμψη τῶν γονάτων ταλαντευτικὰ μὲ χιασμὸ τῶν χεριῶν ἐμπρὸς καὶ ἐπαναφορὰ στὴν ἔκταση σὲ συνέχεια.

3. Προβολὴ ἀριστερὰ - δεξιὰ μὲ ἔκταση τρεῖς ταλαντεύσεις μὲ τὸ 4 στὴν προσοχή.

4. Διάσταση - ἐπίκυψη, ταλάντευση τοῦ κορμοῦ 1-2. Δίπλωση ταλάντευση τοῦ κορμοῦ 3,4 ἀνόρθωση διάσταση ἀπὸ τὴν ἔκταση 5,6.

5. Διάσταση ἡμιανάκαμψη τοῦ ἀριστεροῦ, ἡμιμεσολαβὴ τοῦ δεξιοῦ -δύο κάμψεις δεξιά, τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

6. Διάσταση - ἔκταση στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ - δεξιὰ μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν στὸ ὕψος τῆς ἐκτάσεως καὶ ἑτερώνυμη ἡμιακροστασία.

7. Βαθὺ κάθισμα θέση τῶν παλαμῶν στὸ ἔδαφος 1 -ἐκλάκτιση 2-ἀπαγωγὴ 3-προσαγωγὴ 4-συσπείρωση 5-ἀνόρθωση 6.

8. Πρηνὴς κατάκλιση-λαβὴ τῶν ἄκρων τῶν ποδιῶν-ἔκταση κορμοῦ (στυπόχαρτο).

9. Ἁπλὲς κυβιστήσεις ἐμπρὸς (τούμπα).

10. Σκυταλοδρομία 40 × 50 μ. κατ' ἀντιζυγία.

11. Τοπικὸς χορός.

12. Προπόνηση στὴν καλαθιὰ (σοὺτ τοῦ μπάσκετ).

13. Ἅλμα σὲ ὕψος.

14. Σύνταξη - Λύση ζυγῶν.

1η Ἡμερήσια γύμναση (Θηλέων).

1. Σύνταξη σὲ φάλαγγα κατὰ τριάδες-βάδισμα κλίσεις.

2. Σχηματισμὸς κύκλου : α) ποικιλία βαδίσεων, σὲ ὁλόκληρο τὸ πέλμα, στὰ δάχτυλα καὶ συνδυασμὸ αὐτῶν, β) τροχάδην ἐμπρός, ἐπὶ τόπου καὶ συνδυασμὸς αὐτῶν.

Ἀραίωση σὲ παράταξη.

3. Ἔκταση - αἰώρηση τῶν χεριῶν, σὲ κύκλο - κάτω χιαστί, ἀνάταση-ἔκταση-κάτω χιαστὶ 2, τὸ ἴδιο σὲ ἀντίθετη φορά-ἀπὸ τὰ κάτω ἔκταση - ἀνάταση-χιαστὶ-ἀνάταση-ἔκταση 1-κάτω χιαστὶ 2, τὸ ἴδιο μὲ κάμψη τῶν γονάτων.

4. Προσοχή. Πρόταση - συσπείρωση μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν κάτω καὶ πίσω μὲ σύγχρονη κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 1-ἀνόρθωση μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν ἐμπρὸς καὶ μὲ σύγχρονη κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 2-στροφὴ τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ μὲ αἰώρηση τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ κάτω καὶ πίσω 3, ἐπαναφορὰ στὴν πρόταση ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο 4, ἐπανάληψη τῆς ἀσκήσεως μὲ στροφὴ τοῦ κορμοῦ δεξιὰ 5-8.

5. Διάσταση ἔκταση - κάμψη τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους δίπλωση ἀριστερὰ μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν χιαστὶ 1- ταλάντευση ἀνόρθωση τάση τοῦ σκέλους ἔκταση 2 - κρούση τῶν παλαμῶν πρὸ τοῦ στήθους ἀνάταση ἔκταση 3, τὸ ἴδιο δεξιὰ 4-6.

6. Προσοχή, λαβή τῶν χεριῶν πίσω πλεγμένων 1-οριζόντια πρόκυψη 2-χαλάρωση ἀνόρθωση 3-4.

7. Γονάτιση τάση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους πλάγια, τὰ χέρια πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι-τρεῖς πλάγιες κάμψεις τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ 1-3, ἐπαναφορὰ στὴν ἀφετηρία 4, τὸ ἴδιο ἀντίθετα 5-8.

8. Γονάτιση, στήριξη τῶν χεριῶν μπροστὰ στὸ ἔδαφος τάση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους πίσω μὲ σύγχρονη ἔκταση τῆς κεφαλῆς πίσω 1, κάμψη τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους καὶ τῆς κεφαλῆς ἐμπρὸς - τὸ μέτωπο στὸ γόνατο 2, τὸ ἴδιο σὲ συνέχεια. Ἡ ἄσκηση ἐπαναλαμβάνεται μὲ τὸ δεξὶ σκέλος.

9. Ἑδραία θέση - κάμψη τῶν γονάτων λαβὴ τῶν χεριῶν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα-τέσσερις κρούσεις τῶν δακτύλων τῶν σκελῶν στὸ ἔδαφος 1-4, ὕπτια κατάκλιση- ἄρση τῶν σκελῶν σὲ κάμψη 5-6, ἐλαφρὰ στὴν ἀφετηρία 7-8.

10. Ἀνὰ ζεύγη ἀντιμέτωποι, λαβὴ τῶν χεριῶν ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους μὲ κάμψη πίσω τῆς μιᾶς ἰσορροπία 1-ἐπαναφορὰ 2, τὸ ἴδιο μὲ ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους 3, ἀποκατάσταση 4, βαθὺ κάθισμα συσπείρωση 5-ἀνόρθωση 6. Ἡ ἄσκηση ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ αὐτὴ ποὺ συνασκεῖται.

11. Λὰξ ἐπαλάξ.

Ἀσκήσεις σὲ στρώματα.

Κυβιστήσεις.

Κατακόρυφη ἀναστροφὴ μὲ βοηθό.

Ἀγωνιστική.

Ἅλμα σὲ μῆκος. Πάσες καὶ τρίπλες τοῦ μπάσκετ.

2η Ἡμερήσια γύμναση (Θηλέων).

1. Τακτικὲς ἀσκήσεις Βάδισμα.

2. Σχηματισμὸς κύκλου: α) Ποικιλία βαδίσεων-8 βήματα βάδην (1-8), 4 βήματα στὰ δάχτυλα (1-4), καὶ 4 ἀπὸ τὸ βαθὺ κάθισμα (5-8).

β) Τροχάδην 8 βήματα τροχάδην (1-8), 4 ἐπὶ τόπου (1-4), 4 πίσω (5-8).

3. Βήματα χόπα (ἀναπήδηση στὸ ἕνα σκέλος προχωρητικά, ἄρση μὲ κάμψη τοῦ ἄλλου 1, τὸ ἴδιο ἀντίθετα 2).

4. Ἀνάταση, τάση ἐναλλακτικὰ τῶν χεριῶν (τέντωμα ψηλὰ) 1-4-τάση καὶ τῶν δύο χεριῶν 1- μὲ ἔκταση αἰώρηση τῶν χεριῶν ἐμπρὸς χιαστὶ 2, ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο (ἐκτάσεως) ἐπαναφορὰ στὴν ἀνάταση 3-4.

5. Πρόταση. Συσπείρωση αἰώρηση τῶν χεριῶν κάτω καὶ πίσω 1-ἀνόρθωση μὲ αἰώρηση τῶν χεριῶν ἐμπρὸς καὶ κάμψεις τῶν γονάτων 2, ἔκταση κορμοῦ καὶ χεριῶν 3, στὴν πρόταση 4.

6. Προσοχή. Στροφὲς τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ δεξιὰ μὲ κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων καὶ ὁμώνυμη αἰώρηση τῶν χεριῶν 1-2, στροφὴ ἀριστερὰ προχωρητικὰ τὰ χέρια στὴν ἔκταση 3-4, τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

7. Διάσταση—ἔκταση. Πρόκυψη ὁριζόντια (90°), αἰώρηση τῶν χεριῶν στὴν ἀνάταση 1-2, τάση κορμοῦ καὶ χεριῶν 3, ἀνάκαμψη ἔκταση τῶν χεριῶν πλάγια 4.

8. Ὕπτια κατάκλιση. Ἀνόρθωση τοῦ κορμοῦ, ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους μὲ κάμψη λαβὴ (τὸ μέτωπο στὸ γόνατο). Ἐπαναφορὰ στὴν ἀρχικὴ θέση.

Τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀντίθετο σκέλος.

9. Ἰσορροπία ἀνὰ ζεύγη. Λαβὴ ἐμπρὸς χιαστί. Ἄρση μὲ κάμψη τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους 1, τάση πίσω ἰσορροπία 2-3, ἀποκατάσταση 4.

10. Ἀναπηδήσεις στὸ δεξὶ σκέλος μὲ σύγχρονη ἐκβολὴ τοῦ ἀριστεροῦ στὴ φτέρνα 1, σταύρωμα στὸ δεξί, στήριξη στὰ δάχτυλα 2, διπλὴ ἀναπήδηση στὸν τόπο μὲ τὰ δύο σκέλη 3-4. Τὸ αὐτὸ ἀντίθετα 5-8.

Ἀσκήσεις ἐπάνω σὲ στρώματα.

Γέφυρα-ἀνακυβίστηση-πλάγια κυβίστηση (τροχὸς) ὑπερπήδηση ἐφαλτηρίου.

Πετοσφαίριση (βόλεϋ-μπὼλ) σὲ κύκλους.

3η Ἡμερήσια γύμναση (Θηλέων).

Τακτικὲς ἀσκήσεις.

Σὲ κύκλο ἀνὰ ζεύγη:

1. Ἀλλαγὴ βήματος ἐμπρὸς πρὸς τὴ φορὰ τοῦ κύκλου μὲ τὸ ἀριστερὸ σκέλος 1-2, μὲ τὸ δεξὶ σκέλος 3-4 σὲ συνέχεια (βήματα πόλκας).

2. Τρεῖς πλάγιες ἀλλαγὲς βήματος μὲ τὸ δεξὶ σκέλος πρὸς τὰ ἔξω 1-2-3, ἀναπήδηση στὰ δύο σκέλη 4, τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριστερὸ σκέλος πρὸς τὸ κέντρο (5-8).

Στὴν ἀραίωση.

3. Ἕνα πλάγιο βῆμα πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲ τὸ ἀριστερὸ σκέλος καὶ βῆμα χιαστὶ τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ (μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ) 1 (ἕνα), πλάγιο βῆμα τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲ σύγχρονη ἄρση τοῦ δεξιοῦ 2. Πλάγιο βῆμα τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ βῆμα χιαστὶ τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς τὰ δεξιὰ (μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ) 3 (τρία), πλάγιο βῆμα τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ σύγχρονη ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ 4. Τὸ ἴδιο συνέχεια.

4. Βαθὺ κάθισμα, στήριξη τῶν χεριῶν στὸ ἔδαφος ταλάντευση 1-2, τάση τῶν γονάτων δύο διπλώσεις 3-4, βαθὺ κάθισμα στήριξη τῶν χεριῶν στὸ ἔδαφος ταλάντευση 5-6, κρούση τῶν παλαμῶν στὰ γόνατα 7, ἀνόρθωση 8.

5. Διάσταση ἔκταση-ὁριζόντια πρόκυψη ἀνάταση σὲ δυὸ χρόνους 1-2, ἐπίκυψη 3-4, δύο διπλώσεις 5-6, ἀνέλιξη 7-8.

6. Ἀλλαγὴ βήματος μὲ τὸ ἀριστερὸ σκέλος 1-2, ἰσορροπία στὸ ἀριστερὸ σκέλος ἄρση τοῦ δεξιοῦ πίσω 3-4,ἀλλαγὴ βήματος μὲ τὸ δεξὶ σκέλος 1-2, ἰσορροπία στὸ δεξὶ ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ πίσω 3-4.

7. Προσοχὴ αἰώρηση τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ στὴν ἡμιπρόταση τοῦ δεξιοῦ ἐλαφρὰ πίσω καὶ στροφὴ τοῦ κορμοῦ δεξιὰ μὲ σύγχρονη ἐλαφρὴ κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 1, ἐναλλαγὴ τῶν χεριῶν καὶ στροφὴ τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ μὲ σύγχρονη ἐλαφρὴ κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 1, ἐναλλαγὴ τῶν χεριῶν καὶ στροφὴ τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ μὲ σύγχρονη ἐλαφρὴ κάμψη τῶν γονάτων 2, ἐναλλαγὴ τῶν χεριῶν καὶ στροφὴ τοῦ κορμοῦ δεξιὰ μὲ σύγχρονη κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 3, ἐπίκυψη ἡμιανάταση ἀριστερὰ 4, τὸ ἴδιο ἀντίθετα 5-6-7-8.

8. Ἔκταση-πλάγια κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ ἡμιανάταση δεξιὰ 1-ἐπαναφορὰ τοῦ κορμοῦ στὴν ὄρθια θέση ἔκταση 2-πλάγια κάμψη τοῦ κορμοῦ δεξιὰ ἡμιανάταση ἀριστερὰ 3-ἐπαναφορὰ τοῦ κορμοῦ στὴν ὄρθια θέση 4, στροφὴ τῶν παλαμῶν ἐλαφρὴ κάμψη καὶ τάση τῶν χεριῶν μὲ σύγχρονη κάμψη καὶ τάση τῶν γονάτων 5-ἀνάταση 6- τάση στὴν ἀνάταση 7, ἔκταση.

9. Ὕπτια κατάκλιση τὰ χέρια παράλληλα πρὸς τὸ σῶμα-ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τεντωμένου 1-ἀποκατάσταση στὴν ἀφετηρία 2, ἄρση τοῦ δεξιοῦ σκέλους τεντωμένου 3-ἀποκατάσταση 4, ἄρση καὶ τῶν δύο σκελῶν τεντωμένων σὲ δύο χρόνους 5-6, ἀποκατάσταση στὴν ἀφετηρία 7-8.

10. Ὕπτια κατάκλιση ἔκταση τῶν χεριῶν. Ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους 1, τὸ ἀριστερὸ σκέλος φέρνεται πρὸς τὸ δεξὶ χέρι χιαστὶ 2, ἐπαναφορά, ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους στὴν κατακόρυφη θέση 3, ἀποκατάσταση στὴν ἀφετηρία 4, τὸ ἴδιο ἀντίθετα 5-8.

11. Δύο ἀναπηδήσεις στὰ δύο σκέλη 1-2, ἀναπήδηση διάσταση στὸν ἀέρα, πτώση στὰ δύο σκέλη 3. Τὸ ἴδιο συνέχεια.

Κυβίστηση-ἀνακυβίστηση.

Ἀγωνιστική: Δρόμος 50μ. Παιγνίδι: Γερμανικό.

Τοπικὸς ἐθνικὸς χορὸς (Μακεδονικός).

4η Ἡμερήσια γύμναση (Θηλέων).

1. Τακτικὲς ἀσκήσεις. Σὲ κύκλο 1. Διπλὴ ἀναπήδηση στὸ δεξί, ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τεντωμένου ἐμπρὸς 1-2, τὸ ἴδιο ἀντίθετα 3-4 ,4 βηματάκια τροχάδην ἐμπρὸς ἀρχίζοντας μὲ τὸ δεξὶ (δεξ.άρ.-δεξ.άρ.).

2. Βήματα ἀλλαγὴ (πόλκα) μὲ τὸ ἀριστερὸ σκέλος 1-2, τὸ ἴδιο μὲ τὸ δεξὶ 3-4, βῆμα ἐμπρὸς μὲ τὸ ἀριστερὸ ἀναπήδηση ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους ἐμπρὸς σὲ κάμψη 5-6, βῆμα ἐμπρὸς μὲ τὸ δεξὶ ἀναπήδηση ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους ἐμπρὸς σὲ κάμψη 7-8, τὸ ἴδιο συνέχεια.

Στὴν ἀραίωση.

3. Πλάγιο βῆμα ἀριστερὰ κλίση ἀριστερὰ μὲ σύγχρονη αἰώρηση τῶν χεριῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ πρόταση 1, ὁριζόντια πρόκυψη ἀνάταση 2, κάμψη γονάτων χαλάρωση 3, ἀνέλιξη 4. Πλάγιο βῆμα δεξιὰ κλίση δεξιὰ μὲ σύγχρονη αἰώρηση τῶν χεριῶν πρὸς τὰ δεξιὰ πρόταση 5, ὁριζόντια πρόκυψη, ἀνάταση 6, κάμψη γονάτων χαλάρωση 7, ἀνέλιξη 8.

4. Διάσταση - κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ 1, δεξιὰ 2, ἀριστερὰ 3, ταλάντευση στὴν κάμψη ἀριστερὰ 4, τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

5. Γονάτιση πρόταση - ἑτερόπλευρο κάθισμα ἀριστ. 1, ἀνόρθωση στὴ γονάτιση 2, ἑτερόπλευρο κάθισμα δεξιὰ 3, ἀνόρθωση στὴ γονάτιση 4.

6. Ἀνὰ ζεύγη ἀντιμέτωποι, πρηνὴς κατάκλιση, ἔκταση τῶν χεριῶν λαβὴ-ἄρση τοῦ κορμοῦ ὑπερέκταση 1, πρηνὴς κατάκλιση 2.

7. Ἑδραία θέση διαστάσεις - διπλώσεις-συνέχεια.

8. Προσοχὴ ἔκταση τῶν χεριῶν ἐπιτόπιες ἀναπηδήσεις καὶ στὰ δύο σκέλη 1, ἀναπήδηση μὲ τὸ δεξὶ ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ τεντωμένου πίσω 2, δύο βήματα τροχάδην ἐμπρὸς (ἀριστερά, δεξιὰ) (3-4), τὸ ἴδιο συνέχεια, Ἀγωνιστική. Σκυταλοδρομία κατ' ἀντιζυγία 50μ. Ἅλμα σὲ ὕψος.

Παιγνίδι : Πετοσφαίριση (βόλεϋ - μπώλ).

5η Ἡμερήσια γύμναση (Θηλέων).

Τακτικὲς ἀσκήσεις.

Σὲ κύκλο :

1. Διπλὴ ἀναπήδηση στὸ δεξὶ σκέλος σὲ τάση-ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους χιαστὶ μπροστὰ ἀπὸ τὸ δεξὶ 1-2, διπλὴ ἀναπήδηση στὸ ἀριστερὸ ἄρση τοῦ δεξιοῦ σκέλους 3-4, ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ ἐμπρὸς σὲ τάση 5, ἀναπήδηση στὸ ἀριστερὸ ἄρση τοῦ δεξιοῦ ἐμπρὸς τεντωμένου 6, ἀναπήδηση στὸ δεξὶ ἄρση τοῦ ἀριστεροῦ ἐμπρὸς τεντωμένου 7 ἀναπήδηση στὸ ἀριστερὸ ἄρση τοῦ δεξιοῦ ἐμπρὸς τεντωμένου 8. (5-6-7-8 γίνεται προχωρητικά).

2. Προβολὴ ἀριστεροῦ σκέλους τὰ χέρια χιαστὶ κάτω καὶ ἐμπρὸς 1-2, ἀνόρθωση ἀκροστασία στὸ ἀριστερὸ σκέλος, προβολὴ τοῦ δεξιοῦ σκέλους τὰ χέρια ἀπὸ τὴν ἔκταση στὴν ἀνάταση 3-4. Τὸ ἴδιο συνέχεια.

Στὴν ἀραίωση.

3. Πόδια στὴν προσοχὴ ἔκταση-δίπλωση αἰώρηση τῶν χεριῶν κάτω χιαστὶ ἀνόρθωση ἀνάταση 1 (ἕνα), βῆμα ἐμπρὸς μὲ τὸ ἀριστερὸ τὸ δεξὶ σκέλος πλησιάζει τὸ ἀριστερὸ (προσοχὴ) πρόταση 2-συσπείρωση 3-ἀνόρθωση ἔκταση 4, δίπλωση αἰώρηση τῶν χεριῶν κάτω χιαστὶ ἀνόρθωση ἀνάταση 5, βῆμα πίσω μὲ τὸ δεξί, τὸ ἀριστερὸ πλησιάζει τὸ δεξὶ (προσοχὴ) πρόταση 6, συσπείρωση 7-ἀνόρθωση ἔκταση 8. Τὸ ἴδιο μὲ τὸ δεξὶ ἐμπρός.

4. Διάσταση ἀνάταση-κάμψη τοῦ κορμοῦ ἀριστερὰ 1-κάμψη δεξιὰ 2-κάμψη ἀριστερὰ 3, ταλάντευση στὴν κάμψη 4. Τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

5. Πρηνὴς κατάκλιση στήριξη τῶν χεριῶν στὸ ἔδαφος στὸ ὕψος τῶν ὤμων (κατεύθυνση τῶν δακτύλων πρὸς τὰ ἐμπρὸς) τάση τῶν χεριῶν ἔκταση τοῦ κορμοῦ (1-2), ἐπαναφορὰ 3-4, πρηνὴς θέση (στήριξη στὰ χέρια καὶ στὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν) 1-2, ἐπαναφορὰ στὴν πρηνὴ κατάκλινη 3-4.

6. Τρία βήματα τροχάδην ἐμπρὸς (ἀριστερά, δεξιὰ ἀριστερὰ) (1-2-3), μεγάλος διασκελισμὸς ἐμπρὸς μὲ ἀναπήδηση 4. Συνέχεια τὸ ἴδιο ἀντίθετα.

7. Ἅλμα σὲ μῆκος μὲ ἁπλὸ τρόπο.

8. Σκυταλοδρομία 50 μ. κατ' ἀντιζυγία - Βώλεϋ μπώλ. Ἐθνικὸς χορός.

3. ΓΕΝΙΚΑ

1. Ἡ φυσικὴ Ἀγωγὴ ἔχει ἔντονο ψυχαγωγικὸ χαρακτήρα.

2. Οἱ ἀσκήσεις καὶ δραστηριότητες (παιγνίδια, ἀγωνιστική, ἀθλοπαιδιές, ἐφαρμοσμένα ἅλματα, ἀσκήσεις ἐδάφους κ.λ.π.) ἀνταποκρίνονται στὴν ἡλικία, στὶς σωματικὲς καὶ στὶς πνευματικὲς ἱκανότητες τῶν μαθητῶν καὶ στὸ βαθμὸ τῆς ἐξασκήσεώς τους.

3. Σὲ κάθε περίπτωση δίνονται εὐκαιρίες στὰ παιδιὰ γιὰ πρωτοβουλίες καὶ ἀτομικὴ ἔκφραση.

4. Ἰδιαίτερη σημασία ἀποδίδεται στὴ διδασκαλία τῶν ἐθνικῶν χορῶν, ποὺ ἀσκοῦν τὸ σῶμα μὲ τὴν ἁρμονία, τὴ χάρη καὶ τὴν εὐρυθμία τῶν κινήσεων καὶ διατηροῦν τὴν ἐθνική μας καλλιτεχνικὴ παράδοση, ποὺ εἶναι στενὰ δεμένη μὲ τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τοῦ ἔθνους μας.

Ἄρθρο 4.

Ἑβδομαδιαῖα Ὡρολόγια Προγράμματα Μαθημάτων.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων τοῦ 6/θεσίου Δημοτικοῦ Σχολείου.

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας					
		Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
1.	Θρησκευτικὰ	1	1	2	2	2	2
2.	Ἑλληνικὴ Γλῶσσα	9	9	10	9	8	8
3.	Ἱστορία	–	–	2	2	2	2
4.	Σπουδὴ τοῦ Περιβάλλοντος	5	5	–	–	–	–
5.	Φυσικὰ καὶ Χημεία μὲ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	–	–	2	2	3	3
6.	Γεωγραφία	–	–	2	2	2	2
7.	Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία	3	3	3	3	4	4
8.	Ἀγωγὴ τοῦ Πολίτη	–	–	–	–	1	1
9.	Τεχνικὰ	2	2	2	2	2	2
10.	Μουσικὴ	2	2	2	2	2	2
11.	Γυμναστικὴ	2	2	2	2	1	1
12.	Πολιτιστικὲς Ἐκδηλώσεις καὶ Ἀθλητισμὸς	–	–	–	2	2	2
	Ὧρες διδασκαλίας	24	24	27	28	29	29

Παρατήρηση :

Ἡ ἡμέρα καὶ οἱ ὧρες ποὺ θὰ γίνονται οἱ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὁ ἀθλητισμός, ὁρίζονται μὲ ἀπόφαση τοῦ συλλόγου τῶν δασκάλων κάθε σχολείου καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας του.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγια Πρόγραμμα Μαθημάτων τοῦ 5/θεσίου Δημοτικοῦ Σχολείου

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας κατὰ Τάξεις				
		Α'+Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
1.	Θρησκευτικὰ	2/2	2	2	2	2
2.	Ἑλληνικὴ Γλῶσσα	8	10	9	8	8
3.	Ἱστορία	–	2	2	2	2
4.	Σπουδὴ Περιβάλλοντος	4	–	–	–	–
5.	Φυσικὰ καὶ Χημεία μὲ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	–	2	2	3	3
6.	Γεωγραφία	–	2	2	2	2
7.	Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρία	3/2 3/2	3	3	4	4
8.	Ἀγωγὴ τοῦ Πολίτη	–	–	–	1	1
9.	Τεχνικὰ	4/2	2	2	2	2
10.	Μουσικὴ	4/2	2	2	2	
11.	Γυμναστικὴ	2	2	2	1	1
12.	Πολιτιστικὲς Ἐκδηλώσεις καὶ Ἀθλητισμὸς	–	–	2	2	2
	Ὧρες Διδασκαλίας	30	27	28	29	29

Παρατηρήσεις:

1. Ἡ συνδιδασκαλία πού ἐπιβάλλεται ἀπό τήν ὀργανικότητα τοῦ 5/θέσιου Δημοτικοῦ Σχολείου, καθιερώνεται γιά τίς δύο πρῶτες τάξεις.

2. Ἐάν ὁ ἀριθμός τῶν μαθητῶν τῶν Α' καί Β' τάξεων εἶναι μεγάλος καί δέν εἶναι δυνατή ἡ συνδιδασκαλία, ὁ σύλλογος τῶν δασκάλων μπορεῖ νά ὁρίσει γιά συνδιδασκαλία ἄλλες τάξεις συνεχόμενες (Γ'+Δ' ἤ Ε'+ΣΤ'), πού ἔχουν συνολικό ἀριθμό μαθητῶν σημαντικά κατώτερο ἀπό τίς τάξεις Α' καί Β'.

3. Ἡ ἡμέρα καί οἱ ὧρες πού θά γίνονται οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὁ ἀθλητισμός ὁρίζονται μέ ἀπόφαση τοῦ συλλόγου τῶν δασκάλων κάθε σχολείου καί σύμφωνα μέ τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας του.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων 4/θεσίου Δημοτικοῦ Σχολείου

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας			
		Α'+Β'	Γ'	Δ'	Ε'+ΣΤ'
1.	Θρησκευτικά	2/2	2	2	2
2.	Ἑλληνική Γλῶσσα	8 8	10	9	8
3.	Ἱστορία	–	2	2	2
4.	Σπουδή Περιβάλλοντος	4	–	–	–
5.	Φυσικά καί Χημεία μέ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	–	2	2	3
6.	Γεωγραφία	–	2	2	2
7.	Ἀριθμητική καί Γεωμετρία	3/2 3/2	3	3	5/2 5/2
8.	Ἀγωγή τοῦ Πολίτη	–	–	–	1
9.	Τεχνικά	4/2	2	2	2
10.	Μουσική	4/2	2	2	2
11.	Γυμναστική	2	2	2	2
12.	Πολιτιστικές Ἐκδηλώσεις καί Ἀθλητισμός	–	–	2	2
Ὧρες Διδασκαλίας		30	27	28	31

Παρατήρηση:

Ἡ ἡμέρα καί οἱ ὧρες πού θά γίνονται οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὁ ἀθλητισμός, ὁρίζονται μέ ἀπόφαση τοῦ συλλόγου τῶν δασκάλων κάθε σχολείου καί σύμφωνα μέ τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας τους.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων 3/θεσίου Δημοτικοῦ Σχολείου

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας		
		Α'+Β'	Γ'+Δ'	Ε'+ΣΤ'
1.	Θρησκευτικά	2/2	2	2
2.	Ἑλληνική Γλῶσσα	8 8	10/2 10/2	8
3.	Ἱστορία	–	2	2
4.	Σπουδή Περιβάλλοντος	4	–	–
5.	Φυσικά καί Χημεία μέ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	–	2	3
6.	Γεωγραφία	–	2	2
7.	Ἀριθμητική καί Γεωμετρία	3/2 3/2	3 3	5/2 5/2
8.	Ἀγωγή τοῦ Πολίτη	–	–	1
9.	Τεχνικά	4/2	4/2	2
10.	Μουσική	4/2	4/2	2
11.	Γυμναστική	2	2	2
12.	Πολιτιστικές Ἐκδηλώσεις καί Ἀθλητισμός	–	–	2
Ὧρες Διδασκαλίας		30	30	31

Παρατήρηση:

Ἡ ἡμέρα καί οἱ ὧρες πού θά γίνονται οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὁ ἀθλητισμός, ὁρίζονται μέ ἀπόφαση τοῦ συλλόγου τῶν δασκάλων κάθε σχολείου καί σύμφωνα μέ τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας του.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων τοῦ 2/θέσιου Δημοτικοῦ Σχολείου

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας σέ κάθε Τάξη	
		Α'+Β'+Γ'	Δ'+Ε'+ΣΤ'
1.	Θρησκευτικά	2/2 2/2	2/2 2/2
2.	Ἑλληνική Γλῶσσα	6 6 6	7 7
3.	Ἱστορία	– – 2/2	2/2 2/2
4.	Σπουδή τοῦ Περιβάλλοντος	4/2 –	– –
5.	Φυσικά καί Χημεία μέ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	– 2/2	2/2 3/2
6.	Γεωγραφία	– – 2/2	2/2 2/2
7.	Ἀριθμητική καί Γεωμετρία	2/2 3/2 3/2	3/2 3/2 3/2
8.	Ἀγωγή τοῦ Πολίτη	– – – –	1/2
9.	Τεχνικά	Σιωπηρές ἐργασίες	
10.	Μουσική	2/2	1/2
11.	Γυμναστική	2/2	1/2
12.	Πολιτιστικές Ἐκδηλώσεις καί Ἀθλητισμός	–	2
Ὧρες διδασκαλίας		31	30 1/2

Παρατηρήσεις:

1. Οἱ συνδιδασκόμενες τάξεις χωρίζονται σέ ὁμάδες:
Πρώτη ὁμάδα: Α', Β' καί Γ' Τάξη, καί
Δεύτερη ὁμάδα: Δ', Ε' καί ΣΤ' Τάξη.

2. Ἡ ἡμέρα καί οἱ ὧρες πού θά γίνονται οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὁ ἀθλητισμός, ὁρίζονται μέ ἀπόφαση τοῦ συλλόγου τῶν δασκάλων κάθε σχολείου καί σύμφωνα μέ τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας του.

Ἑβδομαδιαῖο Ὡρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων τοῦ 1/θέσιου Δημοτικοῦ Σχολείου

α/α	Μαθήματα	Ὧρες Διδασκαλίας		
		Α' Β'	Γ' Δ'	Ε' ΣΤ'
1.	Θρησκευτικά	1/2	1/2	2/2
2.	Ἑλληνική Γλῶσσα	6/2 6/2	6/2 6/2	7/2
3.	Ἱστορία	–	2/2	2/2
4.	Σπουδή τοῦ Περιβάλλοντος	2/2	–	–
5.	Φυσική καί Χημεία μέ Στοιχεῖα Ὑγιεινῆς	–	2/2	3/2
6.	Γεωγραφία	–	2/2	2/2
7.	Ἀριθμητική καί Γεωμετρία	2/2 2/2	3/2	3/2
8.	Ἀγωγή τοῦ Πολίτη	–	–	1/2
9.	Τεχνικά		Σιωπηρές ἐργασίες	
10.	Μουσική	2/2	1/2	
11.	Γυμναστική	1/2	1/2	
12.	Πολιτιστικές Ἐκδηλώσεις καί Ἀθλητισμός	–	2	
Ὧρες διδασκαλίας συνολικά			35	

Παρατήρηση:

Ἡ ἡμέρα καί οἱ ὧρες πού θά γίνονται οἱ πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὁ ἀθλητισμός, ὁρίζονται μέ ἀπόφαση τοῦ διευθυντῆ τοῦ σχολείου καί σύμφωνα μέ τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες λειτουργίας του.

Ἄρθρο 5.

Τρόπος καὶ χρόνος διδασκαλίας τῆς διδακτέας ὕλης τῶν συνδιδασκομένων τάξεων.

1. Οἱ μαθητὲς τῶν συνδιδασκόμενων τάξεων διδάσκονται τὴν ἴδια ὕλη στὰ μαθήματα τῶν Θρησκευτικῶν, τῆς Ἱστορίας, τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτη καὶ τῶν Φυσικῶν. Κατὰ τὸ Α' ἔτος συνδιδασκαλίας διδάσκεται ἡ ὕλη τῆς κατώτερης τάξεως καὶ κατὰ τὸ Β' ἔτος ἡ ὕλη τῆς ἀνώτερης τάξεως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ Γεωγραφία τῶν Γ' καὶ Δ' τάξεων.

2. Συνδιδάσκονται σύμφωνα μὲ τὰ Ὡρολόγια Προγράμματα τὰ Τεχνικὰ Μαθήματα, ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Φυσικὴ Ἀγωγή. Οἱ Ε' καὶ ΣΤ' τάξεις συνδιδάσκονται τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

3. Σὲ ὅλους τοὺς τύπους σχολείων οἱ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὁ ἀθλητισμὸς διδάσκονται ἀπὸ κοινοῦ σύμφωνα μὲ τὰ Ὡρολόγια Προγράμματα.

4. Ἡ Ἱστορία τῶν Γ' καὶ Δ' τάξεων τῶν 1/θέσιων καὶ 3/θέσιων Δημοτικῶν Σχολείων συνδιδάσκεται : α) στὸ α' τρίμηνο ὕλη Μυθολογίας τῆς Γ' τάξεως καὶ β) στὰ ἄλλα, ὕλη τῆς Δ' τάξεως, ὥστε στὰ δύο ἔτη νὰ διδαχτεῖ ὅλη ἡ ὕλη τῶν Γ' Δ' τάξεων.

5. Ἡ Γεωγραφία τῶν Γ' καὶ Δ' τάξεων συνδιδάσκεται : κατὰ τὸ Α' ἔτος ἡ ὕλη τῆς Γ' τάξεως καὶ δύο ἀκόμη πλησιέστερων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων καὶ κατὰ τὸ Β' ἔτος ἐπαναλαμβάνεται μὲ συντομία ἡ ὕλη τῆς Γ' τάξεως καὶ ἔπειτα διδάσκεται ἡ ὑπόλοιπη ὕλη τῆς Δ' τάξεως.

6. Ἡ διδακτικὴ ὥρα (ἡμίωρο) τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ Γεωμετρίας τῶν Γ' Δ' Ε' καὶ ΣΤ' τάξεων τοῦ 1/θέσιου κατανέμεται σὲ δύο τμήματα, ὥστε ἡ ὕλη νὰ διδάσκεται σὲ κάθε τάξη χωριστά.

Ἄρθρο 6.

Ἔναρξη ἰσχύος.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος Προεδρικοῦ Διατάγματος ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σχολικὸ ἔτος 1977-78.

Στὸν Ὑπουργὸ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ἀναθέτομε τὴ δημοσίευση καὶ ἐκτέλεση τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἀθῆναι, 4 Νοεμβρίου 1977

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΑΛΛΗΣ

Η ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΕΙ ΟΤΙ:

Ἡ ἐτησία συνδρομὴ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἡ τιμὴ τῶν τμηματικῶς πωλουμένων φύλλων αὐτῆς καὶ τὰ τέλη δημοσιεύσεως ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, καθωρίσθησαν ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1974 ὡς κάτωθι:

Α'. ΕΤΗΣΙΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

1. Διὰ τὸ Τεῦχος Α'	Δραχ.	600
2. » » » Β'	»	700
3. » » » Γ'	»	500
4. » » » Δ'	»	1.000
5. » » » Νομικῶν Προσώπων Δ. Δ.	»	500
6. » » » Παράρτημα	»	300
7. » » » Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν κ.λ.π.	»	3.000
8. » » Δελτίον Ἐμπορικῆς καὶ Βιομηχανικῆς Ἰδιοκτησίας	»	200
9. Δι' ἅπαντα τὰ τεύχη, καὶ τὸ Δελτίον Ἐμπ. καὶ Βιομ. Ἰδιοκτησίας	»	6.000

Οἱ Δῆμοι καὶ αἱ Κοινότητες τοῦ Κράτους καταβάλλουσι τὸ ἥμισυ τῶν ἀνωτέρω συνδρομῶν.

Ὑπὲρ τοῦ Ταμείου Ἀλληλοβοηθείας Προσωπικοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου (ΤΑΠΕΤ) ἀναλογοῦν τὰ ἑξῆς ποσά:

1. Διὰ τὸ Τεῦχος Α'	Δραχ.	30
2. » » » Β'	»	35
3. » » » Γ'	»	25
4. » » » Δ'	»	50
5. » » » Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου	»	25
6. » » » Παράρτημα	»	15
7. » » » Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν κ.λ.π.	»	150
8. » » Δελτίον Ἐμπ. καὶ Βιομ. Ἰδιοκτησίας	»	10
9. Δι' ἅπαντα τὰ τεύχη	»	300

Β'. ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΩΝ

Ἕκαστον φύλλον, μέχρις 8 σελίδων, τιμᾶται δραχ. 3, ἀπὸ 9 ἕως 40 σελ. δραχ. 8, ἀπὸ 41 ἕως 80 σελ. δραχ. 15, ἀπὸ 81 σελ. καὶ ἄνω ἡ τιμὴ πωλήσεως ἑκάστου φύλλου προσαυξάνεται κατὰ δραχ.15 ἀνὰ 80 σελίδας.

Γ'. ΤΕΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ

Ι Εἰς τὸ τεῦχος Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν καὶ Ἑταιρειῶν Περιωρισμένης Εὐθύνης:

Α'. Δημοσιεύματα Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν

1. Τῶν δικαστικῶν πράξεων	Δραχ.	400
2. Τῶν καταστατικῶν Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν	»	10.000
3. Τῶν τροποποιήσεων τῶν καταστατικῶν τῶν Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν	»	2.000
4. Τῶν ἀνακοινώσεων καὶ προσκλήσεων εἰς γενικὰς συνελεύσεις, τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ν. 3221/24 γνωστοποιήσεων, τῶν ἀνακοινώσεων τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 59 παρ. 3 τοῦ Ν.Δ. 400/70 περὶ Ἀλλοδαπῶν Ἀσφαλιστικῶν Ἑταιρειῶν, ὡς καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΕΛΤΑ τῶν ἀφορωσῶν εἰς προσωρινὰς διατάξεις	»	1.000
5. Τῶν ἀνακοινώσεων τῶν ὑπὸ διάλυσιν Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν, κατὰ τὸ Β.Δ.20/5/1939	»	200
6. Τῶν ἰσολογισμῶν τῶν Ἀνων. Ἑταιρειῶν	»	4.000
7. Τῶν συνοπτικῶν μηνιαίων καταστάσεων τῶν Τραπεζικῶν Ἑταιρειῶν	»	1.000
8. Τῶν ἀποφάσεων περὶ ἐγκρίσεως τιμολογίων τῶν Ἀσφαλιστικῶν Ἑταιρειῶν	»	600
9. Τῶν ὑπουργικῶν ἀποφάσεων περὶ παροχῆς ἀδείας ἐπεκτάσεως τῶν ἐργασιῶν Ἀσφαλιστικῶν Ἑταιρειῶν, τῶν ἐκθέσεων περιουσιακῶν στοιχείων Ἀνων. Ἑταιρειῶν ἐν γένει, ὡς καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Δ.Σ τοῦ ΕΛΤΑ δι' ὧν ἐγκρίνονται καὶ δημοσιεύονται οἱ κανονισμοὶ αὐτοῦ	»	4.000
10. Τῶν ἀποφάσεων περὶ παροχῆς πληρεξουσιότητος πρὸς ἀντιπροσώπευσιν ἐν Ἑλλάδι ἀλλοδαπῶν Ἑταιρειῶν, ὡς καὶ τῶν ἀποφάσεων περὶ μεταβιβάσεως τοῦ χαρτοφυλακίου Ἀσφαλιστικῶν Ἑταιρειῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 59 παρ. 1 τοῦ Ν.Δ. 400/70	»	2.000
11. Τῶν ἀποφάσεων περὶ συγχωνεύσεως Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν	»	10.000
12. Τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Χρηματιστηρίου περὶ εἰσαγωγῆς χρεωγράφων εἰς τὸ Χρηματιστήριον πρὸς διαπραγμάτευσιν, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 2 παρ. 3 Α.Ν. 148/67	»	1.000
13. Τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς κεφαλαιαγορᾶς περὶ διαγραφῆς χρεωγράφων ἐκ τοῦ Χρηματιστηρίου, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 2 παρ. 4 Α.Ν.148/1967	»	1.000

Β'. Δημοσιεύματα Ἑταιρ. Περιωρισμένης Εὐθύνης

1. Τῶν καταστατικῶν	Δραχ.	1.000
2. Τῶν τροποποιήσεων τῶν καταστατικῶν	»	400
3. Τῶν ἀνακοινώσεων καὶ προσκλήσεων	»	200
4. Τῶν ἰσολογισμῶν	»	1.000
5. Τῶν ἐκθέσεων ἐκτιμήσεως περιουσιακῶν στοιχείων	»	1.000

Γ'. Δημοσιεύματα Ἀλληλασφαλιστικῶν Συνεταιρισμῶν - Ἀλληλασφαλιστικῶν Ταμείων καὶ Φιλανθρωπικῶν Σωματείων

1. Τῶν ὑπουργικῶν ἀποφάσεων περὶ χορηγήσεως ἀδείας λειτουργίας Ἀλληλασφαλιστικῶν Συνεταιρισμῶν - Ἀλληλασφαλιστικῶν Ταμείων	»	1.000
2. Τῶν Ἰσολογισμῶν τῶν ὡς ἄνω Συνεταιρισμῶν, Ταμείων καὶ Σωματείων	»	1.000

ΙΙ Εἰς τὸ τεῦχος Τέταρτον, τῶν δικαστικῶν πράξεων, προσκλήσεων καὶ λοιπῶν δημοσιεύσεων	»	400

Τὸ ὑπὲρ τοῦ Ταμείου Ἀλληλοβοηθείας Προσωπικοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου (ΤΑΠΕΤ) καταβληθὲν ποσοστὸν ἐπὶ τῶν τελῶν δημοσιεύσεων ἐν τῷ τεύχει Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν καὶ Ἑταιρειῶν Περιωρισμένης Εὐθύνης ἐν γένει ὡρίσθη εἰς 5%.

Δ'. ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ – ΤΕΛΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΩΝ Τ.Α.Π.Ε.Τ.

1. Αἱ συνδρομαὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τὰ τέλη δημοσιεύσεων προκαταβάλλονται εἰς τὰ Δημόσια Ταμεῖα ἔναντι ἀποδεικτικοῦ εἰσπράξεως, ὅπερ, μερίμνῃ τοῦ ἐνδιαφερομένου, ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου.

2. Αἱ συνδρομαὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ δύνανται ν' ἀποστέλλωνται καὶ εἰς ἀνάλογον συνάλλαγμα δι' ἐπιταγῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Διευθυντοῦ Διοικητικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου.

3. Ἡ καταβολὴ τοῦ ὑπὲρ τοῦ Τ.Α.Π.Ε.Τ. ποσοστοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω συνδρομῶν καὶ τελῶν δημοσιεύσεων ἐνεργεῖται ἐν Ἀθήναις μὲν εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ ΤΑΠΕΤ (Κατάστημα Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου), ἐν ταῖς λοιπαῖς δὲ πόλεσι τοῦ Κράτους εἰς τὰ Δημόσια Ταμεῖα, ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸ ΤΑΠΕΤ, συμφώνως πρὸς τὰ ὁριζόμενα διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 192378/3639 τοῦ ἔτους 1947 (RONEO 185) καὶ 178048/5321/31.7.65 (RONEO 139) ἐγκυκλίων διαταγῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἐπὶ συνδρομῶν ἐξωτερικοῦ ἀποστελλομένων δι' ἐπιταγῶν, συναποστέλλεται διὰ τῶν ἐπιταγῶν καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ ΤΑΠΕΤ ποσοστόν.

Ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς
ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ